

Univerzita Karlova v Praze
Přírodovědecká fakulta
Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje

Milan Šnýdr

Budoucnost pražských panelových sídlišť

Hodnocení změn demografické a socioekonomické struktury
obyvatel pražských sídlišť od roku 1991

Diplomová práce

Praha 2006

Vedoucí diplomové práce: RNDr. Martin Ouředníček, Ph.D.

Poděkování:

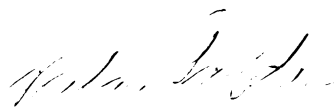
Děkuji RNDr. Martinu Ouředníčkovi, Ph.D. za vedení mé diplomové práce.

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem předloženou práci vypracoval samostatně, pouze s použitím uvedených materiálů.

V Praze dne:

1.8.2025

Obsah

Seznam map, grafů a tabulek	4
Seznam obrázků	5
Seznam příloh	7
1. Úvod	8
2. Přehled literatury a definice sídlišť	11
2.1. Stručný přehled literatury	11
2.2. Definice a vymezení sídlišť	14
2.3. Výběr sídlištních urbanistických obvodů	16
3. Vývoj zástavby města	18
3.1. Vliv přírody na vývoj města	18
3.2. Stručný přehled vývoje města	19
3.3. Bytová výstavba v Praze	21
4. Pražská sídliště	23
4.1. Typologie pražských sídlišť	23
4.2. Vývoj počtu obyvatel a věkové struktury obyvatel sídlišť	28
4.3. Vzdělanostní struktura	37
4.4. Profesní struktura	41
4.5. Shrnutí	43
5. Možnosti zvyšování atraktivity bydlení na pražských sídlištích	45
5.1. Dopravní dostupnost sídlišť pomocí MHD a její zlepšování	45
5.2. Vliv automobilové dopravy a jeho omezování	51
5.3. Výstavba obchodních a zábavních center	54
5.4. Regenerace obytných domů a výstavba nových, regenerace prostředí na sídlištích	59
5.5. Shrnutí	68
6. Budoucnost pražských sídlišť	70
7. Závěr	77
8. Seznam literatury	80
9. Přílohy	85

Seznam map, grafů a tabulek

Mapy:

Mapa 1 Rozdělení sídlišť podle stáří, velikosti a dostupnosti centra pomocí MHD

Grafy:

Graf 1 Procentuální zastoupení věkové skupiny 0-14 na pražských sídlištích v roce 1991 a v roce 2001

Graf 2 Procentuální zastoupení věkové skupiny 60+ na sídlištích v roce 1991 a v roce 2001

Graf 3 Vývoj indexu stáří na pražských sídlištích v roce 1991 a 2001

Graf 4 Věková struktura Prahy v roce 1991 a 2001

Graf 5 Věková struktura pražských sídlišť v roce 1991 a 2001

Graf 6 Srovnání věkové struktury Prahy a pražských sídlišť v roce 1991

Graf 7 Srovnání věkové struktury Prahy a pražských sídlišť v roce 2001

Graf 8 Podíl vysokoškolsky vzdělané populace v Praze a pražských sídlištích v roce 1991 a 2001

Graf 9 Podíl lidí se základním vzděláním v Praze a pražských sídlištích v roce 1991 a 2001

Graf 10 Podíl vysokoškolsky vzdělané populace na mladých sídlištích s různou dopravní dostupností

Tabulky:

Tabulka 1 – Základní rozdělení pražských sídlišť

Tabulka 2 – Vysvětlivky k mapě 1

Tabulka 3 – Vývoj počtu obyvatel a věkové struktury Prahy a pražských sídlišť v letech 1991 a 2001

Tabulka 4 – Struktura vzdělanosti u osob starších 15-ti let v Praze a pražských sídlištích v roce 1991 a 2001

Tabulka 5 – Vývoj zaměstnanosti podle sektorů v Praze a pražských sídlištích v roce 1991 a 2001

Tabulka 6 – Dělnická sídliště

Tabulka 7 – Srovnání jízdních dob

Tabulka 8 - Struktura vzdělanosti u osob starších 15-ti let ve vybraných skupinách sídlišť

Seznam obrázků

- Obr. 1 Ostrava - Poruba
- Obr. 2 Dětské hřiště v Nových Butovicích
- Obr. 3 Sídliště Lehovec
- Obr. 4 Tubus metra na Černém Mostě
- Obr. 5 Tubus metra v Nových Butovicích
- Obr. 6 Stavební jáma metra na Proseku
- Obr. 7 Křižovatka ulic Zálesí a Vídeňská v Krči
- Obr. 8 Ulice Pujmanové na sídlišti Pankrác II
- Obr. 9 Tramvajová zastávka na Barrandově
- Obr. 10 Barrandovský most
- Obr. 11 Ulice Lodžská v Bohnicích
- Obr. 12 Ulice Počernická v Malešicích
- Obr. 13 Ulice Evropská a sídliště Červený Vrch
- Obr. 14 Ulice Chlumecká, vlevo sídliště Černý Most
- Obr. 15 Centrum Hostivař
- Obr. 16 Stavba centra Chodov (léto 2005)
- Obr. 17 Vizualizace centra Chodov
- Obr. 18 Navrhovaná podoba centra v Modřanech
- Obr. 19 Navrhovaná nová výstavba v Malešicích
- Obr. 20 Nekvalitně natřený dům v Bohnicích
- Obr. 21 Sídliště Petrovice
- Obr. 22 Dům v Ďáblicích před opravou
- Obr. 23 Dům v Ďáblicích po opravě
- Obr. 24 Sídliště Michelská
- Obr. 25 Sídliště Zahradní Město západ
- Obr. 26 Sídliště Ďáblice
- Obr. 27 Sídliště Řepy
- Obr. 28 Nový dům v Bohnicích
- Obr. 29 Nový dům v Petrovicích
- Obr. 30 Zahradní Město, vpředu nová výstavba
- Obr. 31 Nové domy na Chodovci
- Obr. 32 Černý Most

Obr. 33 Nové Butovice

Obr. 34 Sluneční náměstí v Butovicích

Obr. 35 Centrální park JZM

Obr. 36 Centrální park Jižního Města

Obr. 37 Sídliště Ďáblice

Obr. 38 Sídliště Petrovice

U všech obrázků, u kterých není uveden autor nebo zdroj, je autorem obrázku autor diplomové práce.

Seznam příloh

Příloha 1 Seznam v práci užitých urbanistických obvodů	s. 86
Příloha 2 Seznam pražských sídlišť dle Útvaru rozvoje města (ÚRM)	s. 90
Příloha 3 Další lokality s panelovou zástavbou v Praze	s. 92
Příloha 4 Časová dostupnost sídlišť z centra Prahy	s. 93
Příloha 5 Grafy věkových skupin obyvatel pražských sídlišť	s. 94

1. Úvod

Praha je často označována za jedno z nejkrásnějších měst Evropy a světa. Bohužel toto označení lze úspěšně použít pouze na historické centrum města a to ještě ne na celé. Když se ku Praze blížíme po kterékoliv dálnici, dříve či později uvidíme šedobílou hradbu panelových sídlišť. Rozsáhlá, hlavně panelová výstavba zůstala v naší zemi jako dědictví socialismu a Praha rozhodně není výjimkou. Vznikla tu rozsáhlá panelová zástavba, včetně největšího sídliště České republiky.

Praha má sídliště různého stáří, různých velikostí a různé kvality. V panelových domech žije přes 40 % obyvatel hlavního města (SLDB 2001). Po roce 1989 se někteří lidé domnívali, že sídliště je třeba urychleně zbourat; někteří novináři nás straší vizí sídlišť se zdevastovanými domy, obyvateli patřícími na okraj společnosti a ulicemi ovládanými kriminálními živly (Pecák, 1996). Jiní tvrdí, že nic takového nehrozí (Křeček, 1995; Lukeš, 2000). Ale kdo má pravdu?

Sídliště tu jsou, mají své pozitivní i negativní stránky. Proto je potřeba (než začneme vytvářet předpovědi a vize) se s nimi nejprve seznámit. Otázkou je jistě dost: Jaká vůbec jsou pražská sídliště? Kdo v nich bydlí a proč? Opravdu hrozí, že v Praze zůstanou na sídlištích jen chudí, nevzdělaní lidé, a že se sídliště stanou centry sociálních problémů a kriminality, a že se do nich budou lidé z ostatních částí města bát chodit?

Tato práce, která se věnuje problematice pražských sídlišť a jejich budoucnosti, se pokusí na některé z těchto otázek odpovědět.

Hlavním cílem diplomové práce je popsat a charakterizovat změny demografické a socioekonomické struktury obyvatel žijících v pražských sídlištích mezi lety 1991 a 2001 a předpovědět budoucnost pražských sídlišť.

Vedlejší cíle jsou :

1. Shrnout současný stav sídlišť a analyzovat nejen změny demografické a socioekonomické struktury obyvatel, které proběhly v 90. letech 20. století, ale také další změny na pražských sídlištích.
2. Určit faktory, které ovlivňují demografickou a socioekonomickou strukturu obyvatel sídlišť.
3. Definovat rizika a potenciály sídlišť.

Při snaze dosáhnout stanovených cílů jsem si stanovil následující hypotézy :

1. Na demografickou a socioekonomickou strukturu sídlišť má vliv doba vzniku sídliště, kvalita bydlení a okolního prostředí, poloha a dopravní dostupnost. Na starších sídlištích je větší podíl lidí důchodového věku, s nižším vzděláním a nižším životním standardem. Vzhledem k málo fungujícímu trhu s byty předpokládám, že se situace během 90. let zásadně nezměnila.
2. Postupným vymíráním, stárnutím a příchodem nových obyvatel na sídliště se v dlouhodobé perspektivě setrou rozdíly ve věkové struktuře. Věková struktura sídlišť bude smíšená a podíl jednotlivých věkových kategorií se bude přibližovat průměru Prahy.
3. Předpokládám užší vztah vzdělanostní struktury a profesní struktury obyvatel sídlišť. Na starších sídlištích budou převažovat lidé dělnické profese s nižším vzděláním a obecně spíše zaměstnanost v sekundéru. Podíl těchto lidí bude vyšší na sídlištích, která leží v blízkosti průmyslových areálů. Na novějších sídlištích bude dělníků méně, stejně jako lidí s nižším vzděláním. Poloha sídliště nebude hrát velkou roli, protože nová sídliště vznikala na okraji města bez vazby na starší zástavbu města.
4. Pro budoucí vývoj socioekonomické struktury obyvatel sídlišť předpokládám, že na sídlištích vnímaných jako nekvalitní (z důvodů polohy, dopravní dostupnosti, špatné občanské vybavenosti, špatné image) se bude soustřeďovat více lidí s nižším vzděláním, méně vzdělaných, více nezaměstnaných, protože při uvolnění trhu s byty bude cena bytů na těchto sídlištích nižší. Na lépe hodnocených sídlištích bude situace opačná. Na budoucnost sídlišť bude mít vliv také růst životní úrovně a schopnost lidí pořídit si kvalitnější bydlení.

Otázky, na které hledám odpověď, jsou :

1. Co je to sídliště, čím je specifické?
2. Kdo v sídlištích dnes bydlí a bude v nich bydlet, jaké faktory to mohou ovlivňovat?
3. Došlo od roku 1989 k velkým změnám socioekonomické struktury obyvatel sídlišť v Praze a bude k nim docházet v budoucnosti? Jsou tyto změny stejné na všech pražských sídlištích?

4. Hrozí pražským sídlištím sociální degradace, odliv mladších, vzdělanějších a majetnějších lidí? Stanou se sídliště bydlením pro chudé a nevzdělané? Začaly už tyto změny probíhat? Jak jim zabránit?
5. Jaké změny prodělávají pražská sídliště z hlediska dopravy, kvality prostředí a kvality bydlení?

Stanovené cíle, hypotézy i otázky pochopitelně ovlivňují strukturu celé diplomové práce. Po úvodních kapitolách, které mají čtenáře seznámit se samotnou prací, poskytnout přehled o literatuře (kapitola 2) a také o obecném vývoji Prahy (jako prostoru, ve kterém se budeme v této práci pohybovat) (kapitola 3), následuje kapitola 4, ve které se pokouším vytvořit typologii sídlišť. Kapitola 4 dále obsahuje řadu statistických údajů o počtu obyvatel, věkové, vzdělanostní a profesní struktuře obyvatel sídlišť. Základem mojí práce je srovnávání dat ze SLDB 1991 a 2001. Porovnávám změny demografické a socioekonomické struktury obyvatel sídlišť mezi lety 1991 a 2001 a pokouším se tyto změny vysvětlovat.

Práce pokračuje kapitolou 5, ve které se zamýšlím nad možnostmi zvýšit atraktivitu bydlení na sídlištích. Zkoumám jak se mění dopravní dostupnost, jak je omezován automobilový provoz, jak jsou na sídliště doplňována obchodní centra. Zajímám se také o probíhající regenerace panelových domů a prostředí kolem nich. V kapitole 6 shrnuji svá zjištění a formuluji předpovědi, jak by se mohla sídliště dále vyvíjet. V závěrečné kapitole je obsažena rekapitulace cílů a jejich splnění; potvrzují nebo vyvracím hypotézy, odpovídám na otázky. Také dávám náměty pro další práci k tomuto tématu.

Po závěru následuje seznam literatury a přílohy.

2. Přehled literatury a definice sídlišť

Tato kapitola obsahuje stručný přehled literatury, která se týká Prahy a sídlišť. Dále se zabývá problémem vymezení a definice sídlišť a výběrem pražských sídlišť, kterými se tato práce zabývá.

2.1. Stručný přehled literatury

Moje práce je zaměřena na sídliště v Praze. K základní literatuře o Praze a jejím vývoji patří Votrubcova kniha Praha zeměpis velkoměsta (1965), Hrůzovy publikace Praha 1000 let stavby města (1983) a Město Praha (1989). Votrubec poskytuje ve své knize kompletní přehled o Praze, o jejím fyzicko- i sociálně-geografickém prostředí. Popisuje historii města i jeho stav v 60. letech 20. století (novou bytovou výstavbu, stav dopravy a průmyslu atd.). Hrůza pak ve svých knihách podává přehledný a podrobný popis historie a vývoje Prahy. V moderní době se věnuje také územnímu plánování a seznamuje s řadou významných staveb, jak realizovanými tak pouze plánovanými. Technickým a stavebním vývojem Prahy se zabývá Kohout a Vančura v Knize Praha 19. a 20. století. Technické proměny (1985). Kniha se zabývá hlavně vývojem infrastruktury, sítí, průmyslu a územním rozvojem města. Stručně je celý vývoj města podán v knihách Dějiny Prahy 2. díl (Bělina, 1998) a Dějiny Prahy v datech (Míka, 1989 a 1999). Poslední tři uvedené tituly a také kniha Votrubce (1965) mají rozsáhlé seznamy použité a doporučené literatury, která se týká Prahy.

Vývoji výstavby bytů v Československu a tedy i historii výstavby sídlišť v Československu a v Praze se v úvodu magisterské práce věnuje Čížková (2000, s. 10-18).

Historií bytové výstavby se ve dvou knihách zabývá Andrlé (1967 a 1986). Statistický přehled poskytuje publikace Vývoj bytové výstavby v ČSFR 1960-1989 (1990).

Bytovou výstavbou v Praze se zabývá Pohl (1976), s projekty některých sídlišť seznamuje kniha Architekti Praze (1971). Obě uvedené publikace mají částečně oslavné vyznění a snaží se spíše glorifikovat „budování socialismu“. Racionální a kritický pohled na výstavbu sídlišť v Praze podává Hodnocení bytové výstavby v Praze a koncepce jejího

dalšího rozvoje (1980) a hlavně publikace Zkušenosti z výstavby a užívání pražských sídlišť (1984).¹

Jedinou publikací, která zachycuje téměř všechna pražská sídliště s potřebnými údaji (rozloha, počet bytů, plánovaný počet obyvatel, občanská vybavenost, doba výstavby), je publikace Miksánkové (1981).²

Po roce 1989 produkce podobných knih ustala, stejně jako téměř ustala výstavba a plánování staveb dalších panelových sídlišť. Naopak se začaly množit diskuse o budoucnosti sídlišť, jejich kladech a záporech, možnostech zlepšení atd. Tyto příspěvky se objevují v řadě odborných časopisů a také novin.

Na problematiku sídlišť je nahlíženo řadou profesí a odborností. Nejvíce jsou zastoupeni architekti a urbanisti, především v odborných časopisech Architekt, Stavba, Forum architektury, Výstavba a architektura, Urbanismus a územní rozvoj. V těchto časopisech jsou zastoupeny především články seznamující s konkrétními projekty a úpravami sídlišť, dále jsou tu vedeny polemiky architektů a urbanistů o rozsah a podobu zásahů do sídlišť. Mezi významné architekty, kteří se vyjadřují k této problematice, patří Maier (pedagog ČVUT) (2005, 2003, 1998).

Další kategorií jsou periodika určená pro obce nebo informující o práci státní správy a samosprávy: Moderní obec, Obec a finance, Státní správa a samospráva. Hlavním tématem článků je regenerace sídlišť, návrhy na ni, průběh, financování atd. Autory článků bývají často úředníci státní správy (Ministerstvo pro místní rozvoj), např. Klíma (2004), Příkryl (2005) a Grabmüllerová (2002, 1998)

Problematice panelových sídlišť se věnují i magisterské práce Čížkové (2000) a Musilové (2004), obě na KSGRR PřF UK.

Vedle odborných technických otázek není možné zapomenout na skutečnost, že sídliště jsou obydlena lidmi, a že i těmto obyvatelům je třeba věnovat pozornost. Proto je důležitý pohled sociologů a demografů. Vedle dosud nepřekonané knihy Musila (1985), která vznikla ještě v období socialismu, jsou příspěvky sociologů k problematice sídlišť poměrně četné. Časté jsou články Schmeidlera (2004, 2000, 1998, 1995). Významná a

¹ V této knize je nejzajímavější článek popisující rozdíly mezi původními plány pražského Jižního Města a skutečně provedenou výstavbou.

² Tato kniha vznikla jako skripta pro průvodce.

rozsáhlá je publikace Luxe a kol. (2005) Standardy bydlení 2004/05. Kniha vznikla v Sociologickém ústavu AV ČR. Zabývá se především financováním bydlení a regeneracemi panelových sídlišť, porovnává příklady ze západní Evropy a z Česka. V další část se zabývá také demografickým vývojem v ČR, vývojem stavebního spoření a hypoték. Kniha obsahuje řadu odkazů na českou i zahraniční literaturu. Příspěvkem demografů je článek Kučery (2002) v časopise Demografie, který ovšem pouze velmi stručně popisuje demografické změny na pražských sídlišťích mezi lety 1981 a 1991.

Přestože nepochybuji, že problematika sídlišť v České republice by měla být významným tématem také pro sociální geografů, žádný významný příspěvek od geografa nebo v českém odborném geografickém časopise jsem nenalezl. Výjimkou je článek Kallabové (2002), který stručně přibližuje problematiku panelových sídlišť jak v západní Evropě, tak v České republice, a nastiňuje základní problémy a metody jejich řešení.

V případě dalších geografických textů se problematika sídlišť většinou ukrývá uvnitř prací, které mají jiné hlavní téma.

V zahraničních odborných geografických časopisech je situace poněkud jiná. K dispozici jsou texty např. v Urban Studies, Regional Studies, Housing Studies a European planning studies. Oproti české literatuře je v zahraniční literatuře problematika sídlišť většinou ztotožněna s termínem „social housing“. V posledních letech je na toto téma k dispozici řada článků: Problematikou sociálního bydlení v kontextu celé západní Evropy se zabývá Priemus (2002, 1999a, 1999b). Situaci ve Švédsku, známém svým silným sociálním státem, mapuje Turner (2002, 1999); problematice sociálního bydlení ve Finsku je věnován článek Tulla (1999), v Nizozemí pak články van Kempena (2002) a van Beckhovena (2003). Van Beckhoven na příkladu Amsterdamu a Utrechtu přibližuje základní myšlenku změn: změnit fyzickou a sociální monotónnost problémových lokalit. Andersen (2002) pak ve svém článku formuluje základní strategie pro úpravy lokalit původního sociálního bydlení na příkladu Dánska, kterému se věnuje také Kristensen (2002).

Zahraněních příspěvků k problematice sociálního bydlení v evropských zemích je velké množství. V Česku je také k dispozici už zmiňovaná publikace Luxe (2005), která se zabývá problematikou bydlení jak v ČR, tak v dalších zemích EU a obsahuje řadu odkazů na zahraniční zdroje. Stručnou kompilaci, která přibližuje trendy v sociálním bydlení v → některých zemích Evropy vytvořila Musilová (2004), mimo jiné i s pomocí dalších prací Luxe (2002, 2001, 2000). Případným zájemcům o tuto problematiku tak doporučuji přímo

četbu této literatury, protože má práce není zaměřena na provádění rešerše a kompilace této literatury.

Zvláštní skupinu materiálů tvoří běžně nepublikované odborné práce.

Při studiu problematiky pražských sídlišť je velmi vhodný materiál Útvaru rozvoje města Magistrátu hlavního města Prahy (ÚRM) s názvem „Vyhodnocení potenciálu a rizik pražských sídlišť pro jejich regeneraci, Závěrečná zpráva“ (ÚRM, 2001). ÚRM identifikoval celkem 54 lokalit (viz Příloha 2) se sídlištní zástavbou, z nichž některé lokality „obsahují“ více sídlišť hodnocených zvlášť (Jihozápadní Město, Černý Most). Míst se sídlišti je ovšem v Praze o téměř dvě desítky více (viz Příloha 3), ale většinou jde o sídliště malá, která mají jen několik domů. Mezi velká a přitom nehodnocená sídliště jsou sídliště v ulici Ohradní v Praze 4, Michli, které tvoří asi 25 sedmipatrových a 3 dvanáctipatrové domy; odhadem tu žije asi 2000 lidí, dále např. sídliště Podbělohorská v Praze 5.

O výsledcích obsažených v tomto dokumentu stručně informoval Maier (2003). Analýzu pražských sídlišť vypracoval ÚRM jako podklad pro zahájení jejich regenerace. Byla provedena multikriteriální analýza potenciálů (např. obytné, polohové, sociální, technické, ekonomické) a rizik (např. kriminalita, špatný image, urbanistické a stavební závady, velikost) jednotlivých sídlišť. V závěru práce byla vytvořena typologie sídlišť kombinující vysoký a nízký potenciál a vysoké a nízké riziko. Obecně bych řekl, že z analýzy vyšly lépe starší sídliště a menší, hůře dopadla některá sídliště novější.

*DE
VŠE
AKI

Celkově lze říci, že problematice sídlišť (hlavně panelových) je věnováno hodně pozornosti (i když ne geografy). Sídliště si tuto pozornost jistě zaslouží, protože v roce 1991 představovaly panelové domy 31,3 % trvale obydleného bytového fondu v ČR (Aulická, 1994).

2.2. Definice a vymezení sídlišť

Vzhledem k tomu, že se tato diplomová práce věnuje pražským sídlištím, je dobré nejprve vysvětlit, co to vlastně sídliště je.

Jiří Hruza ve Slovníku soudobého urbanismu píše, že existují dvě pojetí termínu sídliště: Běžně se užívá k označení „nových obytných celků na okrajích měst a obcí,

stavěnými obvykle z vícepodlažních domů při použití zprůmyslněných technologií“ (příklad: sídliště Petřiny).³ Zároveň upozorňuje, že jde o odborný urbanistický termín, který se používá (měl by se používat) pro „jednotlivé uzavřené sídelní útvary trvalého bydlení (příklad: sídliště Praha, Brno). Tento termín se ovšem příliš nevžil a raději se užívá termín sídlo (Hrůza, 1977, s. 243).⁴

Musil také píše, že „sídliště je laické i odborné pojmenování nových obytných souborů“ (1985, s. 13).

Při listování naučným slovníkem zjistíme, že „sídliště je 1. označení obvykle malého sídla v nehostinné a řídké zalidněné krajině; 2. předměstí nebo jeho část s dominantní obytnou funkcí a typickým druhem uniformní panelové zástavby“ (Velký slovník 1999).

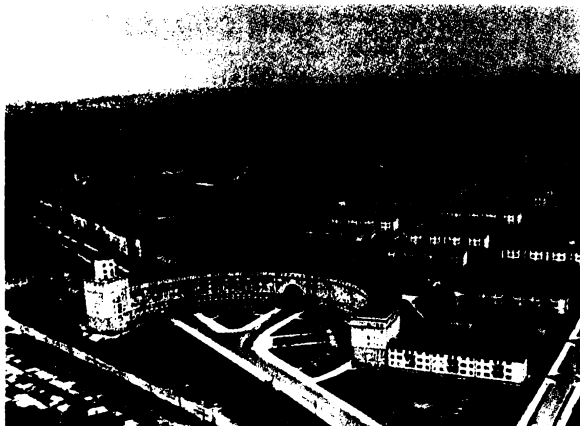
Geografický slovník nás informuje, že „sídliště je 1. každé seskupení budov převážně obytného charakteru; 2. nové hromadné osídlení nebo ucelená skupina nových obytných staveb; 3. historické sídlo rodů a kmenů“ (1982, s. 202).

Kučera v článku Pražská sídliště (2002, s. 268) definuje sídlištní urbanistický obvod jako „urbanistický obvod se zcela stejnou nebo převažující shodnou výstavbou obytných domů z hlediska jejich druhu a období výstavby“.

Přestože asi každý význam slova sídliště chápe, je obtížné přiklonit se k jedné definici. Hrůzova definice připouští jen okrajově, že existují i rozsáhlá sídliště vybudovaná klasickou cihlovou technologií (Ostrava-Poruba (obr. 1), Havířov). Cihlová sídliště se v → -Československu stavěla po celá 50. léta až do poloviny 60. let 20. století. Definice od Kučery je mnohem vhodnější. Netrvá na tom, že sídliště musí být panelové, ani na tom, že musí být na okraji města. Praha je příkladem toho, že sídliště může být i poměrně nedaleko od centra města.

³ Tuto definici použila v magisterské práci i Musilová (2004, s.10).

⁴ Rozsáhlý popis slova sídliště od Hrůzy (1996, s. 323): „Pojem sídliště má dnes většinou zcela vyhraněný obsah. Je to sídelní celek někde na okraji města, tvořený mnohopatrovými obytnými domy, které jsou téměř stejné, protože jsou sestaveny z továrně vyrobených částí. Uvnitř domů jsou víceméně podobné byty s jednotným půdorysem a minimálním příslušenstvím. Mezi domy je „země nikoho“ po níž jsou vedeny automobilové komunikace a také pěší cesty, které se ovšem zřídka používají, protože si lidé vyšlapávají přes chřadnoucí trávníky svoje vlastní nejkratší spojnice. V určitých místech lze nalézt různá veřejná zařízení, jako jsou školy, obchody a stanice veřejné dopravy, spojující obyvatele s centry měst. Na sídlištích bychom marně hledali ulice a náměstí, stejně jako zřetelně vymezené veřejné parky. Vlastností sídlišť je obvykle absence pracovních příležitostí, což vede k jejich hromadnému opouštění ráno za prací a k večerním návratům do „nocleháren“. S tím souvisí i jejich anonymita, posilovaná uniformitou, vyplývající jak z použití stejných stavebních prvků, tak i obdobných prostorových řešení.“

Obr. 1 Ostrava – Poruba

Zdroj: Archiv města Ostravy

Sídliště jsou tedy seskupení bytových domů, vybudovaných stejnou technologií, stejného stáří a stejného vzhledu.

Já se věnuji sídlištím v Praze. Většina rozsáhlých pražských sídlišť vznikla od konce 50. do počátku 90. let 20. století a byla vybudována (až na výjimky) panelovou technologií. Menším, starším sídlištím se nevěnuji, protože obecně nejsou považována za jakkoliv problematická a nevedou se žádné diskuse o jejich budoucnosti.

2.3. Výběr sídlištních urbanistických obvodů

Výběr sídlišť⁵ pro mou práci byl určen možností opatřit relevantní statistická data, bez těchto údajů by práce neměla smysl. V této práci pracuji pouze se sídlišti nebo jejich částmi, které lze dobře ztotožnit s některým z urbanistických obvodů (UO). Díky tomu, že řada urbanistických obvodů byla vytyčena nebo upravena právě s ohledem na novou bytovou výstavbu, mohl jsem do své práce zahrnout většinu pražských sídlišť a jejich částí. Výběr UO jsem zvolil tak, aby splňoval základní požadavek, který dobře vystihl i Kučera (viz výše). Vybíral jsem urbanistické obvody takovým způsobem, aby na nich zcela převažovaly bytové domy shodného druhu a stejné doby výstavby počínaje koncem 50. let a konče počátkem 90. let 20. století.

Sídliště, která musela být z této práce vyřazena, resp. nebyla do práce zařazena jsou: Herálecká, Antala Staška, Pankrác III, Spořilov I, Na Úlehli a Čimice. Ve všech případech je důvod nezařazení sídliště stejný. Urbanistický obvod, ve kterém sídliště leží je

⁵ Při prvotním výběru sídlišť jsem se řídil materiálem Útvaru rozvoje města Magistrátu hlavního města Prahy (viz níže).

rozsáhlejší než samotné sídliště, a obsahuje i další obytnou zástavbu jiného charakteru (starší činžovní domy nebo rodinné domy). Sídliště Herálecká je v jednom urbanistickém obvodu se starší a rozsáhlejší činžovní výstavbou konce 30. let 20. století. Sídliště Pankrác III a Antala Staška se nacházejí společně v jednom UO (což by nevadilo), dokonce ještě s několika činžovními domy a vilovou čtvrtí. Sídliště Na Úlehli je v jednom UO s vilovou čtvrtí a sídliště Čimice se nachází v UO společně s částí sídliště Bohnice, starší zástavbou, navíc se uprostřed tohoto UO nachází domov důchodců, což by ovlivňovalo statistiky.

Ostatní sídliště již diplomová práce sleduje, i když nebylo možné vyhnout se situaci, kdy UO zahrnuje kromě sídliště i jinou výstavbu. Nikde ale není tento problém tak velký, jako u sídlišť výše uvedených.

Tato práce tedy zkoumá sídliště na úrovni urbanistických obvodů (UO). Jejich celkový počet se mezi lety 1991 a 2001 zvýšil, protože některá pražská sídliště byla dokončena a osídlena až po roce 1991 (pro rok 1991 pracujeme s 95 UO, v roce 2001 se 101 UO). Seznam urbanistických obvodů, kterými se tato diplomová práce zabývá je uveden v Příloze 1.

*doklad
7.7
mým
14*

Všechny statistické údaje, které jsou sledovány pochází ze Sčítání lidu, domů a bytů 1991 a 2001. V kapitole 4 popisuji a hodnotím demografický vývoj, vzdělanostní a profesní strukturu obyvatel sídlišť a jejich změny mezi lety 1991 a 2001, a možný další vývoj. Při hodnocení demografického vývoje sleduji počet obyvatel, věkovou strukturu (zvláště skupiny 0-14 a 60+), vývoj indexu stáří a průměrný věk. Možnost srovnávání je limitována skutečností, že některá sídliště nebyla v roce 1991 dokončena. Řešení této situace jsou dvě: První možností by bylo sledovat pouze ty UO, ve kterých byly domy dokončeny a osídleny již v roce 1991 a porovnávat změny 1991 a 2001. Druhá možnost je snažit se do sledování zahrnout co nejvíce obyvatel sídlišť. Protože se sídliště po roce 1991 ještě díky dostavbám zvětšila, rozhodl jsem se pro druhou možnost. Skupina sídlišť v roce 1991 tak neodpovídá skupině sídlišť v roce 2001 (viz výše).

Údaje o vzdělání a ekonomické aktivitě nejsou plně srovnatelné, protože při obou Sčítáních bylo použito odlišné metodiky.⁶

⁶ Výklad o změnách poskytuji ve svém úvodu publikace ČSÚ vydané po SLDB 2001.

3. Vývoj zástavby města

Tato práce se má, jak už bylo uvedeno, věnovat problematice pražských sídlišť. Přesto je jistě vhodné zařadit i stručnou kapitolu věnující se Praze jako takové, abychom se seznámili s prostorem, po kterém se budeme v této práci dále pohybovat :

Praha je hlavní město České republiky. Má celkem 496 km² a cca 1,2 mil. obyvatel. Praha je rozdělena na 22 správních obvodů a 57 městských částí. Praha je přirozené centrum Čech, do kterého se sbíhají všechny významné dopravní tepny. Je sídlem vrcholných státních i dalších institucí (finančních), prvořadým průmyslovým, dopravním, obchodním a podnikatelským, kulturním, školským a zdravotnickým centrem.

3.1. Vliv přírody na vývoj města

Z geomorfologického hlediska leží větší část Prahy v celku nazývaném Pražská plošina, který je nejvýchodnější součástí Poberounské subprovincie. Na jihu se k Praze přibližuje celek Benešovská pahorkatina a na severu (pouze na pravém břehu Vltavy) zasahuje na území Prahy celek Středolabské tabule (Česká tabule). Samotná Pražská plošina se skládá z několika tabulí a Pražské kotliny, ve které leží historické centrum města (Votrubec, 1965; Okolí Prahy 1990).

Složitý geomorfologický vývoj a také geologický vývoj území stále silně ovlivňuje vzhled a funkce města. Významnými činiteli jsou také vodní toky. Vltava nabízí na území Prahy široké údolí a (v minulosti důležitou) možnost přebrojení. Na jihu i na severu má Vltava úzké kaňonovité údolí. Tato skutečnost vedla ke vzniku nejstaršího středověkého osídlení. Řada přítoků Vltavy (hlavně levostranných) rozrušuje už od třetihor povrch plošin a zahlubuje se do podloží. Údolími směřujícími z pražské kotliny vedly cesty do okolí, většina osad, které ve středověku vznikly kolem města, měla svá jádra právě na těchto cestách, v údolích, u vodních toků. Řada komunikací vede těmito údolními dodnes (Plzeňská, Husitská, Vršovická, Nuselská). Vltava sama pak v Praze vytvořila během čtvrtohor řadu říčních teras, které limitovaly stavební rozvoj města a daly mu specifický vzhled, jedinečná panoramata a také řadu problémů. Kromě teras nejbližší řece zůstala většina zarovnaných ploch nezastavěna až do doby výstavby sídlišť. Město Praha leží na území velmi členitém, s velkými výškovými rozdíly. To Praze přináší řadu kladů i záporů.

3.2. Stručný přehled vývoje města

Na území města je od 6. stol. doloženo slovanské osídlení (nejstarší osídlení je z doby kamenné, v katastru Dejvic).

Asi v roce 880 byl založen Pražský hrad, se kterým se začala rozvíjet i obchodní osada v podhradí při brodu přes Vltavu. Kolem roku 1230 bylo opevněno dnešní Staré Město.

Velký stavební rozvoj proběhl ve 14. století za vlády Karla IV., kdy bylo založeno Nové Město, rozšířeno území Malé Strany, založen Karlův most, univerzita, řada kostelů a klášterů. Praha tehdy patřila mezi největší města Evropy. Území, které získala, jí stačilo k rozvoji po dalších více než 400 let.

Během 19. století vznikla kolem Prahy řada nových předměstí později úředně povýšených na samostatná města, která ovšem postupně srůstala s vlastní Prahou (Žižkov, Vinohrady, Smíchov, Libeň, Karlín).

Do nové etapy vývoje (hlavní město samostatné republiky) vstoupilo tehdy ještě královské hlavní město Praha jako spojení Starého Města a Nového Města, Malé Strany, Hradčan, Josefova, Vyšehradu (připojen 1883), Holešovic-Bubnů (připojeny 1884) a Libně (připojena 1901).⁷

Představa, řadou lidí prosazovaná a řadou lidí odmítaná, o vytvoření velkého územního a správního celku sloučením dosavadní Prahy s okolními obcemi byla naplněna 6. února 1920, kdy byl přijat „balíček“ zákonů o Praze. Zákonem č.114/1920 sb.z. a n. bylo s Prahou sloučeno celkem 37 obcí (šlo o obce Bohnice, Braník, Břevnov, Bubeneč, Dejvice, Hloubětín, Hlubočepy, Hodkovičky, Hostivař, Hrdlořezy, Malá Chuchle, Jinonice, Karlín, Kobylisy, Košíře, Krč, Liboc, Malešice, Michle, Motol, Nusle, Podolí, Prosek, Radlice, Sedlec, Smíchov, Strašnice, Střešovice, Střížkov, Trója, Veleslavín, Královské Vinohrady, Vokovice, Vršovice, Vysočany, Záběhlice, Žižkov a o část Modřan, zvanou Zátíší) pod společným názvem „Hlavní město Praha“. Byl tak upraven předchozí stav, kdy zástavba měst srůstala do jednoho celku i bez administrativních zásahů, a tedy bez jakékoliv koordinace. Zákon nabyl účinnosti dne 1. ledna 1922.

Tím nastala zcela nová situace a začala nová etapa vývoje města (hlavní město státu), s ohledem na zvětšení rozlohy města se ujal označení Velká Praha; nebyl to sice oficiální název, ale používal se prakticky všude.

⁷ Dějinám Prahy je věnováno velké množství publikací. Data v těchto odstavcích jsou ověřena podle knihy Dějiny Prahy v datech (Míka, 1999).

Vznik hlavního města a nového státu se stal impulsem pro stavební rozvoj města. Nové hlavní město potřebovalo budovy pro státní instituce a pro reprezentaci. Na území Prahy vzniklo několik nových čtvrtí. Někde probíhala stavba činžovních domů, boom zažila stavba zahradních měst (Ořechovka, Barrandov, Spořilov, Zahradní Město). Rozšiřovaly se také plochy pro průmyslovou výrobu a plochy pro železnice (nákladové nádraží). Praha se tak stala správním i průmyslovým centrem nového státu.

Rozvoj města násilně přerušila válka a okupace. Po válce začala nová diskuse o rozvoji města, ale než mohlo být nějak rozhodnuto, směr vývoje se změnil po roce 1948. Na počátku socialistického období v Praze téměř neprobíhala žádná výstavba. Investic se město dočkalo až na konci 50. let.

Praha měla už od vzniku tzv. Velké Prahy zhruba 172 km². Z toho bylo na počátku 50. let 20. století zastavěno asi 40 %, na zeleň a vodní plochy připadalo 12,5 %, na zemědělské plochy 28 % a zbývajících asi 20 % bylo nevyužito (Kolátor, 1957, s. 28).

Plány na další výstavbu města provázela po válce jistá nevyjasněnost otázky, jak má rozvoj města pokračovat. Pravděpodobně i vzhledem k rozsáhlým investicím do rozvoje těžkého průmyslu nebyl mohutný stavební rozvoj Prahy na pořadu dne. Po válce vzniklo několik směrných územních plánů. Základním požadavkem vedení města bylo zachovat Prahu v hranicích z roku 1920 a nepřipustit růst počtu obyvatel nad 1 milion (Novotný, 1957). Proto i Votrubec (1965, s. 133) píše, že „v roce 1969 má být výstavba všech pražských sídlišť v podstatě dokončena a má nastat další etapa v budování, totiž asanace zdravotně závadných čtvrtí.“

Korektura hranic v roce 1960 byla poměrně nevýznamná, protože území Prahy se zvětšilo ze 172 km² na 185 km².⁸ Budováním prvních sídlišť se v Praze téměř vyčerpaly velké plochy vhodné pro další výstavbu. Rozsáhlé asanace se ovšem nikdy neuskutečnily. Došlo totiž ke změně koncepce výstavby města, což se projevilo i tím, že v roce 1965 začaly práce na územním plánu Pražské středočeské aglomerace (Kohout, 1985). Pro novou plánovanou výstavbu bylo nejprve nutné získat nová území. První větší rozšíření území hlavního města přišlo v roce 1968, kdy připojením 21 obcí⁹ dosáhla rozloha Prahy

⁸ Připojena obec Ruzyně, osada Čimice, dále proběhly drobné korektury hranic.

⁹ Připojeny Háje, Chodov, Kunratice, Libuš, Modřany, Lahovice, Velká Chuchle, Řepy, Nebušice, Lysolaje, Suchdol, Dolní Chabry, Ďáblice, Letňany, Čakovice, Kbely, Kyje, Horní Měcholupy, Petrovice, Štěrboholy.

asi 297 km². Prakticky dnešní podoby dosáhla Praha v roce 1974, kdy bylo připojeno dalších 30 obcí¹⁰ a Praha získala rozlohu zhruba 497 km² (Dějiny Prahy 1999).

3.3. Bytová výstavba v Praze

Hromadná výstavba panelových domů byla specifickou odpovědí na nedostatek bytů. Kde se ale tento problém vzal? Bytová otázka (nedostatek bytů) je úzce spojená s průmyslovou revolucí a změnou fungování společnosti. Před průmyslovou revolucí se většina obyvatel musela věnovat zemědělství, aby bylo možné zajistit dostatečné množství potravin pro život lidí. Zdokonalení zemědělské výroby a rozvoj průmyslové výroby (zpočátku manufaktur) způsobil, že zemědělství potřebovalo stále méně lidí a lidé začali hledat práci v rozvíjejícím se průmyslu, který se koncentroval do měst. Koncentrace lidí pak způsobila prudký růst velikosti měst spojený s řadou problémů, mimo jiné také problém s jejich ubytováním.

Průmyslová revoluce zasáhla Prahu po roce 1800 a dochází k podstatnému rozvoji průmyslu na území dnešní Prahy. Úmyslně je napsáno na území dnešní Prahy, protože samotné město Praha sevřené stále ještě v hradbách nemělo pro rozvoj průmyslu dostatek prostoru. Průmyslové provozy, které uvnitř hradeb vznikly, se z velké části časem odstěhovaly na nová předměstí, kde mohly být napojeny na železnici, a kde měly prostor pro rozvoj (Kohout, 1985).

Výstavba průmyslových závodů i nových obytných domů se tak intenzivně realizovala na pražských předměstích (úředně samostatných městech a obcích). Základní formou bydlení se staly činžovní domy. Na Žižkově najdeme pavlačové domy, ve kterých bydleli hlavně dělníci karlínských, libeňských a vysočanských továren. Výstavnější činžovní domy na Vinohradech měly vyšší kvalitu a obývaly je majetnější vrstvy.

Typických dělnických kolonií v Praze mnoho nevzniklo, bytovou nouzi „řešilo“ velké množství tzv. nouzových kolonií¹¹, z nichž některé se nám zachovaly dosud jako kolonie zahrádkářské.

V období 1. republiky se zástavba v Praze rozrostla hlavně o řadu vilových čtvrtí. Pokusem o rozsáhlejší výstavbu typizovaných domků byl Spořilov, šlo o družstevní

¹⁰ Cholupice, Písnice, Šeberov, Újezd, Lipence, Lochkov, Radotín, Řeporyje, Slivenec, Stodůlky, Třebonice, Zbraslav, Zličín, Přední Kopanina, Březiněves, Běchovice, Dolní Počernice, Klánovice, Koloděje, Satalice, Újezd nad Lesy, Vinoř, Benice, Dubeč, Kolovraty, Kralovice, Křeslice, Nedvězí, Uhřetěves

¹¹ Nouzovým koloniím se věnuje Votrubec (1959).

výstavbu a vzorem byla anglická zahradní města. Nedostatek bytů však trval a k nějaké další rozsáhlé výstavbě obytných celků v Praze nedošlo hlavně z finančních důvodů.

Územním plánováním v Praze se v období 1. republiky zabývala Statní regulační komise pro Prahu a okolí, která vypracovala Regulační plán Prahy. Tento plán řešil hlavní komunikace, železniční síť, umístění průmyslových závodů a dále obytnou zástavbu. Byl ovšem značně schématický, obytnou zástavbu dělil pouze na vysokou a nízkou, a celkem logicky zaplňoval vysokou zástavbou rovné plochy a nízkou plochy svažité (Regulační plán, 1931).

Při zpracování plánů regulace města byla také navržena jistá omezení: maximální hustota zalidnění neměla přesáhnout 560 obyv./ha a výška nových obytných domů 3 patra. Hustota zalidnění přesahující 1000 obyv./ha, která byla běžná na Žižkově, na Vinohradech a také ve Vršovicích, byla chápána jako zcela nevyhovující a měla být řešena asanací (Regulační plán, 1931, s. 25).

Praktický dopad tohoto regulačního plánu na stavební vývoj Prahy byl vzhledem k nízkému tempu výstavby téměř nulový.

Po skončení 2. světové války byla bytová situace v Praze naprosto krizová:

V době války se nestavělo téměř vůbec, několik tisíc bytů bylo zničeno nebo poškozeno. Situaci nezlepšil ani odsun německého obyvatelstva nebo odchod lidí do pohraničí. V roce 1946 bylo evidováno 130 tisíc žádostí o byt (Bělina, 1998, s. 453). Tempo bytové výstavby bylo žalostné:

V letech 1945 – 1950 vzniklo jen 5400 bytů, v letech 1951 – 1955 8000. Bytová výstavba se zaměřovala na výstavbu v prolukách a na dokončení předválečných projektů, hlavně Zelená liška na Pankráci (Bělina, 1998).

Nedostatek bytů a potřeba jejich rychlého budování vedla ke snaze provádět stavbu hromadně pomocí prefabrikátů. První pokusy s touto výstavbou byly provedeny při stavbě sídliště Solidarita, dále se ověřovaly vedle Zelené lišky při budování domů v ulici Herálecká. Po vyzkoušení této technologie byla započata výstavba sídliště Antala Staška (v → sousedství)¹².

Panelová sídliště začala pomalu zaplňovat volné prostory v Praze. Jejich šíření se zastavilo až za 30 let.

¹² Nejlepší přehled sídlišť v Praze podává Miksánková (1981).

4. Pražská sídliště

Technické provedení sídlišť pro nás není nejdůležitější. Pro tuto práci je důležité něco jiného. Důležité je, že sídliště jsou obytné celky, které vznikly ve velmi krátké době, byly osídleny převážně mladými lidmi, rodinami s dětmi, nebo rodinami dítě očekávajícími. Šlo tedy především o lidi v produktivním věku. Demografická nevyváženost populace byla kombinována s velkou vzdělanostní a profesní různorodostí.

Zkoumání dalších aspektů sídlištní problematiky, jako je jejich poloha, dopravní dostupnost, pracovní příležitosti, urbanistické řešení atd. je samozřejmě velmi důležité; hlavně nyní, protože tyto aspekty budou mít vliv na budoucí vývoj sídlišť, hlavně na ochotu lidí v nich bydlet. Na tom se shoduje řada odborníků, hlavně architektů, kteří se snažím o regeneraci sídlišť věnují. Této problematiky se týká 5. kapitola mé práce.

V této kapitole se věnuji především hodnocení struktury obyvatel pražských sídlišť. Zabývám se rozdělením pražských sídlišť do skupin, pokouším se vytvořit typologii vhodnou pro zkoumaná sídliště. Postupně popisuji, analyzuji a hodnotím demografickou, vzdělanostní a profesní strukturu obyvatel sídlišť, hlavně se zabývám změnami mezi lety 1991 a 2001, z těchto změn se také snažím odhadnout další vývoj.

4.1. Typologie pražských sídlišť

Vzhledem k tomu, že se v diplomové práci věnuji hodnocení 47 pražských sídlišť, je zcela nezbytné sídliště rozdělit do skupin podle určitých společných znaků, protože není možné sledovat a vyhodnocovat všechna statistická data za každé sídliště zvlášť.

Jednoduché rozdělení pražských sídlišť provádí Kučera (2002). Pro svůj komentář demografického vývoje dělí pražská sídliště podle stáří na typ A (do poloviny 60. let), B (od 60. do 80. let) a typ C (80. léta). Toto rozdělení jsem v podstatě převzal, pouze jsem provedl úpravu.

Na rozsáhlou typologii sídlišť v ČSSR upozorňuje Musil (1985), nachází se v práci Ryšavého (1983). Tato typologie kombinuje demografické, socioekonomické ukazatele a dobu výstavby sídliště. Pro pražská sídliště se ale z několika důvodů nehodí. Jednak je tato typologie vytvořena pouze na základě SLDB 1970; ze všech UO, které tato typologie

využívá je v Praze jen 9,5 %¹³. Sídliště jsou na základě stáří domů¹⁴, demografické a socioekonomické struktury obyvatel¹⁵ a dalších znaků rozdělena do velkého množství typů (A – M) a subtypů (A1 – M4), z nichž se v Praze vyskytují prakticky jen dva.

Rozdělit sídliště do skupin můžeme podle řady kritérií, jejich volba musí mít souvislost s cílem práce. Pro snadnější orientaci v pražských sídlištích jsem se rozhodl pro tuto práci sídliště rozdělit podle doby svého vzniku (do 70. let, 70. léta, 80. léta a počátek 90. let) a podle velikosti (do 10 000 obyvatel, větší).

Dělení podle doby vzniku sídliště jsem použil proto, že očekávám významnou souvislost mezi dobou vzniku sídliště a socioekonomickou a demografickou strukturou obyvatel. Rozdělení podle velikosti je použito, aby bylo možné zjistit, jak velký vliv na vývoj sídliště má jeho velikost.

Pražská sídliště by mohla být dělena například podle své polohy ve městě, podle způsobu hromadné dopravy do centra, podle technického a urbanistického řešení atd. Různá jednotlivá rozdělení je také možné kombinovat a vytvářet složitější typologie.

Samotné rozdělování sídlišť do skupin provází řada problémů. Dělení podle počtu obyvatel se řídí počtem obyvatel v roce 2001. Dělení podle stáří je poněkud komplikovanější, protože doba výstavby často zasahovala do dvou desetiletí. Otázkou pak je, zda se řídit datem zahájení stavby nebo rokem dokončení. Vzhledem k tomu, že nás zajímají lidé na sídlištích žijící, řídil jsem se u většiny sídlišť datem jejich dokončení (ne rokem zahájení stavby). Není pro mne důležité, kdy začala stavba sídliště, ani kdy se nastěhovali první nájemníci, ale kdy mohu předpokládat, že bydlela většina. Výsledkem tohoto rozdělení je tabulka 1.

¹³ To je způsobeno tím, že intenzita bytové výstavby byla v Praze poměrně nízká a naopak vysoká v jiných regionech, např. v tehdejší Severomoravském kraji (viz Vývoj bytové výstavby v ČSFR 1960 – 1989, Praha 1990)

¹⁴ Ryšavý dělí sídliště podle stáří na skupiny 0 - 5 let, 6 - 8 let, 9 –12 a 13 –25let

¹⁵ Tuto strukturu nazývá socioprofesionální a vytváří tři typy sídlišť: 1. s vysokým podílem dělníků, 2. s vyrovnaným podílem dělníků a zaměstnanců a 3. s vysokým podílem zaměstnanců.

Tabulka 1 – Základní rozdělení pražských sídlišť

doba vzniku	velikost			
	do 10 000		nad 10 000	
do 70.let	Michelská Hloubětín Invalidovna Jarov Chmelnice	Rybníčky Průběžná Červený Vrch Novodvorská Krč	Petřiny Malešice Spořilov II Pankrác I+II Zahradní Město	Prosek
70.léta	Skalka Kobylisy Hornoměřcholupská	Lehovec Homolka Vršovice	Ďáblice Bohnice	
80.léta a poč. 90. let	Břevnov Baba II Černý Most I Košík Na Dědině Horní Počernice	Stodůlky Pisnice Rohožník Chodovec Jalodvorská	Černý Most II Letňany Ohrada Lužiny Nové Butovice Lhotka-Libuš	Jižní Město I Jižní Město II Řepy Petrovice-H. Měcholupy Modřany Barrandov

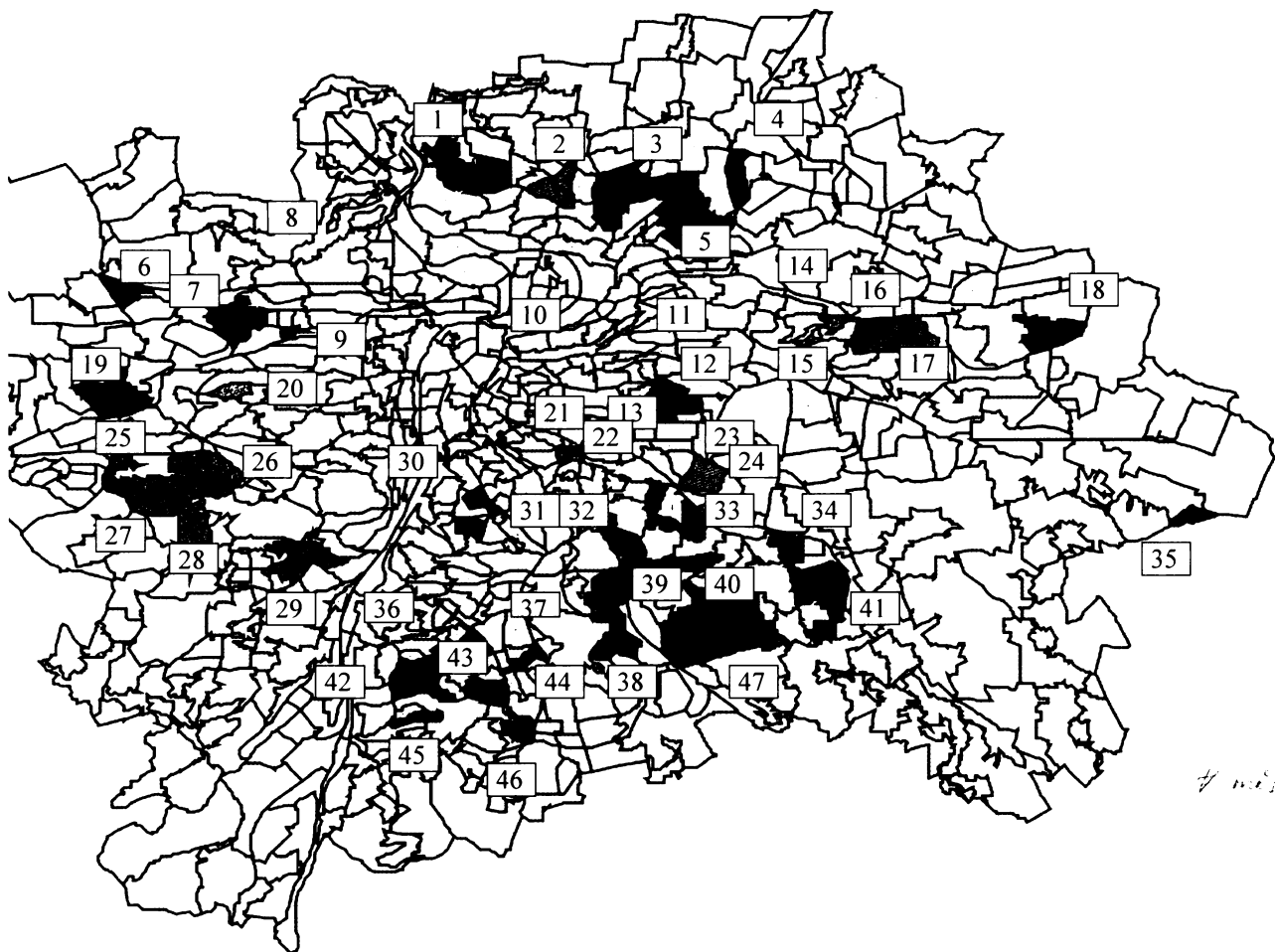
Upraveno podle: ÚRM (2001) a Miksánkové (1981)

Ve většině dalších tabulek a grafů budou jednotlivé skupiny sídlišť označovány jako malá a velká stará, malá a velká střední nebo 70. let a malá a velká mladá sídliště; orientace v jednotlivých skupinách by tak měla být dostatečně přehledná.

Základní rozdělení sídlišť (tabulka 1) bude v dalších částech této kapitoly použito pro popis a analýzu změn socioekonomické struktury na sídlištích v průběhu 90. let 20. století. Pro řešení otázek na budoucnost sídlišť je ale příliš jednoduché. Je nutné toto rozdělení ještě rozšířit. Nepochybuji o tom, že jedním z nejdůležitějších faktorů pro budoucnost sídlišť je jejich poloha. Dopravní dostupnost, kvalitní MHD a snadná dosažitelnost centra patří mezi hodnoty, kterých si lidé ve velkých městech cení. Proto jsem přidal kritérium dopravní dostupnosti centra pomocí MHD. Hranici mezi dobrou a špatnou dopravní dostupností jsem po získání údajů za všechna sídliště stanovil na 20 minut.

Přesné údaje o časové dostupnosti centra včetně vymezení centra a o způsobu dopravy (metro, autobus, tramvaj) a jejich kombinaci (nutnost přestupu) jsou uvedeny v příloze 4. Výsledkem je mapa 1. V mapě jsou pro větší přehlednost dána jednotlivým sídlištím čísla, vysvětlivkami je pak tabulka 2 pod legendou mapy.

Mapa 1 Rozdělení sídlišť podle stáří, velikosti a dostupnosti centra pomocí MHD

Legenda:

stáří sídliště		stará sídliště		sídlíště 70. let		nová sídliště	
velikost		malá	velká	malá	velká	malá	velká
dopravní dostupnost	dobrá						
	špatná	*	*		*		

* tato kombinace neexistuje

Tabulka 2 – vysvětlivky k mapě 1

1 Bohnice	13 Malešice	25 Stodůlky	37 Krč
2 Kobylisy	14 Hloubětín	26 Nové Butovice	38 Jižní Město II
3 Ďáblice	15 Lehovec	27 Lužiny	39 Chodovec
4 Letňany	16 Černý Most I	28 Ohrada	40 Košík
5 Prosek	17 Černý Most II	29 Barrandov	41 Petrovice-H. Měcholupy
6 Na Dědině	18 Horní Počernice	30 Pankrác I+II	42 Modřany
7 Petřiny	19 Řepy	31 Michelská	43 Lhotka-Libuš
8 Červený Vrch	20 Homolka	32 Spořilov II	44 Jalodvorská
9 Břevnov	21 Vršovice	33 Zahradní Město	45 Baba II
10 Invalidovna	22 Průběžná	34 Hornoměcholupská	46 Pisnice
11 Chmelnice	23 Rybníčky	35 Rohožník	47 Jižní Město I
12 Jarov	24 Skalka	36 Novodvorská	

Z mapy a legendy 2 je patrné, že všechna stará sídliště jsou dobře dopravně dostupná. U sídlišť ze 70 let má špatnou dopravní dostupnost pouze sídliště Hornoměřolská v Hostivaři.

Určitým problémem je pouze rozdíl mezi teoretickým časem jízdy do centra (podle jízdnicových řádů) a skutečným časem, který je ovlivněn dopravními zácpami. Týká se to sídlišť, která jsou obsluhována autobusy, ze kterých je nutný přestup na metro. Jde hlavně o sídliště Novodvorská, Krč, Prosek a Bohnice. Bohnice byly s časem 20 minut (počítáno před otevřením metra IV.C1 v červnu 2004) na hranici mezi dobrou a špatnou dopravní dostupností. Otevření metra přineslo pronikavé zlepšení: čas se zkrátil z 20 minut (prakticky těžko dosažitelných) na 14 minut a výrazné zpoždění už nehrozí.

U nových sídlišť existují u malých i velkých sídlišť skupiny s dobrou i špatnou dopravní dostupností. U malých nových sídlišť ale převažuje špatná dopravní dostupnost (7 z 11 sídlišť). Je to způsobeno tím, že stará sídliště využila vhodné volné plochy blízko centra, vhodné plochy dále od centra byly pak využity pro stavbu velkých sídlišť. Většina malých nových sídlišť leží v okrajových a hůře dostupných místech v Praze.

4.2. Vývoj počtu obyvatel a věkové struktury na sídlištích

Prvním velmi významným ukazatelem, který nám může něco říci o vývoji pražských sídlišť v průběhu 90. let 20. století, je vývoj počtu obyvatel. Ten je zaznamenán v tabulce 3.

Tabulka 3 – Vývoj počtu obyvatel a věkové struktury Prahy a pražských sídlišť v letech 1991 a 2001

		počet obyvatel	% podíl skupiny na celku		index stáří	průměrný věk
			0-14	60+		
Česko	1991	10362215	21	17,8	84,9	36,3
	2001	10230060	16,2	18,45	114	38,8
	rozdíl	-0,70%	-4,8	0,65		
Praha	1991	1214174	18,5	21,2	114,7	38,5
	2001	1169106	13,4	20,7	154,4	41
	rozdíl	-3,70%	-5,1	-0,5		
Sídliště celkem	1991	463736	21,8	13,6	62,7	34,9
	2001	474140	14,3	17,2	120,2	39,3
	rozdíl	2,20%	-7,5	3,6		
Nesídliště	1991	750438	16,5	25,9	157,2	40,7
	2001	694966	12,8	23	180,5	42,2
	rozdíl	-7,40%	-3,7	-2,9		
stará malá	1991	52804	12,9	25,7	199,1	42,7
	2001	48163	10,5	32,2	306,7	45,9
	rozdíl	-8,80%	2,4	6,5		
stará velká	1991	85622	13,1	22,6	172,3	41,7
	2001	76572	10,5	31,7	300,5	45,6
	rozdíl	-10,60%	-2,6	9,1		
střední malá	1991	29344	17,1	16,1	94	37,2
	2001	26645	12	20,5	170,5	42,2
	rozdíl	-9,20%	-5,1	4,4		
střední velká	1991	50594	16,5	13,9	84,3	36,5
	2001	45175	10,9	18,2	167,1	41,7
	rozdíl	-10,70%	-5,6	4,3		
mladá malá	1991	39507	30,3	6,5	21,6	29,5
	2001	40032	15,6	9,4	60,3	35,8
	rozdíl	1,30%	-14,7	2,9		
mladá velká	1991	205865	28	7,8	27,8	30,5
	2001	237553	16,9	10,2	60,1	35,7
	rozdíl	15,40%	-11,1	2,4		

Upraveno podle: SLDB 1991 a 2001

Od roku 1991 do roku 2001 byl zaznamenán jak úbytek obyvatel České republiky tak i Prahy. Sídliště jako celek vykazují sice přírůstek obyvatel, ale po rozdělení sídlišť do skupin podle jejich stáří je evidentní důvod:

Část sídlišť byla osídlena až po roce 1991 a proto se do nich ještě stěhovali noví nájemníci. Jinak je i u sídlišť patrný úbytek obyvatel, který je větší než úbytek v ČR a také v Praze. Tento úbytek je také větší než u nesídlištní zástavby. Úbytek může být způsoben více důvody: úmrtí, odstěhování dětí od rodičů nebo prostě odstěhování se ze sídliště.

Dalšími významnými ukazateli jsou podíl dětí (0-14) a podíl lidí starších šedesáti let (60+) na celkovém počtu obyvatel, které také zaznamenává tabulka 3.

Podíl dětské populace byl v Praze už v roce 1991 pod průměrem celé naší republiky. Praha je tak městem lidí v produktivním a postproduktivním věku. Vývoj podílu dětské populace v Praze sledoval mezi roky 1991 a 2001 vývoj v ČR a podíl dětské populace tak v Praze zůstává pod celorepublikovým průměrem.

Základním zdrojem pro obnovu populace v Praze není totiž přirozený přírůstek, ale migrace. Úhrnná plodnost byla (podle okresů ČR) v Praze nejnižší jak v roce 1990, tak např. v roce 1999 (Bartoňová, 2001, s. 65). Městský způsob života, vyšší životní standard, soustředění se na pracovní záležitosti jsou důvody, které k tomu vedou. Přestože se mezi lety 1990 a 1999 změnilo pořadí okresů s nejvyšší plodností (Bartoňová, 2001, s. 65), jde převážně o okresy pohraniční, které mají více venkovského obyvatelstva a také jiný životní styl. Zvláštnostem demografického vývoje Prahy se věnuje Rychtaříková (2002).

Pražská sídliště se jako celek v roce 1991 držela nad průměrnou hodnotou podílu dětské populace v České republice i v Praze. Nadprůměrný podíl dětí tu byl jen díky poslední nejmladší a největší skupině sídlišť. Zatímco u sídlišť starších byl pokles populace dětí nižší a odpovídal vývoji v ČR, u nejnovějších sídlišť byl pokles dětské populace velmi razantní. Ukazuje to, že pokles porodnosti byl v 90. letech velmi výrazný, protože demografický vývoj nejnovějších sídlišť nebyl pozitivně ovlivněn ani faktem, že část z nich byla osídlena až po roce 1991. Přes tento nepříznivý vývoj zůstává podíl dětí na nových sídlištích v roce 2001 stále nad průměrem Prahy, sídlišť jako celku i ostatních částí Prahy.

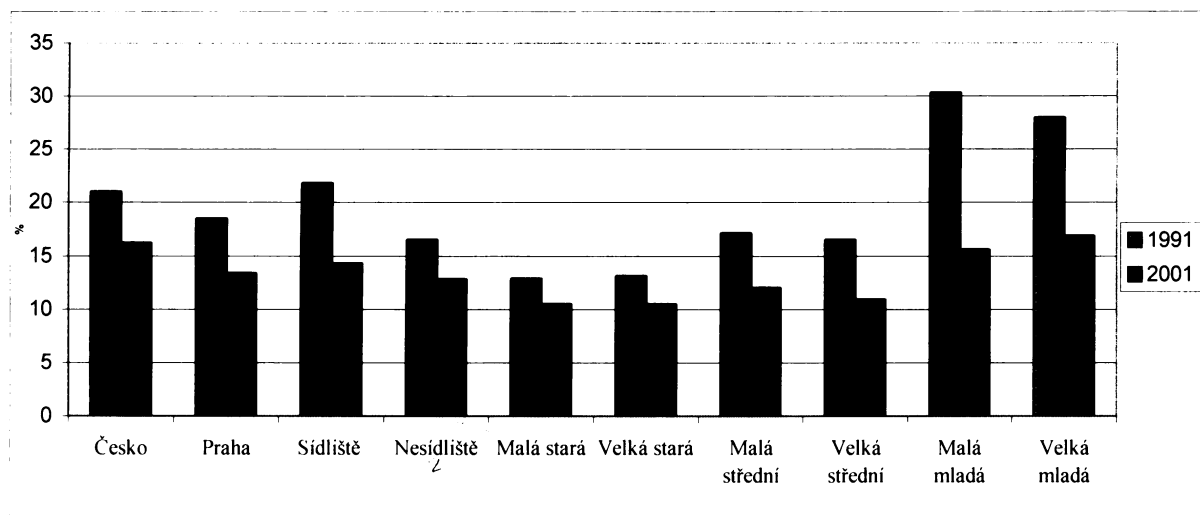
Zajímavá je skutečnost, že při pohledu na procentuální hodnoty podílu dětí (0-14) na celkové populaci je v roce 1991 možné odlišit sídliště nejstarší skupiny od sídlišť střední skupiny, ale v roce 2001 už to možné není, a jediná výrazná odlišnost je vidět u sídlišť nejnovějších. I tento rozdíl se ale výrazně zmenšil. Doba založení sídliště se zatím

výrazně projevovала v demografické struktuře. Vlivem migrace se ale začíná takto založená demografická struktura měnit. Zdá se tedy, že hodnoty podílu dětské populace na pražských sídlištích se postupně sjednotí a výrazné rozlišení jednotlivých skupin sídlišť zanikne. Průměrné hodnoty podílu populace 0-14 se přestanou v jednotlivých skupinách sídlišť lišit, velký rozdíl nebude ani mezi průměrnými hodnotami za sídliště a za Prahu. (Přesto zůstávají pražská sídliště místem bydlení pro velké množství rodin s malými dětmi a dětská hřiště z nich zmizet nemohou - obr. 2). Vývoj podílu dětské populace je také možné sledovat na grafu 1.

Obr.2 Dětské hřiště v Nových Butovicích

Graf 1 Procentuální zastoupení věkové skupiny 0-14 na pražských sídlištích v roce 1991 a v roce 2001

Upraveno podle: SLDB 1991 a 2001

Vzhledem k obecně známému demografickému vývoji České republiky není překvapením, že u populace lidí starších šedesáti let je situace přesně opačná a podíl této populace na celku se postupně zvyšuje.

Zajímavé je zjištění, že v Praze se počet lidí starších 60-ti let mírně snížil. Došlo k tomu ale pouze mimo sídliště, na kterých byl zaznamenán bez výjimky růst podílu starších lidí. Tzv. nesídliště tedy zahrnuje celé historické centrum, dále starou činžovní zástavbu, zahradní čtvrtě a okrajové připojené „vesnice“. Důvodů pro tento pokles může být několik: vedle úmrtí části lidí to může být také nižší přírůstek nových šedesátníků způsobený tím, že mezi lety 1991 a 2001 měly do důchodového věku vstoupit lidé ročníků 1931 – 1941, tedy lidí narozených v době hospodářské krize a před válkou (tyto ročníky jsou početně slabší). Další důvod může být to, že část starších lidí mohla své byty v centru prodat a odstěhovat se; z jejich bytů jsou dnes kanceláře, obchody a luxusní byty. Podíl na tomto vývoji může mít také stěhování mladších lidí do centra (gentrifikace)¹⁶.

NE na sídlištích

?

Na sídlištích dochází pak pouze k růstu podílu osob starších 60-ti let; jak v roce 1991, tak v roce 2001 je stále možné pozorovat odstupňované hodnoty tohoto podílu, díky tomu můžeme identifikovat jednotlivé skupiny sídlišť (podle doby vzniku sídliště).

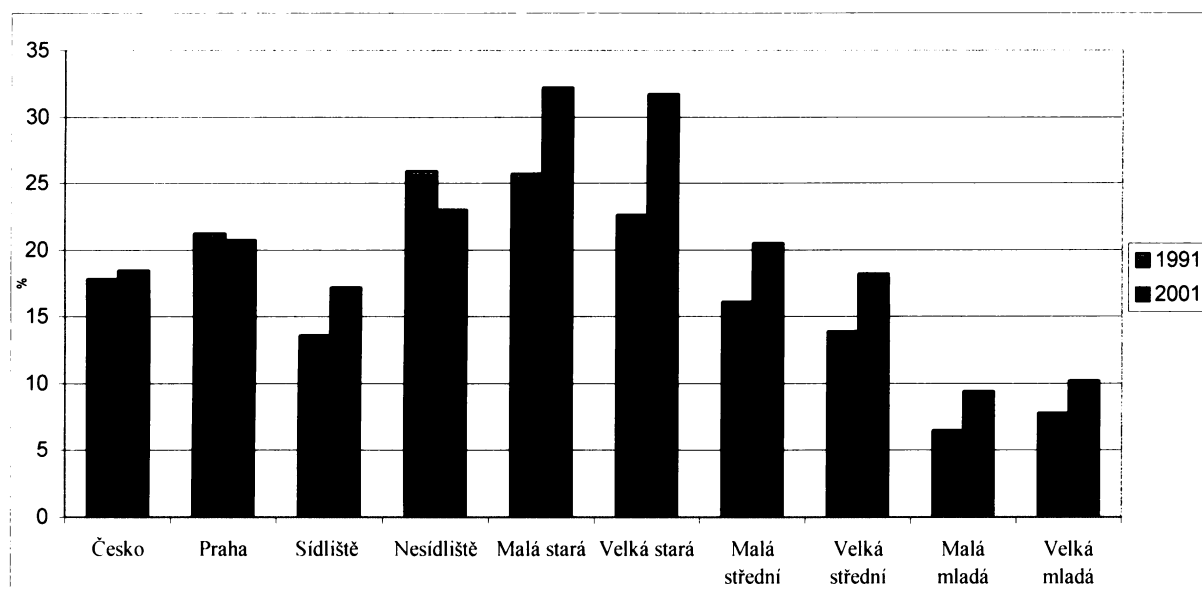
Velmi nepříznivé je tempo růstu populace starší 60-ti let, které je na všech sídlištích (kromě nejmladších) vyšší než v celé České republice (viz graf 2). Nízké tempo tohoto růstu v nejmladší skupině sídlišť je dáno tím, že tato nejnovější sídliště osidlovali hlavně mladí lidé (viz dále). Na nejmladších sídlištích bude trvat ještě řadu let než hranici šedesáti let překročí významnější počet obyvatel. Je však možné, že na mladších sídlištích nikdy nedojde k tak extrémnímu růstu lidí důchodového věku. Vyšší mobilita lidí, odchod části střední generace z mladších sídlišť mohou vést k tomu, že se rychlý růst počtu starších lidí omezí. V dlouhodobém časovém horizontu předpokládám, že může dojít spíše ke srovnání podílu starších lidí na všech sídlištích s průměrnou hodnotou, která je v Praze jako celku.

pro neprovozuje
ještě na
oblasti.

¹⁶ O gentrifikaci píše např. Sýkora (1993, 2001)

Handwritten mark

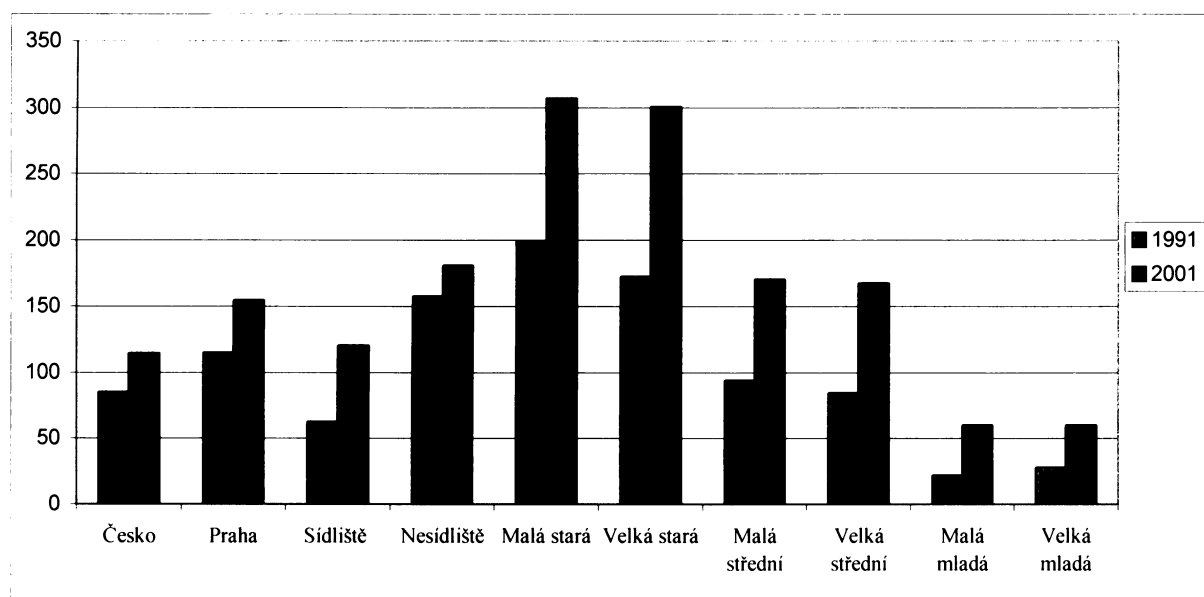
Graf 2 Procentuální zastoupení věkové skupiny 60+ na sídlištích v roce 1991 a v roce 2001

Upraveno podle: SLDB 1991 a 2001

Jiný způsob jak sledovat vývoj populace dětí a lidí starších 60-ti let představuje index stárí. Ten vyjadřuje poměr mezi oběma skupinami obyvatel. Alarmující je vývoj u nejstarší skupiny sídlišť, kde hodnota indexu stárí již vysoce překročila průměrnou pražskou hodnotu. U nejmladších sídlišť sice došlo ke zvýšení indexu 2-3krát, situace není ještě tak špatná. Vývoj indexu lze lépe než z tabulky 3 sledovat v grafu 3.

Graf 3 Vývoj indexu stárí na pražských sídlištích v roce 1991 a 2001

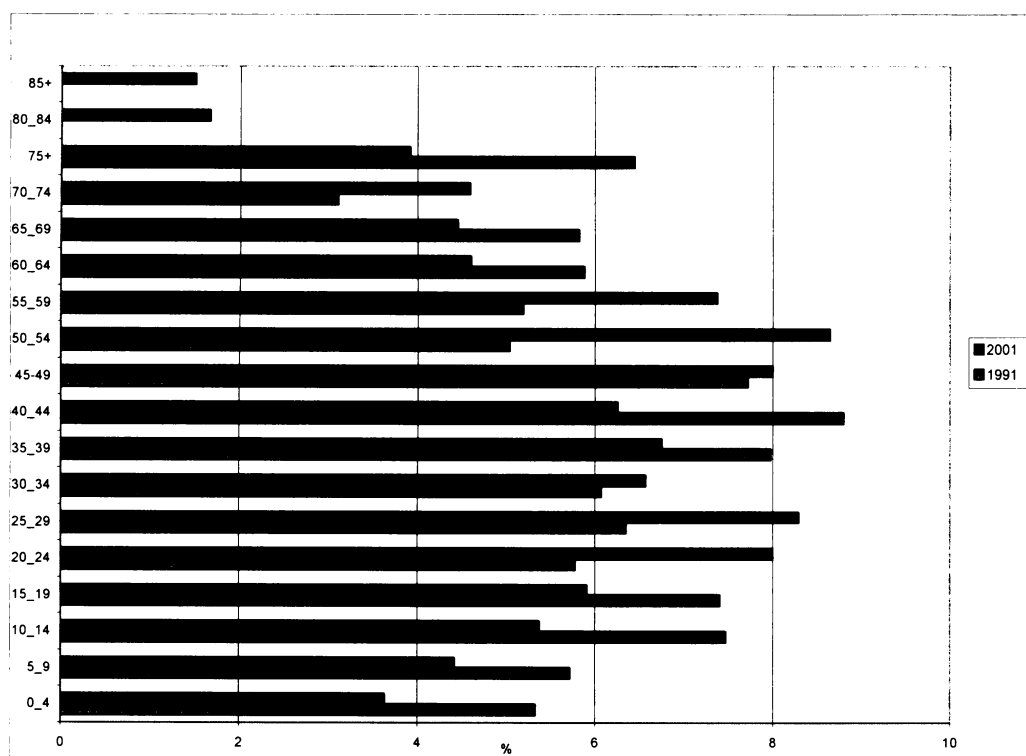
Upraveno podle: SLDB 1991 a 2001

Prudký pokles dětské populace na mladších sídlištích a postupný růst počtu starších obyvatel na mladších sídlištích se podílejí na rychlejším růstu průměrného věku (tabulka 3) obyvatel těchto sídlišť. Růst průměrného věku je na mladších sídlištích rychlejší než na starších sídlištích, kde je bržděn mírným přílivem mladších lidí (viz dále).

Další způsob, jak hodnotit demografický vývoj populace na sídlištích, představuje sledování jednotlivých věkových skupin. Sledování populace 0-14 a 60+ nestačí pro zachycení všech trendů a změn, ke kterým může docházet.

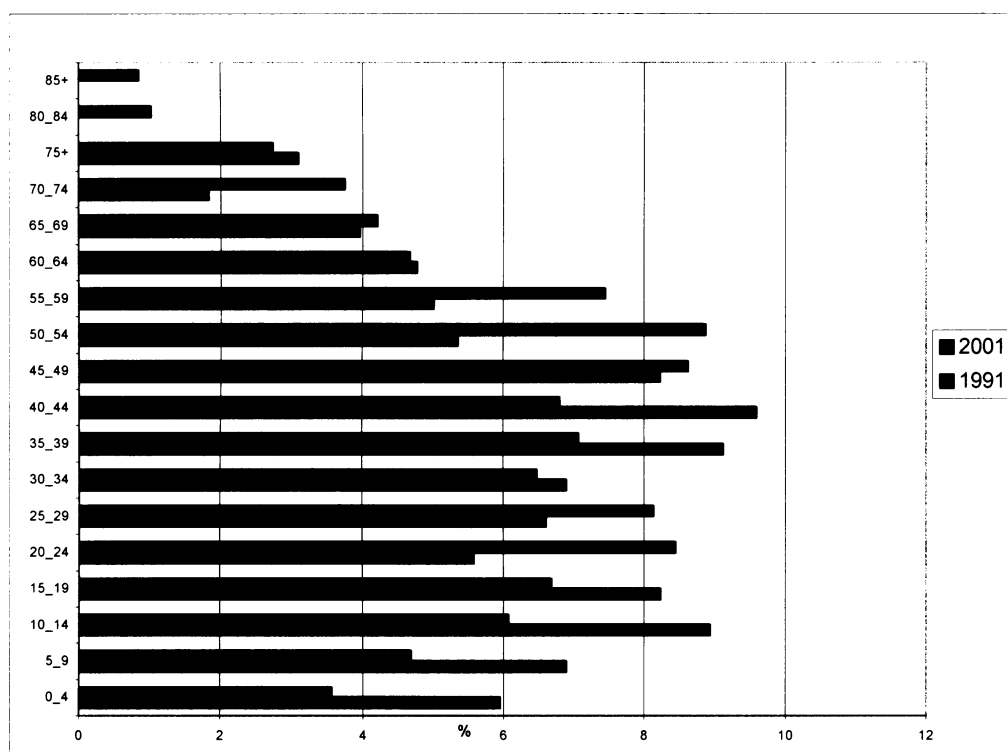
Pro srovnání se nejprve zaměříme na vývoj v Praze jako celku. Při pohledu na graf 4 vidíme, že v roce 1991 patřily mezi nejpočetnější věkové skupiny 10-14, 15-19, 35-39, 40-44 a 44-49. jde nepochybně o skupiny rodičů a jejich dětí. O 10 let později je logické, že nejpočetnější jsou skupiny 20-24, 25-29, 45-49, 50-54 a 55-59. Vedle tohoto mechanického posunu je ovšem vidět, že mezi lety 1991-2001 se podíl mladých lidí mezi 20 a 34 lety zvýšil výrazněji, naopak podíl lidí po padesátce se snížil. Předpokládám, že se jedná o vliv migrace, kdy do Prahy přišla řada mladých lidí za prací. Podobný názor vyslovuje také Čermák, který píše: „Přes celkové ztráty Praha získává obyvatele v mladším produktivním věku (18 – 30 let)“ (2005, s. 173).

Graf 4 Věková struktura Prahy v roce 1991 a 2001

Upraveno podle: SLDB 1991 a 2001

Graf 5 Věková struktura pražských sídlišť v roce 1991 a 2001

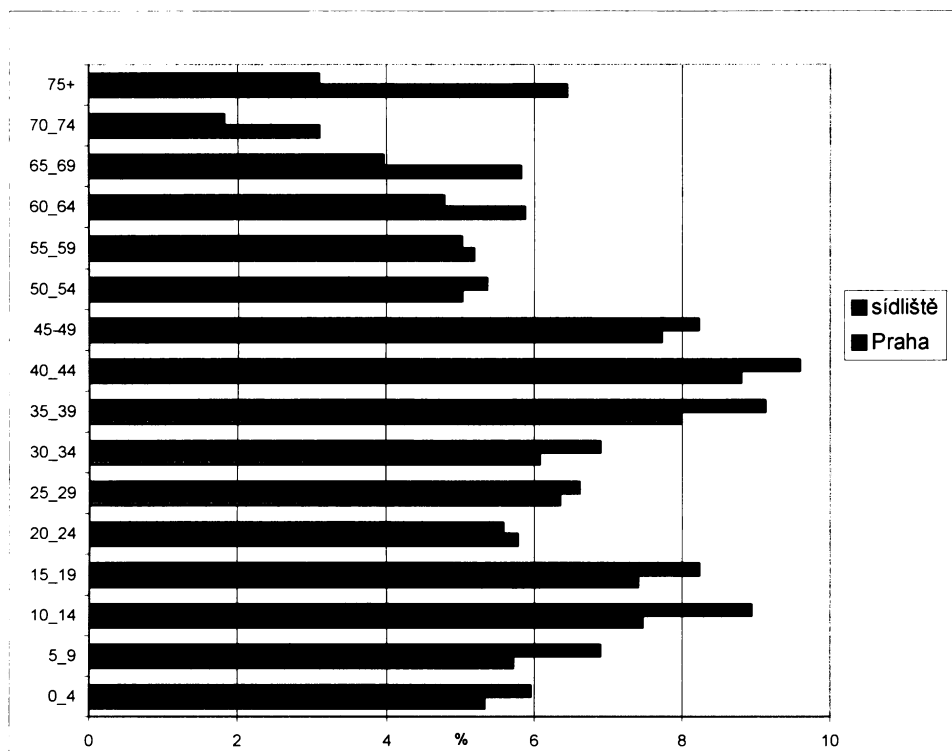
Upraveno podle: SLDB 1991 a 2001

Graf 5 pak nabízí srovnání s vývojem na pražských sídlištích obecně. Zde se projevilo, že lidé na pražských sídlištích jsou spíše mladšího věku. Nejpočetnějšími věkovými skupinami byly v roce 1991 skupiny 10-14, 15-19, 35-39, 40-44 a 45-49. Obecně však nelze na sídlištích sledovat stejný trend jako v Praze. Po deseti letech se sice nejpočetnější skupiny opět mechanicky posunuly, ale přesto je patrné, že u všech nejpočetnějších skupin došlo k poklesu jejich podílu na celku. Část mladší a střední generace tedy sídliště opustila. Vzhledem k tomu, že se to týká věkových skupin 20-24, 25-29, 45-49, 50-54 a 55-59 půjde jednak o odchod dětí od rodičů, u lidí středního věku pak může jít o odchod za kvalitnějším bydlením (suburbanizace).

Grafy 6 a 7 pak umožňují srovnat situaci mezi Prahou a sídlišti nejprve v roce 1991 (graf 6) a pak v roce 2001 (graf 7). Je vidět, že populace sídlišť byla ještě v roce 1991 výrazně mladší než pražská populace obecně. Na vysokém podílu populace ve věku 0-19 se nejvíce podílela nejmladší sídliště. U populace starší 55 let pak dominovala Praha nad sídlišti.

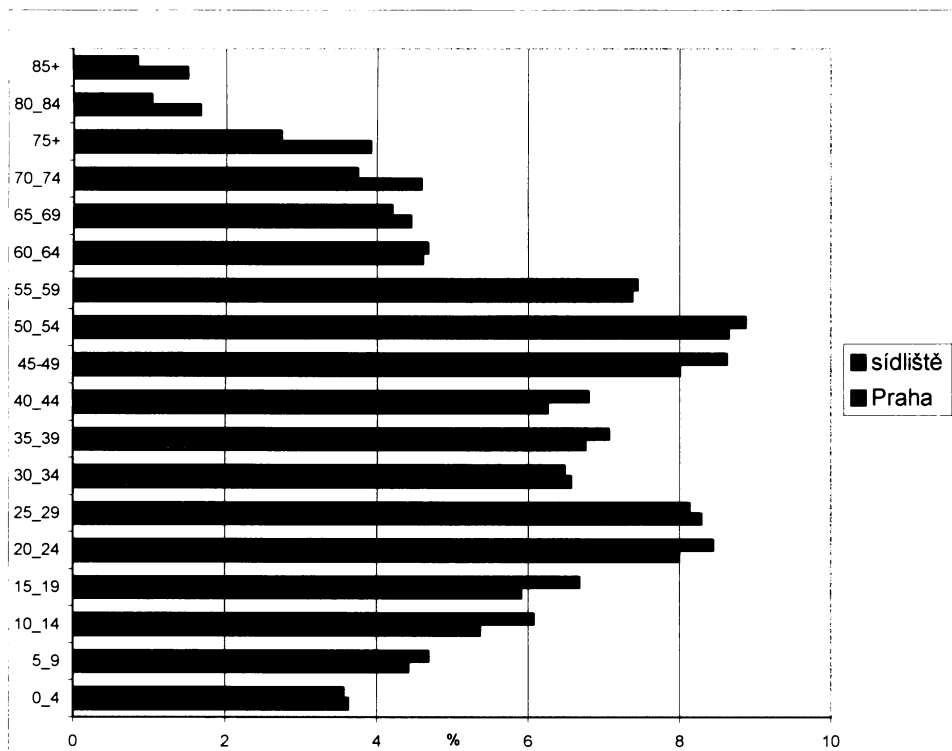
Na grafu 7 je pak vidět, že se velké rozdíly v podílu mladší populace na sídlištích a v Praze obecně začínají zmenšovat. U populace 0-4 došlo dokonce k obratu. Podíl dětské populace (0-4) je v Praze obecně vyšší než na sídlištích.

Graf 6 Srovnání věkové struktury Prahy a pražských sídlišť v roce 1991

Upraveno podle: SLDB 1991

Graf 7 Srovnání věkové struktury Prahy a pražských sídlišť v roce 2001

Upraveno podle: SLDB 2001

Další grafy (v příloze 5) pak umožňují analýzu jednotlivých skupin sídlišť.

Grafy A1 a A2 v příloze ilustrují vývoj nejstarší skupiny sídlišť. Vedle celkově nepříznivého demografického vývoje (nejpočetnější věkové skupiny v roce 2001 jsou 55-69) je u těchto sídlišť patrný jev, který u ostatních sídlišť nenajdeme. Jde o výrazný růst podílu věkových skupin 20-24 a 25-29. Na nejstarší skupinu pražských sídlišť se v 90. letech přistěhovala výrazná skupina mladých lidí. Mohlo dojít k tomu, že na těchto sídlištích našli mladí lidé volné byty nebo že jim byty uvolnili rodiče.

Grafy B1 a B2 v příloze sledují vývoj věkových skupin ^{střední generace} na střední generaci sídlišť. Zde dochází, kromě mechanického posunu nejvýznamnějších skupin o 10 let, jen k malým a méně výrazným změnám.

Poslední, nejmladší skupina sídlišť je nejzajímavější. Grafy C1 a C2 v příloze nám samozřejmě umožňují identifikovat generace rodičů a jejich dětí. Dále však vidíme výrazné disproporce mezi podíly věkových skupin 5-9 a 10-14 v roce 1991 a 15-19 a 20-24 v roce 2001. Dále jsou patrné úbytky populace střední generace. Tento jev lze vysvětlit tak, že sídliště opustila určitá část rodin s dětmi. Komentář k výraznému snížení podílu dětské populace a naopak k růstu podílu lidí po padesátce není nutný. Tento nepříznivý trend je vidět na první pohled. Odliv části lidí střední generace ovšem mírně brzdí růst počtu starších lidí na nejmladších sídlištích. Uvolněné byty by také mohli využít noví lidé přicházející do Prahy.

Celkově lze k vývoji věkových skupin na sídlištích říci, že nejmenšími změnami procházejí sídliště ze 70. let. Na nejstarších sídlištích zaznamenáváme určitý příliv mladších lidí, zatímco nejnovější sídliště vykazují ztrátu části mladší a střední generace. Můžeme také odhadnout rychlost, s jakou budou na nejnovějších sídlištích přibývat staří lidé.

4.3. Vzdělanostní struktura

Struktura vzdělanosti obyvatelstva je vždy důležitým ukazatelem stavu a vývoje populace. Na již známých skupinách sídlišť bylo pro to nutné zkoumat i vzdělanostní strukturu obyvatel. Výsledky pak ukazuje tabulka 4.

Tabulka 4 – Struktura vzdělanosti u osob starších 15-ti let v Praze a pražských sídlištích v roce 1991 a 2001

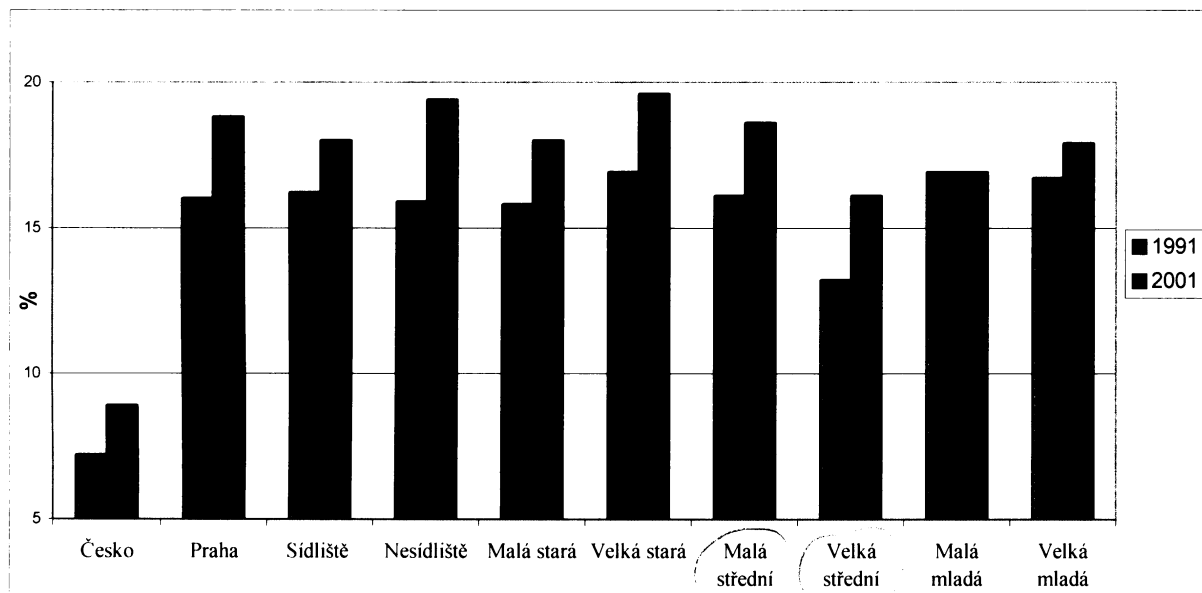
		% podíl					
		ZŠ	SŠ bez mat	SŠ s mat	vyšší	VŠ	SŠ+vyšší+VŠ
Česko	1991	33,1	35,4	22,9	-	7,2	30,1
	2001	23	38	27,1	1,3	8,9	37,3
	rozdíl	-10,1	2,6			1,7	
Praha	1991	21,9	29,7	30,3	0,2	16	46,5
	2001	14,5	28,8	30,5	5,2	18,8	54,5
	rozdíl	-7,4	-0,9	0,2		2,8	
Sídliště celkem	1991	20,3	30,1	31,6	0,2	16,2	48
	2001	14,5	29,2	31,4	5,1	18	54,5
	rozdíl	-5,8	-0,9	-0,2		1,8	
Nesídliště	1991	22,8	29,4	29,6	0,2	15,9	45,7
	2001	14,4	28,6	29,9	5,3	19,4	54,6
	rozdíl	-8,4	-0,8	0,3		3,5	
malá stará	1991	20,9	30,2	31,3	0,3	15,8	47,4
	2001	14	30,8	30,2	5,2	18	53,4
	rozdíl	-6,9	0,6	-1,1		2,2	
velká stará	1991	19,1	29,7	32,2	0,3	16,9	49,4
	2001	12,7	30	30,8	5,7	19,6	56,1
	rozdíl	-6,4	0,3	-2,2		2,7	
malá střední	1991	21,1	28,4	32,8	0,2	16,1	49,1
	2001	13,1	29,4	31,8	5,6	18,6	56
	rozdíl	-8	1	-1		2,5	
velká střední	1991	24,2	30,4	30,7	0,2	13,2	44,1
	2001	12,7	32,2	32	5,3	16,1	53,4
	rozdíl	-11,5	1,8	1,3		2,9	
malá mladá	1991	18,4	30,1	32,7	0,2	16,9	49,8
	2001	16,4	27,4	33,1	4,4	16,9	54,4
	rozdíl	-2	-2,7	0,4		0	
velká mladá	1991	19,8	30,5	31,2	0,2	16,7	48,1
	2001	15,4	28,3	31,5	4,8	17,9	54,2
	rozdíl	-4,4	-2,2	0,3		1,2	

Upraveno podle: SLDB 1991 a 2001

Praha jako celek má dlouhodobě nejvzdělanější obyvatelstvo v ČR. V roce 1991 platilo, že právě obyvatelé sídlišť patří (průměrně) k nejvzdělanějším. Mezi lety 1991 a 2001 však došlo k zásadní změně.

Výrazné jsou změny u vysokoškolsky vzdělaných lidí. V roce 1991 byla nejmladší sídliště a velká stará sídliště v podílu vysokoškolsky vzdělaných lidí na sídlištích na prvních místech. Do roku 2001 však vzrostl podíl vysokoškolsky vzdělaných lidí nejméně právě na nejmladších sídlištích. Tím se tato sídliště dostala pod průměr Prahy i sídlišť obecně. Mladá sídliště se tak přiřadila k velkým sídlištím střední generace, kde bylo vysokoškoláků vždy nejméně. Tento vývoj lépe ukazuje graf 8.

Graf 8 Podíl vysokoškolsky vzdělané populace v Praze a pražských sídlištích v roce 1991 a 2001

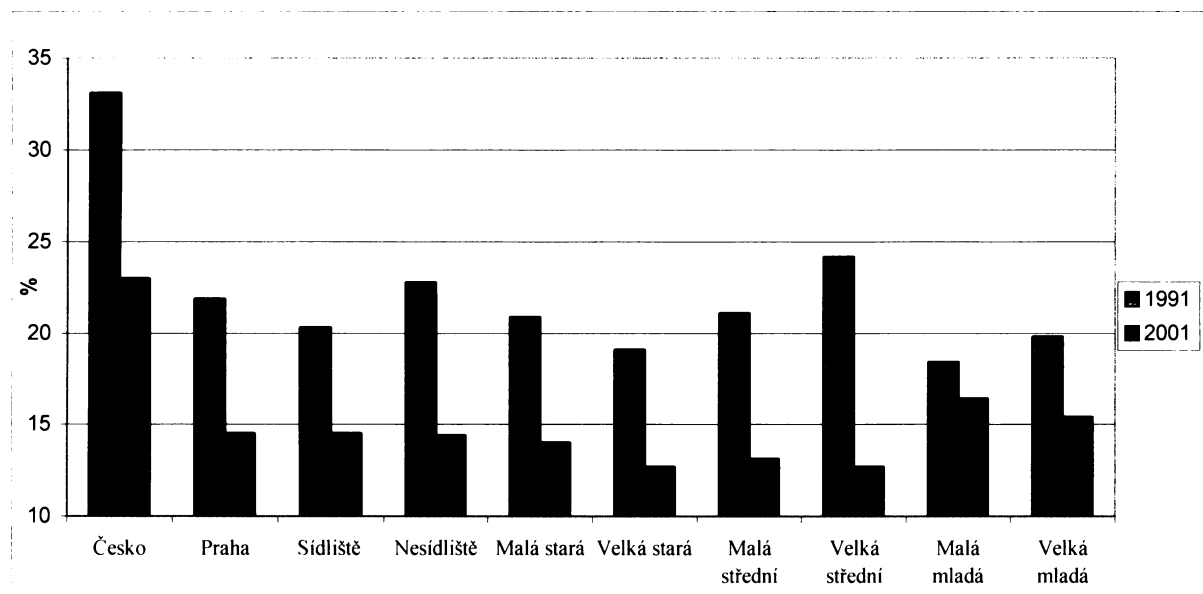
Upraveno podle: SLDB 1991 a 2001

Zhoršení vzdělanostní struktury mladých sídlišť se projevilo i na podílu lidí se základním (nebo nedokončeným) vzděláním. V roce 1991 mají mladá sídliště těchto lidí nejméně, mezi lety 1991 – 2001 došlo sice k poklesu tohoto podílu, ale stejný vývoj je všude. Tempo tohoto poklesu bylo ovšem na nejmladších sídlištích nejpomalejší a dnes je podíl lidí se základním vzděláním na nejmladších sídlištích největší a přesahuje pražský i sídlištní průměr. I to je lépe vidět na grafu (graf 9).

Důvodem zhoršování vzdělanostní struktury mladých sídlišť je výše zmiňovaný odchod lidí mladší a střední generace z těchto nových sídlišť. Je pravděpodobné, že právě vzdělanější lidé si mohli díky lépe placené práci (a podnikání) dovolit sídliště opustit. Je

také pravděpodobné, že se přestěhovali do kvalitnějšího bydlení např. v rámci suburbanizace. To potvrzuje Čermák, který zkoumal migraci a suburbanizaci v českých regionech, a o vztahu Prahy a jejího zázemí píše: „Zvýšilo se zastoupení osob středního věku a migrantů (do zázemí – pozn. autora) s vysokoškolským vzděláním“ (Čermák, 2005, s. 174).¹⁷

Graf 9 Podíl lidí se základním vzděláním v Praze a pražských sídlištích v roce 1991 a 2001

Upraveno podle: SLDB 1991 a 2001

V souvislosti s hodnocením vzdělanosti je dobré upozornit na práci Šnejdové, jejíž magisterská práce se zabývá změnami vzdělanostní struktury v Praze (Šnejdová, 2004). Její tabulka 8 (s. 44) ukazuje, že největší pokles vysokoškolsky vzdělaných lidí vykazují právě urbanistické obvody sídlištní. Přestože byly z porovnání vyřazeny UO, které měly v roce 1991 0 obyvatel, nedává tato tabulka přesný pohled na vývoj situace. Urbanistický obvod Jalový Dvůr (č. 126) vykazuje pokles podílu vysokoškoláků o 9 % (z 36,8 na 27,8 %), ovšem v roce 1991 měl tento UO 388 obyvatel (118 s VŠ) a v roce 2001 2315 obyvatel (459 s VŠ), podobně UO V Hájků (1991: 928 obyv., 187 s VŠ (27,9 %); 2001: 3188 obyv., 615 s VŠ (25,6 %)). Změny jsou v tomto případě způsobeny velkými změnami ve velikosti celé populace těchto urbanistických obvodů. Navíc i po „velkém“ poklesu podílu vysokoškoláků je jejich podíl vysoce nadprůměrný.

Podstatnější problém ale nacházím v tvrzení, že: „sídliště jsou velmi heterogenní skupinou – na jedné straně stojí většinou stará sídliště s nízkým podílem vysokoškoláků, na

¹⁷ O suburbanizaci Prahy píše například také Ouředníček (2003), Ptáček (1997), Andrlé (1997) a další.

druhé straně stojí novější sídliště s vysokou úrovní vzdělanosti. V obou skupinách je ovšem zaznamenán pokles úrovně vzdělanosti“ (Šnejdová, 2004, s. 45). Při pohledu na mou tabulku 4 a graf 9 se mi toto tvrzení jeví jako sporné. Sídlíště jsou velmi heterogenní skupinou, ale není pravda, že starší sídliště mají horší vzdělanost obyvatel než mladá, částečně to ještě platilo v roce 1991, ale v roce 2001 už ne. I po sečtení údajů malých a velkých starých sídliště vyjde, že podíl vysokoškoláků na těchto sídlištích byl v roce 1991 16,5 %, v roce 2001 19 % (nárůst 2,5 %). To znamená, že i v roce 1991 se stará sídliště držela jak nad průměrem sídlišť (16,2 %), tak nad průměrem Prahy (16 %). Růst podílu vysokoškoláků na starých sídlištích je vyšší než u sídlišť celkem, a protože je jen mírně pod celopražskou hodnotou nárůstu, nemohu rozhodně hovořit o poklesu úrovně vzdělanosti. Pokles úrovně vzdělanosti lze popsat na mladých sídlištích, na starých jde rozhodně o jasný růst vzdělanosti. U starých sídlišť jsem zaznamenal jen 2 urbanistické obvody, kde podíl VŠ klesl, u mladých sídlišť jich je 25.

Bohužel Šnejdová nikde ve své práci neuvádí, která sídliště pokládá za mladá a která za stará, také neuvádí žádná konkrétní data. V její práci také není žádný graf, na kterém by byl citovaný text doložen. Citovaná věta také vůbec nenavazuje na předchozí text a já tak nejsem schopen určit, z čeho její tvrzení vychází.

Sídliště se sice celkově dostala pod pražský průměr; mají více lidí se základním vzděláním a méně lidí s vysokou školou než ostatní části města (nesídliště), je ale pravda, že řada sídlišť si ještě udržuje nebo dokonce zlepšuje úroveň vzdělanosti. Pokles sídlišť pod celopražský průměr z hlediska vzdělanosti je jednou z nejvýznamnějších změn, ke kterým v devadesátých letech došlo.

4.4. Profesní struktura

Po vzdělanosti je ještě nutné uvést údaje o struktuře zaměstnanosti obyvatel sídlišť. Při pohledu na tabulku 5 vidíme všeobecně známý trend, tedy výrazný pokles zaměstnanosti v sekundéru¹⁸ a růst zaměstnanosti v terciéru a v progresivním terciéru¹⁹.

Tabulka 5 – Vývoj zaměstnanosti podle sektorů v Praze a pražských sídlištích v roce 1991 a 2001

		% podíl z ekonomicky aktivních			
		primér	sekundér	terciér	progres. terciér
Česko	1991	11,6	44,9	40,4	-
	2001	4,4	37,7	50,3	7,3
	rozdíl	-7,2	-7,2	9,9	
Praha	1991	1,85	30,3	63,3	-
	2001	0,6	20,5	70,9	16,4
	rozdíl	-1,25	-9,8	7,6	
Sídliště celkem	1991	1,5	31,5	63,1	-
	2001	0,5	20,5	71,5	16,5
	rozdíl	-1	-11	8,4	
Nesídliště	1991	2,1	29,6	63,4	-
	2001	0,7	20,4	70,5	16,3
	rozdíl	-1,4	-9,2	7,1	
malá stará	1991	1,5	31,2	63,3	-
	2001	0,4	20,3	71,8	16,4
	rozdíl	-1,1	-10,9	8,5	
velká stará	1991	1,4	31,1	63,4	-
	2001	0,5	20,5	72	17,2
	rozdíl	-0,9	-10,6	8,6	
malá střední	1991	1,4	32,2	62,9	-
	2001	0,5	21,3	71,5	16,1
	rozdíl	-0,9	-10,9	8,6	
velká střední	1991	1,4	31,9	63,1	-
	2001	0,4	20,7	72,6	17,3
	rozdíl	-1	-11,2	9,5	
malá mladá	1991	1,2	33,1	61,4	-
	2001	0,5	21	71,6	15,7
	rozdíl	-0,7	-12,1	10,2	
velká mladá	1991	1,6	31,2	63,2	-
	2001	0,5	20,4	71,1	16,3
	rozdíl	-1,1	-10,8	7,9	

Upraveno podle: SLDB 1991 a 2001

¹⁸ Jsem si vědom, že došlo ke změně metodiky (viz kapitola 2). Přesto se domnívám, že i toto srovnání určitou hodnotu má.

¹⁹ Progresivní terciér = peněžnictví a pojišťovnictví + činnost v nemovitostech, služby pro podniky, výzkum

Najít nějaký zásadní rozdíl mezi vývojem v jednotlivých skupinách sídlišť je prakticky nemožné.

Pouze u progresivního terciéru je již pravděpodobně viditelný určitý posun. U mladých sídlišť, hlavně u malých je vidět rozdíl oproti starším sídlištím. Pravděpodobně se tu projevuje také růst vzdělanosti u starších sídlišť (způsobený příchodem mladších lidí) a zhoršování vzdělanosti právě u nových sídlišť vlivem odchodu mladší s střední generace pryč. Srovnání s rokem 1991 není bohužel možné provést, protože bylo při Sčítání použito jiné metodiky, ale pokud bude na nových sídlištích pokračovat odchod vzdělanějších lidí, mohl by podíl lidí zaměstnaných v progresivním terciéru klesat.

Vedle toho je ovšem třeba říci, že na pražských sídlištích vždy byla a stále je velká profesní různorodost. Ta jde zcela napříč sídlišti bez ohledu na jejich stáří a velikost.

Z tohoto obecného závěru však existují drastické výjimky, které jsou uvedeny v tabulce 6. Tato tabulka nám v podstatě ukazuje dělnická sídliště.

Tabulka 6 – Dělnická sídliště

Urbanistický obvod		zaměst. v sekundéru %		lidé s VŠ %	
číslo	název	1991	2001	1991	2001
361	Hloubětín - sever	41,6	23,1	7,9	10,9
694	Lehovec (obr. 3)	40,9	21,8	10,5	12,6
420	Černý Most I	55,9	30,1	8,7	9,7
634	Písnice - sídliště	49,9	31	24,3	22
568	Nové Letňany	56,4	29,6	10,4	10,3

Upraveno podle: SLDB 1991 a 2001

Obr.3 Sídlíště Lehovec

V tabulce je kromě zaměstnanosti v sekundéru uveden pro srovnání také podíl lidí s vysokoškolským vzděláním. V tomto případě se jedná o skupinu sídlišť, u kterých hrála velkou roli blízkost průmyslových areálů na severovýchodě města (Letňany, Čakovice, Vysočany). Změny v zaměstnanosti mezi lety 1991 a 2001 jsou výrazné, přesto je původní založení sídlišť stále patrné. V případě změn ve vzdělanosti je situace těchto sídlišť velmi nepříznivá (kromě UO Písnice – sídliště). Tempo růstu vzdělanosti je nedostatečné. Problematické tak může být uplatnění těchto lidí na pracovním trhu. U urbanistického obvodu Písnice je situace jiná, protože měl v roce 1991 vysokou zaměstnanost v sekundéru i vysoký podíl vysokoškoláků.

4.5. Shrnutí

Pražská sídliště jsme vyjmenovali, roztrídili podle stáří a velikosti, ohodnotili, popsali jsme jejich vývoj mezi lety 1991 a 2001 z hlediska věkové struktury, vzdělanosti a zaměstnanosti. KDO my

Důležité jsou pro nás právě změny věkové struktury a vzdělanosti obyvatel. Aktivní, mladí vzdělaní lidé jsou tou skupinou, kterou chceme na sídlištích mít, aby se z nich nestala ghetta nezaměstnaných a sociálně slabých. Zjistili jsme také jisté zajímavé změny obyvatelstva sídlišť. Myslím si, že je jasná souvislost mezi odlivem mladých lidí z nejnovějších sídlišť (hlavně z malých) a zhoršením pozice těchto sídlišť z hlediska vzdělanosti. Naopak na starých sídlištích určitý počet mladých lidí přibyl a tato sídliště si také polepšila i z hlediska vzdělanosti.

Proč z nejnovějších sídlišť řada mladých lidí odchází? Proč mají malá mladá sídliště nejvíce lidí, kteří mají jen základní vzdělání, a proč mají druhý nejnížší počet vysokoškoláků? Proč jsou na tom se vzdělaností stará sídliště nyní lépe než mladá sídliště, když stará měla v roce 1991 horší výchozí pozici? 2

Domnívám se, že je souvislost mezi nepříznivým vývojem nových malých sídlišť a jejich horší dopravní dostupností. Souvislost mezi dopravní dostupností a socioekonomickou strukturou ověřím na menším vzorku sídlišť v kapitole 6. 2

Mezi důležitá zjištění patří i to, že samotná velikost sídlišť má na jeho vývoj malý vliv. Stáří sídliště se projevuje hlavně na věkové struktuře, na vzdělanostní a profesní

strukturu již mnohem méně. Je nutné také konstatovat, že hypotéza, že na starých sídlištích jsou spíše méně vzdělaní lidé, není zcela pravdivá. Navíc jsou pohyby v 90. let poměrně velké. Platí ovšem tvrzení, že existují sídliště blízko průmyslových areálů, která mají převahu lidí zaměstnaných v průmyslu, platí to o řadě sídlišť na severovýchodě Prahy (viz tabulka 6).

Pro budoucnost starších sídlišť je jistě příznivý příchod mladších lidí. Při celkových hodnoceních se domnívám, že rozdíly mezi jednotlivými skupinami sídlišť budou postupně klesat. Tyto přibližující se průměrné hodnoty za celé skupiny sídlišť budou ovšem kontrastovat z rostoucím rozdíly mezi jednotlivými sídlišti. Rozdíly mezi jednotlivými sídlišti budou dány rozdílnou mírou aktivity na těchto sídlištích. Vývoj demografické a socioekonomické struktury bude podle mého názoru ovlivněn mírou regenerace sídlišť, dostavbou nových obytných celků, výstavbou obchodních a kulturních center a zlepšováním dopravní dostupnosti.

5. Možnosti zvyšování atraktivity bydlení na pražských sídlištích

Aby nedošlo k sociální degradaci nebo přímo k vylidňování sídlišť, je třeba vhodným způsobem zvýšit atraktivitu bydlení v sídlištích tak, aby jejich obyvatelé měli k dispozici srovnatelné podmínky s obyvateli ostatních rezidenčních částí města.

Řada sídlišť trpí špatnou dopravní dostupností centra města, hlukem a exhalacemi z tranzitní automobilové dopravy, nedostatečnou nabídkou služeb a zábavy. Samotné panelové domy jsou pak uniformní, šedivé. Řada domů má technické problémy. Pokud mají mít sídliště v Praze dlouhodobější perspektivu, je třeba známé nedostatky odstraňovat.

5.1. Dopravní dostupnost sídlišť pomocí městské hromadné dopravy a její zlepšování

Domnívám se, že dobrá dopravní dostupnost je jedním z významných faktorů, které ovlivňují zájem lidí bydlet v nějaké lokalitě. Sídliště představují místa s velkou koncentrací obyvatel a je tedy nezbytné zajistit dopravu lidí do zaměstnání, do obchodů i za dalšími aktivitami. Městská hromadná doprava (MHD) je ekologický způsob dopravy, který pomáhá brzdit růst individuální automobilové dopravy, která by byla pro město neúnosná.

Nejvýkonnější a nejvyužívanější složkou pražské MHD je metro²⁰. V současné době je provozní délka tratí metra 53,7 km, cestujícím slouží 53 stanic. Metro se na přepravených cestujících podílí 43,8 % (ÚDI Praha, 2005).

V roce 1974 zahájilo metro provoz na trati I.C (Kačerov – Florenc²¹) a obyvatelé sídlišť na pankrácké pláni byli první, kteří mohli tento rychlý dopravní prostředek používat při svých cestách do centra města. V roce 1978 zahájila provoz trasa I.A (Dejvická²² – Nám. Míru). V roce 1980 byly do provozu uvedeny úseky II.A²³ a II.C²⁴ (Fojtík, 2004). Úsek II.C zajistil dopravní obsluhu ještě nedokončeného sídliště Jižní Město, což bylo

²⁰ O výstavbě podzemní dráhy se v Praze uvažovalo už na počátku 20. století, první reálné práce na budování metra přerušila 2. světová válka. V 60. letech 20. století se v Praze rozhodovalo mezi podpovrchovou tramvají a metrem. Přestože byla zahájena výstavba podpovrchové tramvaje, byl projekt za chodu změněn na metro (Fojtík, 2004).

²¹ původně Sokolovská

²² původně Leninova

²³ Náměstí Mírů – Želivského

²⁴ Kačerov – Háje (dříve Kosmonautů)

správné rozhodnutí, protože obsluhovat toto sídliště jen autobusy by bylo za několik let zcela neúnosné.

První úsek trasy B²⁵ zahájil provoz až v roce 1985, ale zatím nemělo pro dopravní obsluhu sídlišť žádný význam. Významné bylo zprovoznění úseku III.B v roce 1988, protože tím bylo metro přivedeno na okraj dokončovaného komplexu sídlišť Jihozápadního Města. Obyvatelé sídlišť Stodůlky a Lužiny se ovšem museli spokojit se svážením autobusy k dočasné konečné stanici Nové Butovice²⁶. Kompletně bylo Jihozápadní Město metrem obslouženo v roce 1994, kdy byl otevřen úsek V.B. Trasa metra B byla dokončena v roce 1998 otevřením úseku IV.B (Fojtík, 2004). Díky tomu se rychlé dopravy dočkali obyvatelé sídlišť Černý Most, Lehovec a Hloubětín. Oba poslední úseky trasy B přinesly sídlištím nejen dopravní obsluhu, ale také oživení jednotvárného sídlištního prostředí, což můžeme pozorovat jak na Černém Mostě (obr. 4), tak v Nových Butovicích (obr. 5).

Obr.4 Tubus metra na Černém Mostě

Obr. 5 Tubus metra v Nových Butovicích

Trasa metra A byla po roce 1980 prodloužena postupně o dvě stanice (1987 – Strašnická a 1990 – Skalka (Fojtík, 2004)). Kvalitního dopravního spojení s centrem města se tak dočkala sídliště Rybníčky a Skalka. Otevření nové stanice metra Depo Hostivař v květnu 2006 umožnilo odstranit konečnou stanici 13 linek autobusů ze sídliště Skalka, díky tomu jsou obyvatelé Skalky méně obtěžováni hlukem a emisemi z autobusů a aut (u nové stanice je také nové záchytné parkoviště).

Paradoxem je, že první velký komplex sídlišť v Praze – Severní Město si musel na metro počkat nejdéle. Stavbu zdržovaly nejasnosti kolem vedení trasy. Zvažovalo se, zda

²⁵ Florenc (Sokolovská) – Smíchovské nádraží

²⁶ původně Dukelská

bude trasa vedena přes Bohnice nebo přímo do Ďáblic, dále se zvažovalo, zda bude Vltava překonána mostem nebo tunelem (Fojtík, 2004). Obyvatelé severu Prahy se tak dočkali metra až v roce 2004, téměř o 20 let později než se původně předpokládalo.

Nově otevřený úsek trasy C (IV.C1) přímo obsluhuje sídliště Ďáblice a výrazně zkrátil a zjednodušil cestu do centra města i obyvatelům sídlišť Bohnice a Kobylisy. Navazující úsek IV.C2 je ve stavbě (obr. 6) a po svém dokončení (v roce 2007 –8) zlepší dopravní dostupnost sídliště Prosek a Letňany.

Doba potřebná k cestě do centra zůstane ze sídliště Prosek zhruba stejná – 13 minut, odpadne ale cesta autobusy a nebude hrozit žádné zdržení. Sídlíště Letňany pak bude dosažitelné z centra Prahy za 18 minut (dnes 22 minut s přestupy mezi autobusy a metrem), také bez nebezpečí většího zdržení v dopravních zácpách.

Obr. 6 Stavební jáma metra na Proseku

Pro budoucnost sídlišť jsou důležité plány dalšího rozvoje sítě metra. Další rozvoj sítě metra předpokládá Územní plán hlavního města Prahy (ÚRM, 1999).

Prvním a nejdůležitějším projektem je nová trasa metra D, která by měla být budována po dokončení stavby trasy C. Trasa D je navrhována od Hlavního nádraží přes Nusle, Pankrác, Krč, Lhotku do Písnice. Vybudování této trasy metra výrazně zrychlí a zjednoduší cestování do centra města velkému počtu lidí z jižních částí Prahy. Obyvatelé sídlišť Krč, Lhotka – Libuš a Písnice získají stanice metra v blízkosti svých domů. Obyvatelé sídlišť Novodvorská a Modřany budou muset i nadále přestupovat na metro z autobusů, ale i jim se cesta zkrátí, protože odpadnou dopravní zácpy v okolí nemocnice v Krči (obr. 7). Zlepšení jízdních dob po zprovoznění trasy metra D uvádí tabulka 7.

Obr. 7 Křižovatka ulic Zálesí a Vídeňská v Krči

Vedle poklesu intenzity autobusové dopravy, by mohlo také nové rychlé spojení s centrem přesvědčit některé obyvatele, aby ze svých automobilů přesedli právě na metro.

Po vybudování prvního úseku trasy D by měla být prodloužena trasa metra A. Na počátku 20. let 21. století by tak měla metro získat sídliště Červený Vrch, Petřiny, Na Dědině²⁷ a na druhém konci Prahy sídliště Zahradní Město a Hornoměřolupská. Obyvatelům několika dalších sídlišť se pak zkrátí cesta autobusy k metru. Tato zlepšení doby potřebné k cestě do centra jsou uvedena také v tabulce 7.

Tabulka 7 – Srovnání jízdních dob

sídliště	nyňí (min)	potom (odhad - min)	sídliště	nyňí (min)	potom (odhad - min)
Novodvorská	20	15	Červený Vrch	13	9
Krč	17	12	Petřiny	18	14
Lhotka - Libuš	21	14	Na Dědině	23	20
Modřany	26	18	Řepy	25	22
Písnice	25	16	Zahradní Město	17	13
Baba II	31	24	Hornoměřolupská	24	19

Zdroj: Jízdní řády MHD a odhad autora

*jak
dílal
autor
: odhad*

Otázkou pouze zůstává, zda bude k dispozici dostatek finančních prostředků, aby bylo možné plánované stavby realizovat.

²⁷ V případě navrhovaného prodloužení metra v Praze 6 se domnívám, že návrh trasy není dobrý. Existovalo několik návrhů na vedení trasy metra A. Jeden předpokládal prodloužení přes Červený Vrch a Divokou Šárku přímo na letiště, další varianta navrhovala vedení z Červeného Vrchu přes Petřiny, Motol, Bílou Horu, Řepy do Zličína. Nyní je navrhována varianta se stanicemi Červený Vrch, Veleslavin, Petřiny, Motol, Bílá Hora, Dědina, Dlouhá Míle a Letiště Ruzyně. Tato trasa se tedy klikatí po celé Praze 6, trasa je příliš dlouhá, drahá a jízdní doba vlaků se zbytečně prodlužuje. Domnívám se, že by byla lepší přímější trasa Dejvice – Červený Vrch – Petřiny – Dědina – Letiště Ruzyně s později vybudovanou větví Petřiny – Bílá Hora – Řepy.

Druhou nejvýkonnější složkou MHD v Praze jsou tramvaje. Tramvajová síť měří 140,9 km a v denním provozu na této síti funguje 26 linek. Podíl cestujících přepravených tramvajemi je 30,2 % (ÚDI Praha, 2005). V případě, že jsou tramvaje vedeny odděleně od silniční dopravy, umožňují rychlou a ekologickou přepravu osob z okrajových částí města až do centra nebo ke stanicím metra.

Obr. 8 Ulice Pujmanové na sídlišti Pankrác II

Do konce 60. let 20. století se předpokládalo, že tramvaj bude hlavní složkou pražské MHD. Rychlý průjezd centrem města měly zajistit podpovrchové úseky. U řady budovaných nebo navrhovaných sídlišť se předpokládalo, že budou obsluhována tramvajemi, patřily mezi ně nejen sídliště Pankrác (obr. 8) a Novodvorská, na kterých je dodnes patrný střední dělicí pás komunikací původně určený pro kolejové těleso, ale dokonce i Jižní a Jihozápadní Město (Fojtík, 2004).

Mezi sídliště, ke kterým byly v minulosti prodlouženy tramvajové tratě, patří Ďáblice (1971) a Petřiny (1951). V roce 1988 pak byla k dokončovanému sídlišti Řepy prodloužena trať z Motola. V roce 1995 byla tramvaj přivedena k okraji sídliště Modřany (Fojtík, 2000).

Zatím poslední novinkou je trať na sídliště Barrandov (obr. 9), která umožnila redukcii autobusové dopravy mezi barrandovským sídlištěm a Smíchovským nádražím. Tato trať je také zcela imunní vůči každodenním dopravním problémům v okolí Barrandovského mostu (obr. 10), které způsobovaly velká zdržení městským autobusům.

Obr. 9 Tramvajová zastávka na Barrandově

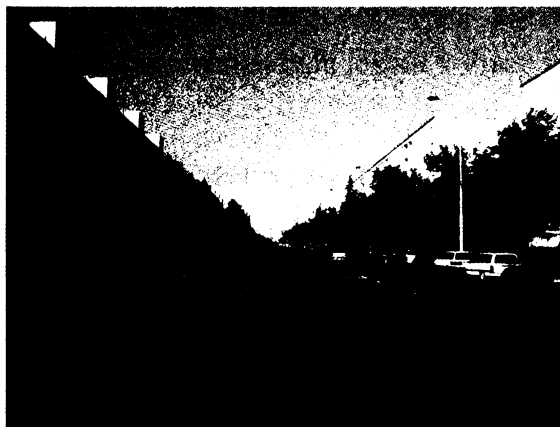
Obr. 10 Barrandovský most

Územní plán Prahy (ÚRM, 1999) předpokládá další rozvoj tramvajové sítě. Z navrhovaných tratí nás zajímají hlavně dvě. Jde o tratě do Bohnic a Malešic.

Trat' do Bohnic by měla vyřešit dopravu lidí ze sídliště Bohnice k stanici metra Kobylisy a omezit autobusovou dopravu. Místní obyvatelé i radnice ji ovšem zásadně odmítají. Obávají se hluku, nepříjemností při stavbě a zničení zeleně (obr. 11). Trat' však v územním plánu zůstává.

Obr. 11 Ulice Lodžská v Bohnicích

Obr. 12 Ulice Počernická v Malešicích

Trat', která by obsluhovala sídliště Malešice (obr. 12), nemá větších odpůrců. Je pravděpodobné, že právě tato tramvajová trat' se začne v dohledné době budovat. Ke zkrácení jízdní doby do centra sice nedojde, komfort cestování by se měl zvýšit a obyvatelé sídliště Malešice by také neměli být obtěžováni velkým množstvím projíždějících autobusů.

Z dalších plánovaných tramvajových tratí se sídlišť týkají ještě další dvě. Jde o trať Divoká Šárka – Dědina – staré letiště Ruzyně a trať Sídlíště Modřany – Libuš – Nové Dvory.

Obě tratě mají především umožnit redukci autobusové dopravy. U tratě Divoká Šárka – Dědina – Ruzyně si ovšem nejsem jejím přínosem zcela jistý a to s ohledem na plánované prodloužení trasy metra A. Trať Modřany – Libuš – Nové Dvory pak hlavně pomůže s dopravou obyvatel Modřan ke stanicím metra na trase D.

Stejně jako v případě metra tu ale platí, že plánování a zajištění finančních prostředků na stavbu jsou dvě rozdílné věci. V každém případě je dobře, že územní plán města počítá se zlepšováním^{an} dopravní dostupnosti dalších částí města. S kvalitní hromadnou dopravou stoupá atraktivita každé lokality ve městě a sídlíště nejsou výjimkou.

5.2. Vliv automobilové dopravy a jeho omezování

Řada pražských sídlišť (i dalších částí města) trpí intenzivním automobilovým provozem, který je veden blízko zástavby nebo dokonce skrz souvislou bytovou zástavbu. Tranzitní automobilová doprava by měla být, pokud je to možné, odvedena mimo souvislou městskou zástavbu. Bohužel v Praze tomu tak často není a řadu lokalit v Praze to negativně ovlivňuje.

Jedním z nejhorších problémů je situace na tzv. severojižní magistrále²⁸ (SJM). PO jejím uvedení do provozu došlo k tomu, že téměř veškerá tranzitní doprava projížděla centrem města.

V dalších letech byly k hranicím Prahy přivedeny další dálnice (D) a rychlostní komunikace (R), které byly zaústěny do ulic města. Výsledkem bylo, že tranzitní doprava musela a stále musí projíždět městem a obtěžuje rezidenční oblasti hlukem, prachem a exhalacemi. Problém by bylo možné vyřešit vybudováním dálničního okruhu, který se poprvé na rýsovacích prknech projektantů objevil už na počátku 2. světové války (Kohout, 1986, s. 174), ale dodnes není dokončen. Nejnaléhavější byla potřeba spojení mezi dálnicemi D1 a D5, které bylo provizorně vybudováno přes Barrandovský most a ulici K Barrandovu. Toto provizorní řešení trvá ovšem již od roku 1985²⁹, tedy více než 20 let.

²⁸ Ta byla do provozu uvedena poté, co byl vybudován Nuselský most (1973), přemostění Masarykova nádraží (1978), rozšířeny mosty Hlávkův (1961) a Barikádníků (1980), vybudovány mimoúrovňové křižovatky na předmostí Hlávkova mostu (1982) a na Vychovatelně (1981), a hlavně po uvedení celé dálnice D1 do provozu v roce 1980 (Míka 1999).

²⁹ Zprovozněna polovina Barrandovského mostu.

Intenzivní automobilovou dopravou v Praze trpí řada sídlišť. Jmenovitě to jsou: Červený Vrch, Na Dědině, Řepy, Barrandov, Spořilov, Michelská, Vršovice, Černý Most, Hloubětín, Lehovec, Prosek, Jarov a Chmelnice. Také Jižní Město může být mezi tato sídliště zařazeno. V některých případech sídliště leží v blízkosti velmi zatížené komunikace. Ale např. sídliště Řepy, Červený Vrch (obr. 13) jsou těmito komunikacemi rozdělena na dvě části, kde se cesta z jedné části do druhé stává mimořádně obtížnou a nebezpečnou. O obtěžování obyvatel hlukem, prachem a exhalacemi ani nemluvě.

Obr. 13 Ulice Evropská a sídliště Červený Vrch

Řešením je vybudování dálničního a městského okruhu a radiálních komunikací tak, jak jsou navrhovány v územním plánu města (ÚRM, 1999).

Z dálničního okruhu jsou v provozu z celkové navrhované délky 83,5 km dva od sebe oddělené úseky u Horních Počernic (4,5 km) a úsek Slivenec – Ruzyně (14,7 km). Otevření úseku Třebonice – Ruzyně (7,2 km) částečně odvedlo silný provoz z ulice Slánská, která protíná sídliště Řepy.

V současné době je ve stavbě část dálničního okruhu Slivenec – Písnice – D1 v délce asi 25 km. Po vybudování této části okruhu dojde ke zklidnění dopravy v okolí Barrandova a Spořilova, klesne totiž intenzita dopravy na tzv. jižní spojnici mezi Barrandovským mostem a Spořilovem a také na dálnici D1 procházející v blízkosti Jižního Města.

Dále by mělo dojít k výstavbě úseku Ruzyně – Březiněves (spojení D5 – R6 – R7 – D8) a spojení D1 – D11. Stavba úseku Ruzyně – Březiněves se ovšem stále odkládá, protože některé dotčené obce mají námitky proti navrhované trase. Na zprovoznění dálničního okruhu mezi Ruzyní a Březiněvsi netrpělivě čeká hlavně Praha 6, kde jsou velké problémy na Evropské třídě. Menší množství projíždějících aut by ocenili obyvatelé

sídlíšť Na Dědině a Červený Vrch. Spojení dálnice D1 a D11 by velmi pozitivně ovlivnilo situaci na SJM a na tzv. jižní spojce, kde by došlo k dalšímu poklesu intenzity dopravy.

Soustava komunikací, která má umožnit rychlý objezd centra města, se podle územního plánu nazývá městský okruh. Zatím ho tvoří Strahovský tunel, tunel Mrázovka, Barrandovský most a tzv. jižní spojka, která vede od Barrandovského mostu do Hostivaře, kde plynule přechází ve Štěrboholskou radiálu, která vede do Horních Počernic na dálniční okruh. Jižní spojka v současné době nahrazuje dálniční okruh a je po ní vedena tranzitní doprava. Dokončení tzv. jižní spojky výrazně ulevilo sídlišti Zahradní Město, které bylo po řadu let obtěžováno silným provozem na dnešní Švehlově ulici.

Městskému okruhu chybí 15,4 km z celkové plánované délky 33 km. Vybudování úseku od Strahovského tunelu do Troje pozitivně ovlivní Prahu 6 a 7, jako poslední bude vybudováno spojení Troja – Libeň – Malešice – Hostivař. To zklidní dopravu hlavně ve Vršovicích, na Vinohradech, v Malešicích a v Libni.

Spojení městského okruhu a dálničního okruhu zajišťují radiální komunikace³⁰. Územní plán předpokládá ještě výstavbu radiály Vysočanské, Hostivařské, Břevnovské a dokončení radiály Radlické. Nás nejvíce zajímá radiála Vysočanská, na její stavbě byly zahájeny přípravné práce. Výstavba této radiály odvede dopravu ze silně zatížených ulic Poděbradská, Kolbenova a Chlumecká (obr. 14). Na to již řadu let čekají obyvatelé sídlíšť Hloubětín, Lehovec a Černý Most.

Obr. 14 Ulice Chlumecká, vlevo sídliště Černý Most

³⁰ V provozu jsou radiály Prosecká, Pankrácká, Chuchelská, Štěrboholská a částečně Radlická.

Územní plán předpokládá, že většina výše uvedených komunikací vznikne do roku 2010. Bohužel výstavbu často zdržují různá občanská sdružení i nedostatek finančních prostředků. Přestože se asi nepodaří původní termíny splnit, mohl by být dálniční i městský okruh hotov v polovině druhého desetiletí 21. století. Můžeme jen doufat, že pozitivní vliv těchto nových komunikací nebude snížen dalším masivním nárůstem počtu automobilů a tedy i nárůstem intenzity dopravy.

Vedle sídlišť silně postižených hlukem, prachem a exhalacemi z automobilové dopravy existují i sídliště, která mohou těžit z toho, že leží na klidném místě, které není silným automobilovým provozem postiženo. Mezi taková sídliště lze zařadit sídliště Homolka, Rohožník, Horní Počernice, Kobylisy, Baba II, Velká Ohrada, Petřiny, Bohnice a větší část sídlišť Ďáblice, Stodůlky a Lužiny. Bohužel některá z těchto sídlišť leží nejen na místě klidném, ale i odlehlém, s obtížnou dostupností centra města. To se týká sídlišť Rohožník, Horní Počernice a Baba II.

5.3. Výstavba obchodních a zábavních center

Většina sídlišť v Praze nebyla nikdy postavena tak, jak projektanti původně předpokládali. Ve snaze ušetřit peníze nebo postavit ještě více bytů nebyla na sídlištích postavena dostatečně velká centra, která by obyvatelům nabízela obchody, služby a zábavu. Na některých plochách pro tato centra vyrostly další bytové domy. „Ve většině případů jsou česká sídliště urbanistickými torzy, kdy byl celkový záměr realizován pouze ve funkci bydlení a ostatní představy architektů zůstaly na papíře“ (Grabmüllerová, 1998, s. 16).

V rámci snahy oživit sídliště a zvýšit atraktivitu bydlení v nich pokládám za nezbytné tato centra do sídlišť nebo do jejich blízkosti doplnit. V průběhu 90. let 20. století už v Praze řada velkých center vznikla, vznikají nadále a další jsou plánována. Je samozřejmé, že tato centra neslouží pouze obyvatelům sídlišť. Investoři si pro svá obchodní centra vybírají většinou místa blízko kapacitních komunikací a také blízko MHD. Plochy u velkých sídlišť jsou pro tato centra většinou vhodné: dostatek prostoru, inženýrské sítě, komunikace, MHD – většinou metro, dostatek zákazníků.

Samozřejmě existují i nevýhody. Při výstavbě je okolí obtěžováno hlukem a prachem, po otevření centra hrozí zvýšení intenzity automobilového prostoru. Řešením je

vybrat co nejvhodnější plochu a zvolit správné měřítko stavby. Také bude vhodné, když podobných obchodních center bude v Praze co nejvíce a budou rovnoměrně rozložena; pak nebude jedno centrum přitahovat lidi ze vzdálenějších částí města.

V současné době mají největší výběr obchodů a služeb obyvatelé Jihozápadního Města (sídliště Stodůlky, Lužiny, Velká Ohrada a Nové Butovice) a jeho okolí; samozřejmě kromě sídlišť ležících v blízkosti centra města. Rozsáhlý komplex hypermarketů je ve Zličíně (u konečné stanice metra trasy B) a další centra vznikla ve Stodůlkách a nově v Nových Butovicích. Osobně si ale nejsem jistý, zda nejsou tři velká centra pro Jihozápadní Město příliš.

Další rozsáhlý komplex leží na druhém konci Prahy v oblasti Černého Mostu. Díky metru je snadno dosažitelný i pro obyvatele Hloubětína a Lehovce. Třetí velký komplex leží v bezprostřední blízkosti sídliště Letňany a je snadno dostupný i pro další obyvatele oblasti Severního Města (Prosek, Ďáblice, Kobylisy, Bohnice). Toto centrum se stále po etapách rozšiřuje a nabízí stále více obchodů a služeb.

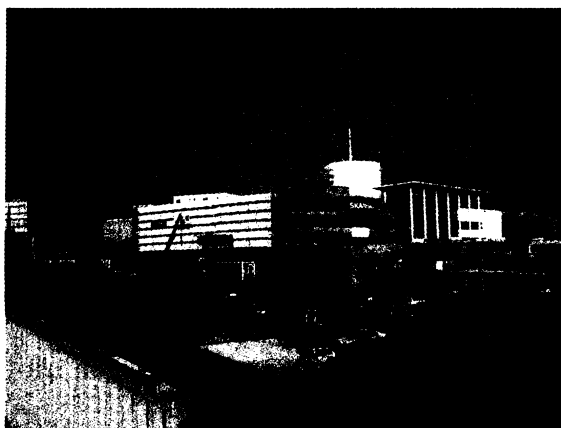
Sídliště Severního Města mají také síť supermarketů vybudovaných přímo na jednotlivých sídlištích.

Tyto tři největší komplexy hypermarketů mají význam nejenom pro okolní sídliště, ale i pro Prahu a středočeský region.

V současné době existují v Praze ještě dvě velká obchodní centra, která neleží v centru města a jistě mají význam pro obyvatele sídlišť. Jde o centra ve Štěrboholech a v Hostivaři. Centrum Štěrboholy mohou využívat hlavně obyvatelé Malešic. Bohužel toto centrum je nejlépe dosažitelné autem. Centrum Hostivař (obr. 15) leží v blízkosti Zahradního Města. Díky autobusům a tramvajím může být využíváno i obyvateli sídlišť Skalka, Rybníčky a také Hornoměřolská. Toto centrum je také určitě využíváno obyvateli Jižního Města, protože leží v blízkosti významné (jediné) komunikace spojující Hostivař a Jižní Město. Výhodou tohoto centra je, že leží v těsné blízkosti plánované stanice metra trasy A.

Obr. 15 Centrum Hostivař

Obr. 16 Stavba centra Chodov (léto 2005)

Pro další budoucnost a rozvoj sídlišť jsou nejdůležitější plány na výstavbu dalších obchodních a zábavních center.

Největším projektem je centrum Chodov, které je budováno (stavbu první části zachycuje obr. 16) v několika etapách a bude sloužit hlavně obyvatelům Jižního Města, jeho první část se otevřela na podzim 2005, další stavby v této lokalitě budou následovat v dalších letech. Konečný výsledek je na obrázku 17. Obyvatelé tohoto sídliště byli zatím odkázáni jen na několik supermarketů a menších nedostatečně vybavených center nebo museli jezdit auty do nákupní zóny v Průhonicích (resp. Čestlicích) po přetížené dálnici D1. Za službami a zábavou museli dojíždět do centra města. Centrum Chodov roste přímo nad stanicí metra trasy C Chodov. Toto centrum by se mělo stát centrem s městským charakterem, vzniknou zde ulice a náměstí. V centru by měly být obchody, služby, možnosti pro volný čas, kancelářské prostory i byty. Centrum by mělo vzniknout postupně do roku 2010. První část bude obsahovat hypermarket, obchodní pasáž, multikino atd.

Obr. 17 Vizualizace centra Chodov

Zdroj: Městská část Praha 11

Velký komplex tvoří sídliště na jihu Prahy v prostoru Krče, Lhotky a Modřan (sídlíště Krč, Novodvorská, Lhotka – Libuš, Modřany, Baba II, Písnice). Velké obchodní centrum tu zatím zcela chybí. Na sídlišti Novodvorská bylo jedno menší otevřeno na jaře 2006. Toto centrum nabízí supermarket, řadu menších obchodů, restaurace, multikino atd. Druhé je zatím plánováno do prostoru před poliklinikou v Modřanech na křižovatce ulic Čs. exilu a Generála Šišky. I toto centrum má mít městský charakter, obsahovat má jak obchody, tak kanceláře a byty. Jeho konečná podoba není ještě zcela jasná, ale na obrázku 18 je jeho možný vzhled (Městská část Praha 12).

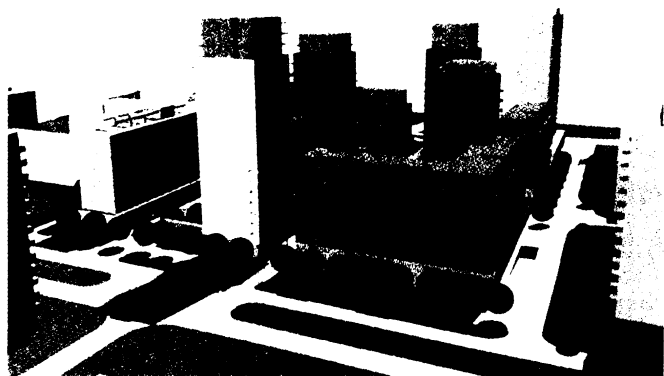

Obr. 18 Navrhovaná podoba centra v Modřanech

Zdroj: Městská část Praha 12

V Praze 4 by mělo ležet ještě jedno rozsáhlé centrum, a to na Pankráci. ^{jeho} Je výstavba je zatím stále odsouvána a několik občanských sdružení proti jeho výstavbě protestuje.

Další velká obchodní centra jsou plánována v Ruzyni, v Malešicích a na Skalce. Nejdůležitější z těchto plánovaných center je obchodní centrum na sídlišti Malešice. Na zdejších sídlišti žije přes 10 tisíc lidí, kteří na sídlišti ani v okolí žádné podobné centrum nemají. „Prakticky od vzniku sídliště se hovoří o nutnosti realizovat středisko kultury a nákupů. Chybí zde nákupní možnosti, pracovní příležitosti, místo pro trávení volného času, restaurace, kavárny s předzahrádkami, nároží, náměstí s fontánou“ (Pražanová, 2003, s. 64.) Navrhované centrum (jehož pravděpodobný vzhled je na obrázku 19) má jak výškové objekty, tak několik menších. Mezi domy má vzniknout náměstí obklopené řadou obchodů (včetně supermarketu) a restaurací. V areálu má vzniknout také přes 650 nových bytů. Výstavbu centra ovšem oddalují problémy s výběrovým řízením, které mělo určit společnost, která centrum vybuduje (Městská část Praha 10).

centrum malešice
investor: ČESKÉ NEBOUVITOSTI a.s., Rozkladní 3, Praha 1

Obr. 19 Navrhovaná nová výstavba v Malešicích

Zdroj: Městská část Praha 10

Díky novému centru na Skalce nebudou muset místní obyvatelé dojíždět do podobných center v Hostivaři nebo Štěrboholech. Kromě obvyklého hypermarketu, obchodní pasáže a restaurace bude součástí stavby také výstavba patrových garáží pro parkoviště P+R. Centrum v Ruzyni v blízkosti křižovatky Evropské třídy s pražským dálničním okruhem je důležité pro celou Prahu 6, ve které podobné centrum zatím chybí. V centru by měl být umístěn hypermarket a řada kulturních, zábavních a sportovních zařízení. Toto obchodní centrum bude snadno dostupné pro obyvatele sídlišť na Petřinách, Červeném Vrchu a Na Dědině.

Celkově se dá říci, že kvalita i velikost nabídky obchodů a služeb se postupně zvyšuje. Nová obchodní centra a zábavní centra zaplňují velkou mezeru v nabídce obchodů a služeb na sídlišťích a v jejich okolí. Řada projektů čeká ještě na realizaci. Osobně se domnívám, že např. oblast Severního Města by mohla ještě jedno velké centrum mít, stejně tak si myslím, že jedno velké obchodní centrum je pro Jižní Město málo. Dále se domnívám, že další obchodní a zábavní centra ještě vzniknou mezi Krčí a Lhotkou, a to po realizaci trasy metra D. To pomůže sídlištím Krč, Lhotka – Libuš a Písnice.

Moderní obchodní centra dnes většinou vznikají buď u stanic metra nebo u významných silničních komunikací (resp. u obojího zároveň). To je problém pro sídliště, která obojí postrádají. Takovými sídlišti jsou Horní Měcholupy – Petrovice nebo malá sídliště na okraji města – Horní Počernice, Rohožník. Tady se obyvatelé musí spokojit se supermarketem a menšími obchody. Do velkých nákupních komplexů pak musí dojíždět.

Většina obyvatel sídlišť v Praze ale tyto obchodní komplexy má blízko svého domova nebo je bude v blízké době mít.

Na druhé straně mají tyto velké komplexy také nevýhody. Hypermarkety mohou nabízet zboží za ceny, kterým nemohou menší obchodníci konkurovat. Velká centra jsou budována s co nejmenšími náklady, proto jsou většinou přízemní a stavěny tak, aby bylo možno lehce smontovat. Zabírají zemědělskou půdu a nepředstavují žádnou kvalitní architekturu, jejich vzhled mi připomíná hangáry na letišti. Zdá se mi ale, že nová centra budovaná v poslední době mají už vzhled lepší.

5.4. Regenerace obytných domů a výstavba nových, regenerace prostředí na sídlištích

Opravy a úpravy panelových domů jsou jednou ze základních cest jak udržet zájem lidí o bydlení v nich. Ukazuje to i sociologický průzkum na sídlištích Jižní Město, Řepy, Malešice a Prosek, kde se v pořadí naléhavosti oprav umístily na prvních třech místech tyto položky: fasáda a výměna oken, zateplení a izolace, celková rekonstrukce (Boška, 2001, s. 16). Také Schmeidler (2000, s. 48) uvádí: „Záporně hodnocené stránky sídlištního prostředí z hlediska obyvatel jsou především: Estetická kvalita či spíše její nedostatek. Často zmiňovaným negativem je architektonická nejasnost, monotónnost, opakování stejných geometrických tvarů. Kritizován je design – prvky užití v prostorách nejvíce používaných a vnímaných. Dále šedivost hmot a nevýraznost barev.“ O nutnosti regenerovat panelové domy hovoří i další: „Jedním z největších nedostatků sídlišť je jejich nepříznivé estetické působení, především jejich monotónnost“ (Mansfeldová, 1990, s. 25).

Největším problémem regenerace panelových domů jsou pochopitelně finanční prostředky. Z osobní zkušenosti vím, že „pouhá“ výměna oken v jednom domě³¹ stojí cca 1,7 milionu Kč, zateplení a úprava fasády asi 3 miliony Kč. Při komplexní regeneraci, která může zahrnovat i úpravy vchodů a společných prostor domu i úpravy okolí, výměnu elektroinstalace, kanalizačního a vodovodního potrubí nebo opravu výtahů, náklady u větších domů lehce překračují hranici 10 milionů Kč. Získat prostředky na takovou akci je ale obtížné.

³¹ Panelový dům, 8 podlaží, 32 bytů po cca 65m², 3 + 1 s lodžii, schodiště bez oken.

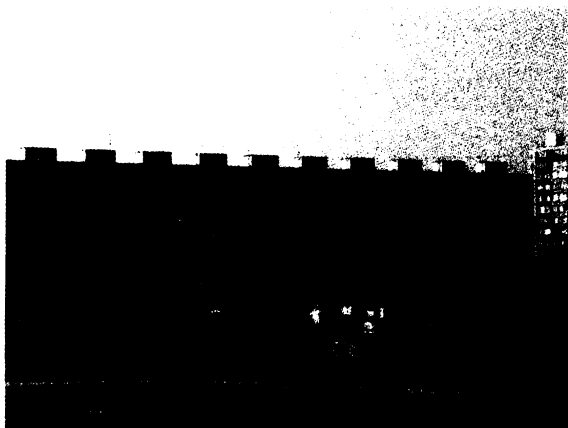
Ministerstvo pro místní rozvoj České republiky (MMR ČR) má v programu Podpora rozvoje bydlení podkapitoly Podpora regenerace panelových sídlišť³² a Podpora oprav vad panelové výstavby³³. V roce 2005 bylo na tyto programy ministerstvem vyčleněno 100 a 220 milionů Kč. MMR ČR také vyvíjí snahu, aby bylo možné na regeneraci sídlišť čerpat finanční prostředky z fondů Evropské unie (EU). O financování regenerace panelových sídlišť píše podrobněji Musilová (2004).

Vedle dotací MMR musí obce nebo městské části provádět opravu v rozsahu, který jim umožňuje jejich rozpočet. Může také vzniknout rozdílná situace v domech v majetku města (městské části) a v domech v majetku družstev. U nově vzniklých družstev (po privatizaci domu) je řada obyvatel ochotna finančně se podílet na zlepšování stavu domu a bytu, protože byt je jejich majetkem nebo majetkem družstva, jehož jsou členy. Pravděpodobně bude méně lidí ochotno investovat „své“ peníze do bytu, ve kterém jsou jen nájemníky. Stav domů tak bude odrážet finanční situaci jejich majitelů, a to jak družstev, tak měst a městských částí. Musilová (2004) píše, že u domů v majetku obce (městských částí) převažují komplexní regenerace a u domů ve vlastnictví družstev převládají regenerace částečné. Městské části tedy upřednostňují komplexní opravy a družstva zateplování a výměnu oken. Je otázkou, který postup je lepší. Kdyby se městské části zaměřily jen na zateplení a výměnu oken, opravily by více domů. Ostatní úpravy by provedly později. Na druhou stranu je třeba přiznat, že některé domy kompletní opravu, vzhledem ke svému technickému stavu, potřebují.

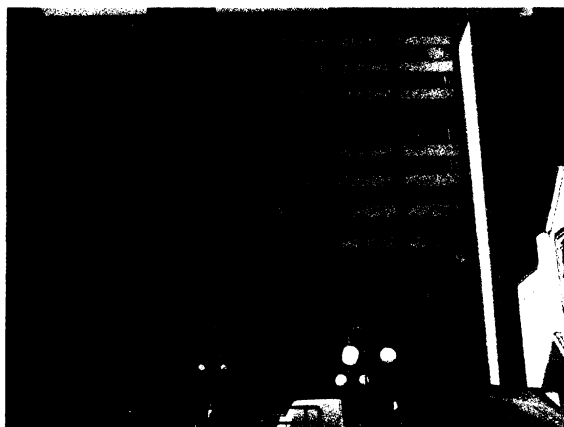
Na pražských sídlištích se můžeme setkat zhruba se třemi způsoby úprav domů. První, nejjednodušší je zaměřen pouze na pokus zlepšit barevnost domu. Toho lze dosáhnout prostým natřením šedé fasády domu barvami. Ke zlepšení vzhledu domu a ke zlepšení orientace mezi domy to může stačit. Na sídlišti Bohnice (obr. 20) je ovšem ukázka špatného výsledku takového postupu, zdá se, že byly použity nekvalitní barvy, které neodolaly dešti. Fasáda je vybledlá, i když je obrácena na sever, a je plná velkých skvrn. Naopak na sídlišti Petrovice (obr. 21) máme podstatně lepší příklad barevné fasády domu, která nepůsobí tak fádne jako šedivá.

³² Cílem tohoto programu je vytvořit podmínky pro postupnou přeměnu stávajících monofunkčních sídlištních celků na atraktivní polyfunkční městské části. Podpora je poskytována např. na zpracování regulačního plánu panelového sídliště, výstavbu dopravní a technické infrastruktury včetně pěších komunikací, veřejných prostranství a cyklistických stezek, vybudování protihlukových stěn, odstavných a parkovacích stání, úpravy a budování veřejných rekreačních ploch apod.

³³ Cílem programu je pomoc vlastníkům bytových domů postavených panelovou technologií při nezbytných opravách nejzávažnějších vad způsobujících havarijní stav bytového domu.

Obr. 21 Sídliště Petrovice

Obr. 20 Nekvalitně natřený dům v Bohnicích

Už téměř na každém sídlišti v Praze se můžeme setkat s domy, které mají nová plastová okna a barevnou zateplenou fasádu. Na několika fotografiích³⁴ můžeme porovnat vzhled panelových domů před a po úpravě. Zateplená fasáda a nová okna snižují nároky na vytápění domů, ale příznivý dopad na estetickou stránku je také velmi významný. Součástí těchto úprav jsou často i úpravy uvnitř domů. Takto regenerovaných domů je zatím nejvíce. Práce na zateplování domů probíhají v současné době (podzim 2005 – jaro 2006) na řadě míst. Např. na sídlištích Ďáblice, Zahradní Město, Skalka, Jižní Město, Řepy, Novodvorská, Petrovice, Hornoměřolská. Radnice Jižního Města (Praha 11) a Řep (Praha 17) zveřejňují seznam obnovených domů na svých internetových stránkách.

Obr. 22 Dům v Ďáblicích před opravou

Obr. 23 Dům v Ďáblicích po opravě

³⁴ Obrázky 22 a 23 – domy sídliště Ďáblice před a po regeneraci, obrázek 24 – 1 regenerovaný a 3 neregenerované domy sídliště Michelská, obrázek 25 – sídliště Zahradní Město západ

Obr. 24 Sídliště Michelská

Obr. 25 Sídliště Zahradní Město západ

Na sídlištích Krč, Zahradní Město, Letňany již převažují regenerované domy. Neregenerované domy mají sídliště Horní Počernice, Písnice. Neupravované domy také převažují na Jihozápadním Městě, v Modřanech, na Barrandově, na sídlišti Baba II.

Na některých sídlištích se můžeme setkat i s nejnáročnější úpravou, při které je na původní dům provedena jedno nebo dvoupatrová nástavba s novými byty. Panelové domy tak většinou ztrácejí plochou střechu a jejich celkový vzhled se často pronikavě mění. Někteří odborníci se domnívají, že: „Střešní nástavby se jeví jako jedna z cest z technických i ekonomických potíží panelových sídlišť“ (Beran, 2004, s. 44). Při přístavbě totiž dochází ke komplexní revizi stavu domu, obnově elektroinstalace, vyřeší se eventuální problémy se střechou. Část nákladů je pak pokryta při prodeji nebo pronájmu nově vzniklých bytů. Sídlišť, kde se můžeme se střešními nástavbami setkat, v Praze pomalu přibývá. Jmenovitě to jsou Ďáblice (obr. 26), Prosek, Letňany, Řepy (obr. 27), Na Košíku, Jarov a Chmelnice.

Obr. 26 Sídliště Ďáblice

Obr. 27 Sídliště Řepy

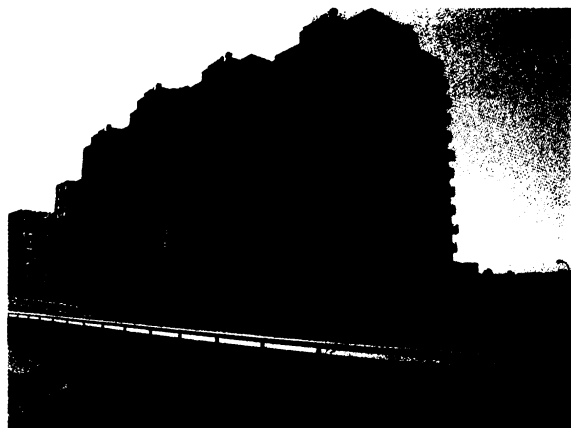
Na sídlištích dochází také kromě modernizace stávajících domů k výstavbě nových obytných domů. Tato skutečnost se často setkává s protesty místních obyvatel, kterým vadí hluk, špína a projíždějící stavební stroje a nákladní auta. Dále jim vadí omezení výhledu, zabor volných ploch se zelení a konečně i více příjíždějících a parkujících aut. Přestože řada námitek obyvatel je pochopitelná, je pravděpodobné, že tato výstavba bude pokračovat. Na sídlištích je totiž řada volných a často zanedbaných ploch, přitom má ale řada lokalit atraktivní polohu. Město je stále se vyvíjející a měnící se útvar a nelze ani očekávat, ani požadovat, aby byl stav a vzhled města zakonzervován. Navíc může přístavba dalších objektů zpřehlednit sídliště tím, že dojde ke vzniku skutečných ulic a oddělení veřejného a poloveřejného prostoru mezi domy. Nové domy mají také obvykle lepší architektonické zpracování a sídliště tak ožívují (Schmeidler, 1998).

Nově postavené domy mohou také v budoucnu zajistit kontinuitu obytné funkce lokality v případě, že by došlo k postupné likvidaci některých panelových domů.

Bourání sídlišť ale v dohledné době nehrozí: „Fyzická likvidace sídlišť nebo jejich částí bude realizována jen ojediněle, ve výjimečných situacích“ (Aulická, 1994, s. 41).

Nové obytné domy nebo celé soubory vyrostly nebo rostou na řadě pražských sídlišť nebo v jejich těsné blízkosti. Domnívám se, že tato nová výstavba může být dokladem toho, že lokalita není výrazně problémová nebo nějak nebezpečná. Investory výstavby jsou většinou soukromé firmy, které si k výstavbě jistě vyberou takovou lokalitu, která bude zákazníky přitahovat a ne odpuzovat. Novou obytnou výstavbu bych rozdělil do dvou skupin, na výstavbu přímo v prolukách na sídlištích a na výstavbu nových obytných celků v sousedství sídliště.

Zastavění proluk můžeme sledovat na sídlišti Bohnice (obr. 28), Prosek, Malešice, Petrovice (obr. 29), Lhotka – Libuš, Petřiny³⁵, Baba II, Zahradní Město. Na sídlištích Nové Butovice, Řepy a Modřany vznikly výškové domy, které vytvářejí nové dominanty.

Obr. 28 Nový dům v Bohnicích

Obr. 29 Nový dům v Petrovicích

← 24102A

Celé obytné soubory vznikly nebo vznikají vedle sídlišť Prosek, Zahradní Město (obr. 30), Na Košíku, Červený Vrch, Chodovec (obr. 31), Bohnice, Velká Ohrada, Barrandov, Jižní Město II.

Obr. 30 Zahradní Město, vpředu nová výstavba

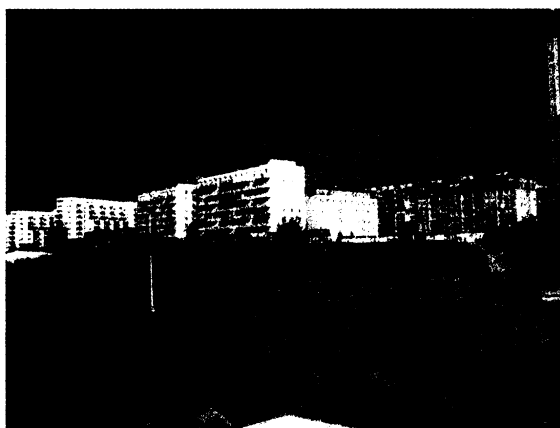
Obr. 31 Nové domy na Chodovci

³⁵ Nový obytný areál Hvězda navržený architektem Miluničem, který doplnil sídliště Petřiny vzbudil mezi architekty velkou diskuzi o tom, jakými objekty sídliště doplňovat (viz Řepková 1996, Hnizdil 1996, Milunič 1996).

Specifický je pak případ sídliště Černý Most II (obr. 32) a také Nové Butovice³⁶ (obr. 33), kde původní panelové sídliště přechází do nové obytné zástavby vyšší kvality. To pokládám za velmi pozitivní vývoj, neboť Sýkora píše, že: „Výstavba nových bytů v Praze není soustředěna pouze do čtvrtí s vyšším sociálním statutem. Stěhování majetnějších obyvatel do kondominií ve Vysočanech, na Žižkově či sídlišti Černý Most spíše přispívá k promíchání obyvatel různého sociálního statusu v prostoru města“ (2001, s. 135).

Obr. 32 Černý Most

Obr. 33 Nové Butovice

Kromě regenerace panelových domů a výstavby domů nových je třeba připomenout ještě jeden velký úkol, který je třeba splnit, aby byla sídliště atraktivním místem k bydlení a žití. Tím je regenerace prostředí na sídlištích. Na sídlištích existuje řada zanedbaných, neudržovaných zákoutí, neudržovaná zeleň, komunikace, chybí lavičky, hřiště, cyklostezky, cokoliv s estetickou hodnotou.

Schmeidler (2004, s. 51) hovoří o čtyřech směrech potřebných úprav prostředí na sídlištích. Jsou to:

Identita - tvorba výrazných, charakteristických menších obytných celků s vlastní neopakovatelnou atmosférou

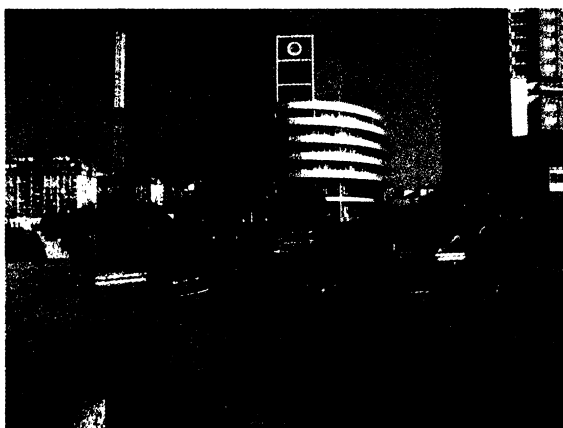
Urbanita - vytvoření živých veřejných prostor formou náměstí, ulice či jiných prostor

Orientace - vytvořit strukturovanou městskou tkáň, členění na čitelné menší jednotky a sousedství, klasifikace veřejných prostor, vytvoření bezpečné a průchodné sítě pěších cest a cyklistických tras, ochrana zelených volných ploch

³⁶ O nové výstavbě v Nových Butovicích píše Brix (1999).

Obytná kvalita - ochrana před dopravou, především automobilovou individuální, hlukem a zplodinami, zklidnění dopravy, vtažení kvalitního přírodního krajinného prostředí, remodelace zeleně tak, aby bylo možné volné prostory rozmanitě využívat.

Tyto úkoly je třeba řešit hlavně na velkých sídlištích, kde prakticky neexistuje jiná než panelová zástavba a okolí stále nese známky rozsáhlých stavebních prací při výstavbě sídliště³⁷. Sídliště relativně menší a starší mají výhody v návaznosti na starší zástavbu, menší velikost domů³⁸ a již vzrostlou zeleň. Novým sídlištím pak většinou návaznost na starší zástavbu chybí, domy jsou vyšší a větší, zeleň je ještě mladá nebo neexistuje.

Obr. 34 Sluneční náměstí v Butovicích

V napravování těchto problémů je podle mého subjektivního dojmu z velkých sídlišť nejdále Jihozápadní Město (JZM). Sluneční náměstí (obr. 34) na sídlišti Nové Butovice je velice atraktivní místo. Místní radnice (Praha 13) je také ve srovnání s Jižním Městem dál v budování centrálního parku.

Zatímco centrální park JZM (obr. 35) již má provedenou výsadbu stromů, instalaci laviček a dětského hřiště, v centrálním parku Jižního Města (obr. 36) je ještě hodně práce. Ke zdržení ovšem nedošlo vinou místní radnice, ale kvůli majetkovým problémům. Výhodou Jihozápadního Města je také lepší urbanistická koncepce a pestřejší přírodní prostředí. Vytvořit nějaké ústřední místo na Jižním Městě bude velmi obtížné. Pro srovnání vývoje

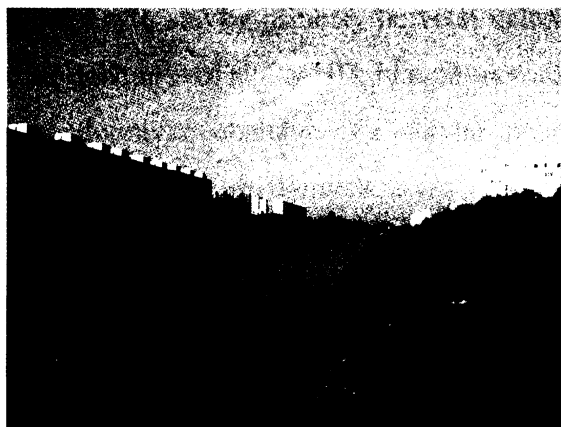
³⁷ Radnice Prahy 11 (Jižní Město) si nechala kvůli tomuto problému zpracovat studii, která má určit priority a postup regenerace prostředí sídliště.

³⁸ Menší velikost domů na starých sídlištích není způsobena úmyslem projektantů, ale technickými omezeními nejstarších panelových konstrukcí, které výstavbu domů s více než 5 – 6 podlažími neumožňovaly, což také bylo ve své době předmětem kritiky.

Jižního a Jihozápadního Města je dobré upozornit na dva články. V jednom z nich Maier (2005) kritizuje některé stavby plánované na Jižním Městě a vytýká stavbám opakování stejných chyb, kterými už trpí původní sídliště. Ve druhém článku pak Oberstein (2005) pozitivně hodnotí vývoj na JZM, kde nové stavby vhodně doplňují a zlepšují původní sídliště.

Obr. 35 Centrální park JZM

Obr. 36 Centrální park Jižního Města

Mezi významné problémy sídlišť patří také parkovací místa, respektive jejich nedostatek. Obyvatelé sídlišť parkují doslova, kde se dá. Při regeneraci prostředí na sídlištích musí být pamatováno také na nová parkoviště. Ovšem tím vzniká další problém, protože se vždy najde část obyvatel, kteří s výstavbou parkoviště (podzemního nebo povrchového) nesouhlasí. Řešením může být jen kompromis a dohoda.

Celkově lze říci, že na většině pražských sídlišť je patrná snaha upravovat a zkvalitňovat jak domy, tak prostředí kolem nich. Důležité ale je, že situace se postupně zlepšuje, sídliště nejsou mrtvá, ani neupadají. Rychlost zlepšování je v zásadě jen otázkou peněz.

5.5. Shrnutí

Z předchozího textu je patrné, že sídliště v Praze nejsou celkově ve špatné situaci. Nedá se říci, že by chátraly nebo že by byly na okraji zájmu a dění ve městě.

Řada pražských sídlišť má kvalitní dopravní spojení s centrem města. Praha má jeden nový úsek metra a novou tramvajovou trať, obě tyto stavby přinesly největší užitek obyvatelům sídlišť. Územní plán města pamatuje na další rozvoj sítě MHD, hlavně metra a tramvají, což řadě sídlišť opět přinese zlepšení dopravní obsluhy. Ve stavbě nebo v přípravě jsou nové silniční komunikace, které z řady hustě obydlených čtvrtí (hlavně sídlišť) odvedou tranzitní automobilovou dopravu. Tempo výstavby dopravních staveb je limitováno především množstvím finančních prostředků. Nemalá část obyvatel sídlišť může k nakupování a zábavě využívat obchodní a zábavní centra, která začala v Praze v 90. let 20. století vyrůstat. Stále vznikají nová a obyvatel, kteří mají tato centra v blízkosti svých domovů, přibývá. Výstavba několika center právě probíhá.

Přímo na sídlištích stoupá počet regenerovaných panelových domů. Řada z těchto domů po úpravách ztrácí svůj typický „panelákový“ vzhled. Radnice místních částí a družstva v mezích svých finančních možností postupně opravují další domy. Až na několik výjimek v Praze neexistuje sídliště, kde bychom se nemohli setkat s regenerovaným domem nebo s domem obklopeným lešením, kde právě tyto úpravy probíhají (obr. 37 – Ďáblice, obr. 38 – Petrovice).

Obr. 37 Sídlíště Ďáblice

Obr. 38 Sídlíště Petrovice

Na třetině pražských sídlišť se můžeme také setkat s novou obytnou výstavbou, která může být signálem, že lokalita netrpí nějakými mimořádnými problémy. Nová bytová výstavba může částečně kompenzovat odchod některých obyvatel sídliště nebo omezit odliv mladých lidí, kteří na sídlišti nemohou sehnat vlastní bydlení a odchází jinam. Nová výstavba také zmenšuje jednotvárnost sídliště a celkově může zlepšit jeho image. Nová výstavba kombinovaná s regenerací původních domů může postupně zcela změnit vzhled některých sídlišť. Šedá jednolitá hradba krabicovitých domů se na některých místech stane za několik let minulostí.

S úpravami domů souvisí také úprava prostředí na sídlištích. V tomto směru jsou na tom nejhůře sídliště nejmladší. Přesto se prostředí na sídlištích pomalu zlepšuje. Snaha samosprávných orgánů by však měla být co nejvíce podporována místními obyvateli.

Z dalších problémů jsem zmínil už jen parkování. Není to samozřejmě poslední problém, který na sídlištích je. Jsou tu také problémy s kriminalitou, vandalismem a problémy, které se týkají mezilidských vztahů. Schmeidler (2000, s. 49) o tom píše: „Negativní sídlištní prostředí se začíná odrážet v sociálně patologických společenských jevech, jako je vandalismus, terorismus, agresivita a drogová závislost. Nevytvoření interpersonálních vztahů nebo jejich nezralost je na sídlišti charakteristická pro vztahy mezi lidmi. U dospělých se mimo jiné objevuje celková pasivita a vysoká rozvodovost. Také anonymita sídliště a s tím spojená absence sociální kontroly se mohou stát živnou půdou asociálního chování.“ O náladách obyvatel sídlišť vypovídá i sociologický průzkum vypracovaný pro ÚRM. Lidé vnímají jako problém neukázněné majitele psů, projevy vandalismu, graffiti, poflakující se mládež, narkomany i bezdomovce (Boška, 2001).

Výše uvedené příklady dalších problémů ale nejsou předmětem zkoumání geografů. Je to téma hlavně pro sociology a psychology, kteří se mu také věnují.

Sídliště v Praze asi nikdy nebyla nejlepší adresou k bydlení, ale rozhodně se nestávají adresou vysloveně špatnou, a ani to v dalších letech neočekávám.

6. Budoucnost pražských sídlišť

Jaká je budoucnost pražských sídlišť? Odpověď na tuto otázku není jednoduchá. Záleží na tom, zda nás zajímá budoucnost za 5 let nebo za 20 let. Také záleží na tom, kdo klade otázku a jakou očekává odpověď. Když bude odpověď, že budoucnost sídlišť je dobrá (nebo špatná), různí lidé si pod tím nemusí představit totéž.

Nejprve se zastavím u pražského regionu a jeho ekonomické situace. Je to region s dlouhodobě nejnižší nezaměstnaností, nadprůměrnými výdělky, přitahuje vzdělané a odborně zdatné lidi. To si myslí také Hampl (2001, s. 30), který označuje „pražský metropolitní region za zcela dominantní velikostí, ekonomickou úrovní, dynamikou.“ Také Sýkora (2001, s. 135) připomíná, že „mzdy se v hl. městě Praze pohybují vysoko nad celostátním průměrem. V Praze se však na rozdíl od ostatních regionů koncentrují pracovní příležitosti s mimořádně vysokým ohodnocením.“ Zároveň v posledních letech roste tempo nové bytové výstavby jak v Praze, tak v jejím zázemí.

Jsou to pro budoucnost stávajících sídlišť dobré nebo špatné zprávy? Než se pokusím najít odpověď, zformuluji nejhorší a nejlepší varianty budoucího vývoje sídlišť v Praze. Při nejhorší variantě vývoje předpokládám, že se naplní všechny možné obavy:

1. Životní úroveň části současných obyvatel sídlišť se rychle zvyšuje a dostatečně rozsáhlá nová bytová výstavba jim umožňuje stěhovat se pryč. Týká se to hlavně lidí s vyšším a vysokoškolským vzděláním.
2. Ceny panelových bytů prudce klesají.
3. Na sídlištích zůstávají jen lidé chudší, s nižším vzděláním, kterým jejich příjmy neumožňují odejít. Přicházejí sem jen další chudí lidé nebo uzavřené národnostní menšiny.
4. Byty a domy na sídlištích vyžadují nákladné opravy, ale peníze na ně není nikdo ochoten poskytnout.
5. Sídliště chátrají. Mezi obyvateli roste napětí. Vzrůstá kriminalita. Veřejná prostranství jsou devastována. Sídliště jsou nebezpečné čtvrtě města.
6. Některé zdevastované domy jsou s velkými náklady likvidovány. K asanaci jsou určeny celé bloky panelových domů.

7. Některé části sídlišť zanikají. Ostatní sídliště patří mezi nejnebezpečnější části města. Každý, kdo může, se sídlištěm vyhýbá.

Pro optimistickou vizi budoucího vývoje sídlišť předpokládám:

1. Na sídlištích jsou postupně doplňovány obchody, služby a zařízení pro sport a zábavu. Zeleň a veřejná prostranství jsou postupně upravována a udržována.
2. Panelové domy se postupně opravují, zateplují, zlepšuje se jejich vzhled.
3. Cena panelových domů rychle neklesá.
4. Obyvatelé sídlišť si cení kvalitního bydlení, dostatku zeleně a volných ploch, rychlé dopravy do centra města, blízkosti obchodních a zábavních center, zvyšující se nabídky pracovních míst.
5. Ze sídlišť odchází jen ti nejbohatší. Mladí lidé a rodiny s dětmi vyhledávají sídliště pro kombinaci přijatelné ceny, kvality bydlení a dalších možností.
6. Sídliště jsou doplněna novými obytnými i kancelářskými domy. Centrální části sídlišť získávají charakter městské zástavby s ulicemi a náměstími.
7. Sídliště jsou místem, kde je možné získat relativně kvalitní bydlení. Panelová sídliště nejsou vnímána jako problémové lokality.

Domnívám se, že se zcela nenaplní ani jedna z krajních variant vývoje. Část lidí ze sídlišť skutečně odešla, o tom není sporu, ale existuje nemalá skupina lidí, která je s bydlením na sídlištích relativně spokojena a o změně neuvažuje.

Toto tvrzení mohu opřít o sociologický průzkum zpracovaný Útvarem rozvoje města (Boška, 2001). Rozsáhlý průzkum, který byl zaměřen na obyvatele sídlišť, se věnoval i zájmu lidí dále na sídlišti bydlet. Průzkum uvádí, že 45 % dotázaných neuvažuje o stěhování jinam. „Do 2 let se chce stěhovat 8 % obyvatel a do 5 let 6 %. O stěhování někdy v budoucnu uvažuje 17 % dotázaných“ (str. 11). O stěhování také více uvažují mladí lidé a vyšší sociální vrstvy (str. 12). Odliv mladých lidí jsem ve skutečnosti zaznamenal při srovnání dat SLDB 1991 a 2001 také (viz kapitola 4). Hlavními důvody ke stěhování jsou rodinné důvody a velikost bytu (malý byt) (Boška, 2001). Naproti tomu obyvatelům většinou nevadí, že bydlí v paneláku (str. 6). „Celkově uvedlo 87 % dotázaných obyvatel, že se jim na sídlišti žije velmi dobře (17 %) nebo spíše dobře (70 %)“ (str. 17).

Panelové domy jsou také postupně rekonstruovány a do těchto rekonstrukcí vkládají nemalé prostředky i jejich obyvatelé, tedy pokud byl dům zprivatizován a stal se majetkem družstva nebo přímo nájemníků (viz Musilová, 2004). Lidé (členové družstva) tak mají sami zájem na zkvalitnění svého bydlení a investují do něj. To, podle mého názoru, spíše znamená, že v bytě chtějí dále bydlet.

Sídlště se jistě budou postupně proměňovat a některé změny jsou již dnes patrné. Dostatek volného prostoru na sídlištích dává ale možnost i nové bytové výstavbě. Nové bytové domy mohou odliv lidí ze sídlišť částečně zmírnit. Lidé budou sice bydlet v nových domech, ale obytná funkce lokality zůstane zachována. Postupně pak může dojít k tomu, že některé paneláky neuniknou likvidaci, ale na jejich místě okamžitě vyrostou nové obytné domy s byty vyšší kvality.

Příkladem budoucího vývoje mohou být i adaptace panelových sídlišť v Německu. Tam se kromě zateplování a výměny oken provádějí ve větší míře i přestavby vchodů a lodžií. Některé vysoké bloky panelových domů jsou o několik pater sníženy, k bytům jsou přistavěny zimní zahrady a terasy. V dlouhých blocích domů jsou vybourány proluky (Šanda, 1996).

Takový postup je ovšem možný pouze u sídlišť, na kterých částečně poklesne počet obyvatel. Likvidace některých panelových sídlišť, která je také známa z Německa (bývalé NDR), nám nehrozí, protože k radikálnímu vystěhovávání ze sídlišť v Praze nedošlo, nedochází a ani docházet nebude.

Také sociologický průzkum (Boška, 2001) poukazuje na to, že obyvatelé nevidí budoucnost sídlišť černě a věří, že sídlště lze vylepšit. „Pro zachování sídlišť a jejich zlepšování je naprostá většina obyvatel (77 %)“ (str. 36). Ze všech respondentů je 53 % přesvědčeno, že sídlště se mohou z noclehárny přeměnit na skutečné město. Prioritou při tom má být regenerace domů (Boška, 2001).

Neočekávám, že se budou všechna sídlště vyvíjet stejným způsobem. V předchozí kapitole (kapitola 5) jsem se snažil poukázat na základní věci, které mohou zvýšit atraktivitu bydlení na sídlištích. Předpokládám, že sídlště, na kterých se v rozumném čase podaří provést pozitivní kroky, budou odliv lidí pocítovat mnohem méně. Tento předpoklad mohu už dnes demonstrovat na vývoji vzdělanostní struktury (podílu lidí se základním a vysokoškolským vzděláním) obyvatel sídlišť s odlišnou dopravní dostupností.

K této ukázce jsem si vybral nejmladší sídliště z 80. a počátku 90. let 20. století., protože právě ve skupině mladých sídlišť je řada lokalit s dobrou i špatnou dopravní dostupností. Stará sídliště, ani sídliště ze 70. let jsem použít nemohl, protože z celkového počtu sídlišť v těchto skupinách (24) má jen jedno sídliště špatnou dopravní dostupnost (viz tabulka 2 – kapitola 4). Navíc došlo v těchto skupinách sídlišť k jasnému růstu vzdělanosti obyvatel (viz tabulka 4 a graf 9 – kapitola 4). U mladých sídlišť je vzrůst vzdělanosti nejmenší. Když jsem přemýšlel o tom, co by to mohlo způsobit, všiml jsem si, že většina urbanistických obvodů patřících k sídlištím Modřany a Lhotka – Libuš vykazuje mezi lety 1991 a 2001 pokles podílu lidí s vysokoškolským vzděláním a UO na Jižním Městě nikoliv. Lokality Modřan a Lhotky jsou Jižnímu Městu podle mého názoru dost podobné. Jsou to velké sídlištní celky obydlené převážně v průběhu 80. let 20. století. Modřany a Lhotka mají dokonce podle mého dojmu výhodu blízkosti jiného typu zástavby (vilové čtvrtě). Zásadním rozdílem tak podle mne je jen fakt, že Jižní Město je obsluhováno metrem a obyvatelé Modřan a Lhotky jsou odkázáni na namáhavé dojíždění autobusy ke stanici metra trasy C (Kačerov).

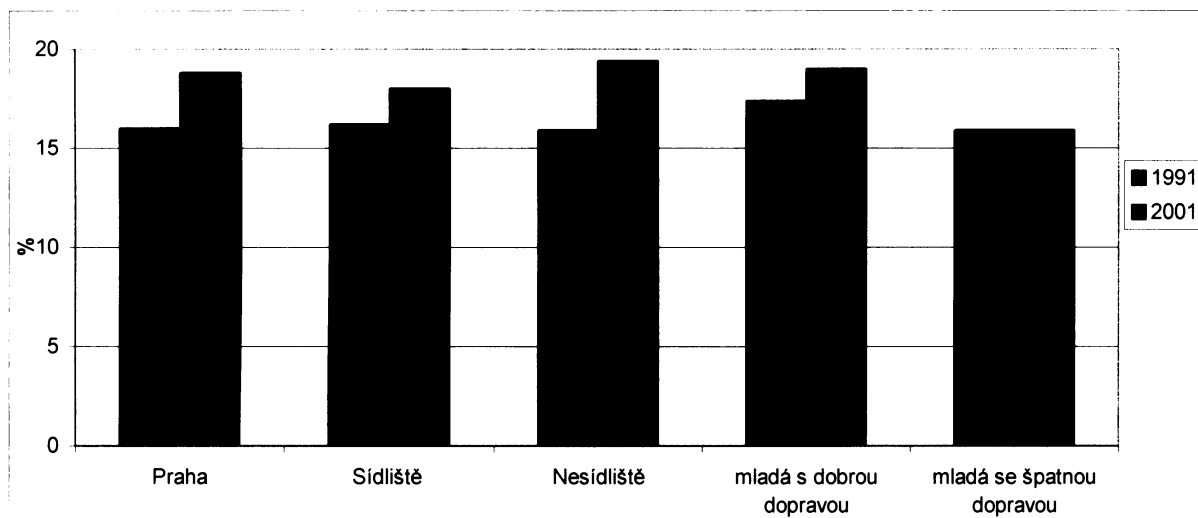
Proto jsem se rozhodl nejmladší sídliště rozdělit nikoli podle velikosti (o které si myslím, že nehraje v podstatě roli), ale podle dopravní dostupnosti. Výsledek je zachycen v tabulce 8 a grafu 10.

Tabulka 8 - Struktura vzdělanosti u osob starších 15-ti let ve vybraných skupinách sídlišť

		% podíl	
		ZŠ	VŠ
Praha	1991	21,9	16
	2001	14,5	18,8
	rozdíl	-7,4	2,8
Sídliště celkem	1991	20,3	16,2
	2001	14,5	18
	rozdíl	-5,8	1,8
Nesídliště	1991	22,8	15,9
	2001	14,4	19,4
	rozdíl	-8,4	3,5
Mladá s dobrou dopravou	1991	19,6	17,4
	2001	15	19
	rozdíl	-4,6	1,6
Mladá se špatnou dopravou	1991	19,6	15,9
	2001	16,4	15,9
	rozdíl	-3,2	0

Zdroj: SLDB 1991 a 2001

Graf 10 Podíl vysokoškolsky vzdělané populace na mladých sídlištích s různou dopravní dostupností

Upraveno dle: SLDB 1991 a 2001

V tabulce i grafu je jasně vidět, že podíl lidí s vysokoškolským vzděláním se na mladých sídlištích se špatnou dopravní dostupností vůbec nezvýšil. Pokles podílu lidí se základním vzděláním byl naopak nejmenší. Jak jsem již uvedl v textu před tabulkou, domnívám se, že je to způsobeno tím, že lidé s vyšším vzděláním preferují kvalitnější bydlení. U mladých sídlišť s dobrou dopravní dostupností sice došlo k menšímu vzrůstu podílu vysokoškoláků než v Praze nebo nesídlíštních částech města, ale na mladých sídlištích se špatnou dopravní dostupností se růst vzdělanosti neprojevil vůbec.

Kromě vývoje vzdělanosti je zajímavý také pohled na vývoj demografický. První dva grafy (v příloze 5), které srovnávají vývoj věkové struktury na mladých sídlištích s dobrou a špatnou dopravní dostupností mezi lety 1991 (graf D1) a 2001 (graf D2), nepřinášejí nové poznatky. Na obou grafech je patrný odchod části obyvatel středního věku a jejich dětí ze sídlišť, jak uvádím už v kapitole 4. Druhá dvojice grafů nabízí jiné srovnání. Na grafu E1 je zachycena věková struktura s dobrou i špatnou dopravní dostupností v roce 1991, na grafu E2 pak v roce 2001. Na grafu zachycujícím stav v roce 1991 jsou tři velké disproporce, a to u věkových skupin 15-19, 30-34 a 35-39. Obecně soudím, že vzhledem k úřednímu přidělování bytů před rokem 1989 je tento stav dílem náhody. Pohled na graf zachycující věkové skupiny v roce 2001 je již zajímavější. Disproporcí je více. Zdá se, že na sídliště s dobrou dopravní dostupností přibylo více mladších rodin s menšími dětmi (srovnání věkových skupin 30-34 a 35-39 v roce 2001 s 20-24 a 25-29 v roce 1991; převaha dětí na sídlištích s dobrou dopravní dostupností (0-4 a 5-9 v roce 2001).

Domnívám se, že právě příchod lidí ve věkových skupinách 30-34 a 35-39 (v roce 2001) pomohl zlepšit výše popsanou strukturu vzdělanosti u sídlišť s dobrou dopravní dostupností.

Domnívám se, že v dalších letech se tyto disproporce objeví nejen u hlediska dopravní dostupnosti, ale také u dalších faktorů. Může k tomu dojít na sídlištích, na kterých nejen nebude zlepšena dopravní obsluha (metrem nebo tramvají), ale také nabídka služeb atd. Na míře regenerace domů tento vývoj zatím demonstrovat nemohu, protože s opravami domů se začalo teprve v nedávné době. Také regenerace veřejných prostranství je teprve v počátcích. Současně s tím teprve v posledních letech roste intenzita nové bytové výstavby. Proto se domnívám, že hledat v Praze sídliště ohrožená degradací (jak sociální, tak fyzickou) bude možné až po SLDB 2011, při kterém by se mohly výše uvedené faktory lépe projevit.

A jaká je tedy budoucnost pražských sídlišť?

Růst životní úrovně obyvatel může mít jak pozitivní vliv (investice do rekonstrukce stávajícího bytu a jeho odkup do soukromého vlastnictví), tak negativní – odchod do lepšího bydlení. Růst bytové výstavby v Praze samozřejmě umožňuje odchod lidí ze současných bytů, na druhé straně ale nelze opomenout, že část této nové výstavby probíhá právě na sídlištích nebo v jejich bezprostřední blízkosti. Nové bytové domy zlepšují vzhled sídliště, přivádí sem nové obyvatele, zvyšují pestrost nabídky bydlení v dané lokalitě a zvyšují atraktivitu lokality samé.

O tom, zda se vývoj sídlišť v Praze bude vyvíjet spíše podle nepříznivé nebo spíše podle příznivé varianty, rozhodne to, zda se podaří na sídlištích omezit jejich špatné stránky. „Sídlištní celky nejsou pro jejich obyvatele mrtvými organismy, které by bylo záhodno bouráním likvidovat. Velká část obyvatel s nimi spojila svůj život a pozitivně vnímá jak probíhající změny, tak především potenciály, které by byly regenerací využitelné. Ve velké většině jsou obyvatele přesvědčeni o tom, že se může zlepšit urbanistický charakter prostředí a sídliště získají ráz opravdových měst a nikoli nocleháren“ (Boška, 2001, str. 53).

Pokud se tedy podaří výše uvedených pozitivních skutečností (nálad) využít, budoucnost sídlišť v Praze není rozhodně špatná.

Musím konstatovat, že se mi nepodařilo v Praze odhalit žádné sídliště, na kterém bych mohl demonstrovat katastrofické vize, které se někdy ve vztahu k sídlištím objevují. Demografický a sociální vývoj obyvatel sídlišť, stejně jako plány na zlepšení dopravy, nabídky služeb a regenerace domů a prostředí na sídlištích jsem podrobně popsal ve dvou předchozích kapitolách, proto už jen velmi stručné shrnutí:

Stará sídliště mohou těžit z příznivé polohy blízko centra města, se kterým jsou většinou kvalitně dopravně propojena. Výhodou je jejich dobrá urbanistická koncepce a většinou menší velikost, která usnadňuje jejich regeneraci. Regenerace už také ve velké míře probíhají. Za pozitivní trend také pokládám nárůst podílu obyvatel ve věku 20 – 29 let, který signalizuje příchod mladých lidí do těchto lokalit.

Sídliště ze 70. let 20. století mají také většinou dobrou polohu. Vybudování IV. provozního úseku trasy metra C odstranilo horší dopravní dostupnost sídlišť Severního Města. Sídliště Bohnice a Ďáblice patří mezi velká sídliště a také na nich můžeme pozorovat probíhající regeneraci panelových domů.

U sídlišť z 80. a počátku 90. let 20. století je situace nejsložitější. Je tu velká skupina sídlišť, která nemají dosud dobře vyřešenou dopravu do centra města. Na nových sídlištích žilo v roce 2001 zhruba 280 tisíc obyvatel, z nichž ale 110 tisíc žilo na sídlištích, která mají horší dopravní dostupnost. Dobudování trasy metra C odstraní tento pro obyvatele sídliště Letňany (10 tisíc obyv.). Pro blízkou budoucnost je pak nejdůležitější vyřešení dopravy pro obyvatele sídlišť Modřany, Lhotka – Libuš, Písnice a Baba. Obyvatelé těchto sídlišť (50 tisíc) čekají na vybudování trasy metra D. Tento velký komplex sídlišť také zatím postrádá obchodní centrum. Tyto nepříznivé skutečnosti se už (podle mého názoru) stihly projevit jak v úbytku obyvatel, tak v úbytku vysokoškolsky vzdělaných lidí.

U nejmladších sídlišť jsem obecně zaznamenal největší odchod lidí, a to hlavně lidí v produktivním věku. Jde o věkové skupiny (v roce 2001) 15 – 24 a 40 – 59. Odchod těchto lidí dávám do souvislosti s velmi malým růstem vzdělanosti obyvatel těchto sídlišť. Domnívám se, že pro budoucnost nejmladších sídlišť je nejdůležitější, zda se je podaří dostatečně rychle regenerovat. Protože jde často o velké celky, bude to obtížné a nákladné. Přesto, vzhledem k tomu, že tyto regenerace už probíhají, věřím, že i tato sídliště mají před sebou dobrou budoucnost.

7. Závěr

Moje diplomová práce se věnovala problematice pražských sídlišť. Snažil jsem se najít odpovědi na své otázky a také se rozhodnout, zda mají pražská sídliště dobrou budoucnost nebo zda jim hrozí závažné problémy.

Hlavní cíl své práce, tedy popsání změn demografické a socioekonomické struktury obyvatel mezi lety 1991 a 2001, jsem splnil v kapitole 4. Nalezl jsem velké změny jak u věkové, tak u vzdělanostní struktury obyvatel. Změny na sídlištích, které se netýkají přímo obyvatel, jsem nastínil v kapitole 5. Konstatuji, že většina pražských sídlišť se postupně (byť pomalu) mění, že zlepšování dopravní dostupnosti, doplňování chybějících služeb a regenerace panelových domů se postupně řeší nebo se řešení připravuje. Předpovědět budoucnost sídlišť jsem se pokusil v kapitole 6. Domnívám se, že většina sídlišť má dobrou budoucnost, ale že existují rozdíly, které jsou ovlivněny právě polohou, stářím i dopravní dostupností sídliště.

Při své práci jsem také sledoval úvodní hypotézy. Část mé první hypotézy, že na demografickou a socioekonomickou strukturu obyvatel sídlišť má vliv doba vzniku sídliště, kvalita bydlení a dopravní dostupnost, se mi potvrdila. Druhá část první hypotézy se mi spíše nepotvrdila. Je sice pravda, že na starších sídlištích je více lidí v důchodovém věku, ale není pravda, že by na těchto sídlištích převládali lidé s nižším vzděláním. Naopak na starších sídlištích jsem zaznamenal růst vzdělanosti i příliv mladých lidí. Třetí část hypotézy byla také chybná. Na sídlištích obecně došlo mezi lety 1991 a 2001 k velkým pohybům a změnám ve struktuře obyvatel.

Druhá hypotéza se mi potvrdila. Domnívám se, že za 20 let již nebude možné z věkové struktury obyvatel sídlišť určit stáří sídliště. V roce 1991 je to možné velmi dobře, v roce 2001 to je ještě stále možné, rozdíly se ale rychle zmenšují, a to hlavně na nejnovějších sídlištích.

Třetí hypotéza se mi spíše nepotvrdila. Najít vztah mezi stářím sídliště, profesní a vzdělanostní strukturou se mi nepodařilo. Podíl lidí pracujících v sekundéru a terciéru není stářím sídliště ovlivněn a je na většině sídlišť velmi podobný. Je ale pravda, že se mi podařilo identifikovat několik sídlišť, která leží blízko průmyslových areálů a mají (měla) vysoký podíl lidí zaměstnaných v sekundéru a nízký podíl vysokoškoláků. Takových

sídlišť je ale málo a obecně bych řekl, že poloha není pro profesní strukturu obyvatel sídlišť důležitá. Předpoklad, že na novějších sídlištích bude méně lidí s nižším vzděláním, se mi nepotvrdil.

Odpověď na otázku, zda se mi potvrdila nebo nepotvrdila čtvrtá hypotéza, bude obtížnější. Na skupině mladých sídlišť s dobrou a špatnou dopravní dostupností se mi myslím podařilo prokázat, že sídliště s horší dopravní dostupností mají horší vzdělanostní strukturu a jsou tedy méně atraktivní. Starší sídliště blíže centru, která mají lepší dopravní dostupnost, kvalitnější okolní prostředí a větší blízkost služeb, zaznamenávají růst vzdělanosti i příchod nových mladých lidí. Na budoucnost sídlišť bude mít růst životní úrovně obyvatel jistě vliv, ale tento vliv může být kladný i záporný (viz kapitola 6).

Kromě sledování hypotéz, jsem musel odpovědět i na dané otázky. Na otázku, co je sídliště, jsem odpověděl v kapitole 2. Sídlíště je seskupení bytových domů, vybudovaných stejnou technologií, stejného stáří a stejného vzhledu. Sídlíště nemusí být nutně na předměstí a nemusí být vybudováno pouze z panelů.

Na sídlištích v Praze žije přes 40 % obyvatel města. Celkově se dá říci, že na sídlištích žijí všechny věkové skupiny, lidé s různým zaměstnáním i vzděláním. Nemohu definovat typického obyvatele sídliště v Praze. Na sídlištích jsou také zastoupeny všechny sociální vrstvy, přestože občané z vyšších a vyšších středních tříd mají tendenci sídliště opouštět (Boška, 2001, str. 11). Ke změnám struktury obyvatel sídlišť mezi lety 1991 a 2001 došlo a jistě bude docházet k dalším. Protože ale existuje velká skupina lidí, která je s bydlením na sídlišti spokojena, nepokládám tyto změny za zásadní hrozbu.

Tyto změny také nejsou na všech sídlištích stejné a na řadě sídlišť jsem zaznamenal trendy, které pokládám za pozitivní (viz výše). Odliv lidí ze sídlišť (zvláště z novějších) existuje, sociální degradace sídlišť v Praze se neobávám. Sídlíště v Praze se jistě nestanou bydlením pro chudé a nevzdělané. Budou standardním bydlením pro nižší střední a střední třídu. Zabránit velkému odlivu lidí ze sídlišť je možné regenerací domů i prostředí, vybavením sídlišť službami a zlepšením dopravy. Na řadě sídlišť tyto změny už probíhají.

Můj závěr tedy je, že drtivá většina sídlišť v Praze má před sebou dobrou budoucnost a bydlení na sídlištích je standardní druh bydlení, který má v Praze své místo.

Musím ovšem upozornit na skutečnost, že tento závěr se týká Prahy. Hypotéza, že regenerace sídliště (domů i okolí) snižuje riziko odchodu lidí ze sídlišť, jistě platí i jinde,

ale Praha je v rámci České republiky nejvyspělejší a nejbohatší region. Na to se nesmí zapomínat. Proto bych byl velmi rád, kdyby vznikly další práce, které by se věnovaly sídlištím, ale byly zaměřeny na regiony spíše problémové (např. Mostecko, Ústecko, Ostravsko). Příkladně Ostrava by se pro podobnou práci velmi hodila, protože v Ostravě jsou rozsáhlá sídliště také z 50. let 20. století, která v Praze téměř chybí, a protože je to region s problematickou ekonomickou situací. Taková práce by pak umožnila zajímavé srovnání.

Doufám také, že po Sčítání lidu, domů a bytů v roce 2011 někdo tyto údaje doplní k mým a rozhodne, zda byly moje závěry skutečně správné. Srovnání dat SLDB 2001 (1991) a 2011 bude zajímavé také proto, že až v posledních letech roste nová bytová výstavba v Praze a stoupá počet lidí, kteří si půjčují peníze na pořízení bydlení. Tyto skutečnosti se jistě promítnou do situace na sídlištích. Také proto by bylo dobré, kdyby se v Praze vytipovalo několik sídlištních lokalit a ty se trvale a systematicky sledovaly.

Domnívám se, že i když před sebou nemají sídliště v Praze špatnou budoucnost, měla by jim být i nadále věnována velká pozornost, protože změny, ke kterým na sídlištích dochází, nejsou o nic méně zajímavé než dění v centru města nebo v suburbiích.

8. Seznam literatury

- ANDERSEN, H., S. (2002): Can deprived housing areas be revitalised? Efforts against segregation and neighbourhood decay in Denmark and Europe. *Urban Studies* 39, č. 4, s. 767 – 790.
- ANDRLE, A. (1967): Byty a bydlení v Československu. SEVT, Praha, 298 str.
- ANDRLE, A. (1986): 40 let bytové výstavby v socialistickém Československu. Terplan, Praha, 104 str.
- ANDRLE, A. (1997): Migrační zázemí našich největších měst 1991 – 1995. *Územní plánování a urbanismus* 24, č. 3, s. 88 – 92.
- AULICKÁ, Z. (1993): Regenerace sídlišť. *Min. hospodářství*, Praha, 94 str.
- AULICKÁ, Z. (1994): Regenerace sídlišť. *Výstavba a architektura* 40, č. 1, s. 41.
- BARTOŇOVÁ, D. (2001): Demografické chování populace České republiky v regionálním a evropském kontextu. In: Hampl, M. a kol., *Regionální vývoj: Specifika české transformace, evropská integrace a obecná teorie*. Praha, Přírodovědecká fakulta UK, s. 45 – 73.
- BECKHOVEN van E., KEMPEN van R. (2003): Social effects of urban restructuring: a case study in Amsterdam and Utrecht. *Housing Studies* 18, č. 6, s. 853 – 875.
- BĚLINA, P. a kol. (1998): *Dějiny Prahy II*. Paseka, Praha, 565 str.
- BERAN, L. (2004): Modernizace – recenze. *Architekt* 50, č. 10, s. 44.
- BOŠKA, B. (2001): Výsledky sociologického průzkumu k regeneraci pražských sídlišť. *Útvar rozvoje města*, Praha.
- BRIX, T. (1999): Obytný, obchodní a administrativní areál – Nové Butovice. *Architekt* 45, č. 10, s. 13 – 17.
- ČERMÁK, Z. (2005): Migrace a suburbanizační procesy v ČR. *Demografie* 47, č. 3, s. 169 – 176.
- ČÍŽKOVÁ, R. (2000): *Současný a plánovaný rozvoj Jižního města*. [Magisterská práce.] Praha, KSGRR PřF UK.
- ČSÚ (1991): *Data za urbanistické obvody ze SLDB 1991*. Praha.
- ČSÚ (2001): *Data za urbanistické obvody ze SLDB 2001*. Praha.
- DREXLER, P. (2004): Nástavba malometrážních bytů na panelový dům v Praze – Hostivaři. *Architekt* 50, č. 10, s. 42 – 43.
- FOJTÍK, P. a kol. (2000): *Historie MHD v Praze*. DP hl. m. Prahy, Praha, 358 str.

- FOJTÍK, P. a kol. (2004): 30 let pražského metra. DP hl. m. Prahy, Praha, 136 str.
- HAVRLANT, M. a kol. (1982): Geografický terminologický slovník. Pedagog. fakulta, Ostrava, 264 str.
- GRABMÜLLEROVÁ, D. (1998): Odpovíme na panelákovou výzvu. Urbanismus a územní rozvoj 1, č. 3, s. 16.
- GRABMÜLLEROVÁ, D. (2002): Regenerace panelových sídlišť. Střechy, fasády, izolace 5, č. 9, s. 21 – 22.
- HAMPL, M. (2001): Geografie transformace v České republice: celkové zhodnocení. In: HAMPL, M. a kol., Regionální vývoj: Specifika české transformace, evropská integrace a obecná teorie. Praha, Přírodovědecká fakulta UK, s. 27 – 41.
- HNÍZDIL, I. (1996): Sídliště Petřiny a areál Hvězda. Architekt 42, č. 9, s. 11.
Hodnocení bytové výstavby v Praze a koncepce jejího dalšího rozvoje. Dům techniky ČSVTS, Praha 1980, 125 str.
- HRŮZA, J. (1977): Slovník soudobého urbanismu. Odeon, Praha, 341 str.
- HRŮZA, J., BOROVIČKA, B. (1983): Praha 1000 let stavby města. Panorama, Praha, 296 str.
- HRŮZA, J. (1989): Město Praha. Odeon, Praha, 421 str.
- HRŮZA, J. (1996): Vývoj urbanismus II. ČVUT, Praha, 373 str.
- KALLABOVÁ, E. (2002): Trends in the issue of prefab housing estates with ephasis on their recovery. Moravian geographical reports 10, č. 1, s. 26 – 31.
- KEMPEN van R., PRIEMUS, H. (2002): Revolution in social housing in the Netherlands: Possible effects of new housing policies. Urban Studies 39, č. 2, s. 237 – 253.
- KLÍMA, J. (2004): Podpora oprav panelových domů. Obec a finance 9, č. 1, s. 47 – 49.
- KOHOUT, J., VANČURA, J. (1986): Praha 19. a 20. století. Technické proměny. SNTL, Praha, 289 str.
- KOLÁTOR, V. (1957): Současné úkoly bytové výstavby v Praze. Architektura ČSR 16, č. 1-2, s. 28.
Kolektiv autorů. Architekti Praze. Pražský projektový ústav, Praha 1971, nestr.
- KRATOCHVÍL, P. (1990): Aktuální problémy rozvoje Prahy. Výstavba a architektura 36, č. 5. s. 3.
- KRISTENSEN, H. (2002): Social housing policy and the welfare state: A Danish perspective. Urban Studies 39, č. 2, s. 255 – 263.
- KŘEČEK, B. (1995): Stane se panelákové Jižní Město centrem nižších sociálních skupin. Svobodné slovo 87, č. 175, 29. 7. 1995.

- KŘEČEK, B. (1996): Panely v mlze. Svobodné slovo 88, č. 256, 1. 11. 1996.
- KUČERA, M. (2002): Pražská sídliště. Demografie 44, č. 4, s. 268 – 270.
- LANG, P. (1990): Rehabilitace kvality městského prostředí zejména bytových souborů vzniklých hromadnou výstavbou. Výstavba a architektura 36, č. 6, s. 9.
- LUKEŠ, Z. (2000): Co všechno obnáší naše panelové dědictví. Lidové noviny 13, č. 46, 24. 2. 2000.
- LUX, M. (2000): Social housing in Europe 2000. International Workshop Prague. Institute of Sociology. Academy of Sciences of the Czech republic, Prague.
- LUX, M. (2001): Social housing in the Czech Republic, Poland and Slovakia. European Journal of Housing Policy 1, č. 2, s. 189 – 209.
- LUX, M. a kol. (2002): Bydlení – věc veřejná (Sociální aspekty bydlení v České republice a zemích Evropské unie). Sociologické nakl., Praha, 287 str.
- LUX, M. a kol. (2005): Standardy bydlení 2004/2005: Financování bydlení a regenerace sídlišť. Sociologický ústav AV ČR, Praha.
- MAIER, K. (1998): Sídlíště – díl první: Strašidla, mýty a realita. Umění a řemesla 39, č. 4, s. 2 – 6.
- MAIER, K. (2003): Sídlíště: problém a multikriteriální analýza jako součást přípravy k jeho řešení. Sociologický časopis 39, č. 5, s. 653 – 666.
- MAIER, K. (2005): Návrat na sídlíště. Jižní Město. Architekt 51, č. 3, s. 26.
- MANSFELDOVÁ, A. (1990): K problematice regenerace poválečných sídlišť. Výstavba a architektura 36, č. 1., s. 25.
- MÍKA, Z. a kol. (1989 a 1999): Dějiny Prahy v datech. Panorama, Mladá fronta, Praha, 418 a 363 str.
- MIKSÁNKOVÁ, A. (1981): Výstavba Prahy 1947 – 80. PIS, Praha, 168 str.
- MILUNIČ, V. (1996): Imploze aneb druhý dech sídliště. Architekt 42, č. 10, s. 38.
- MILUNIČ, V. (1999): Obytný areál Hvězda. Architekt 45, č. 10, s. 3 – 12.
- MUSIL, J. a kol. (1985): Lidé a sídlíště. Svoboda, Praha, 333 str.
- MUSILOVÁ, M. (2004): Regenerace panelových sídlišť – příklad pražských sídlišť Řepy, Letňany a Opatov. [Magisterská práce.] Praha, KSGRR PřF UK.
- NOVOTNÝ, J. (1957): Směrný plán hl. města Prahy 1955. Architektura ČSR 16, č. 1 – 2, s. 23 – 27.
- NOVOTNÝ, J. (1964): Nové bydlení v Praze. Orbis, Praha, 99 str.
- OBERSTEIN, I. (2005): Návrat na sídlíště. Jihozápadní Město. Architekt 51, č. 3, s. 28 – 30.

Okolí Prahy. Turistický průvodce ČSFR (sv. 38). Praha 1990.

OUŘEDNÍČEK, M. (2003): Suburbanizace Prahy. Sociologický časopis 39, č. 2, s. 235 – 253.

PECÁK, R. (1996): Urbanisté míní, že na sídlištích vzniknou slumy. Mladá fronta Dnes 7, č. 62, 13. 3. 1996.

POHL, J. (1976): Byty včera, dnes a zítra. Orbis, Praha, 99 str.

PRAŽANOVÁ, M. (2003): Malešické otazníky, Architekt 49, č. 3, s. 64.

PRIEMUS, H., DIELEMAN, F. (1999a): Social housing finance in the European Union: Developments and prospects. Urban Studies 36, č. 4, s. 623 – 631.

PRIEMUS, H., BOELLOUWER, P. (1999b): Social housing in europe: trends and opportunities. Urban Studies 36, č. 4, s. 633 – 645.

PRIEMUS, H., DIELEMAN, F. (2002): Social housing policy in the European Union: Past, present and perspectives. Urban Studies 39, č. 2, s. 191 – 200.

PŘIKRYL, I. (2005): Sídlíště jako hrozba. Obec a finance 10, č. 2, s. 41 – 42.

PTÁČEK, P. (1997): Suburbanizační proces v zázemí Prahy v 1. polovině 90. let. Územní plánování a urbanismus 24, č. 1 – 2, s. 13 – 14.

Regulační plán Velké Prahy a okolí. Statní regulační komise, Praha 1931, 30 str.

RYCHTAŘÍKOVÁ, J. (2002): Hlavní rysy demografického vývoje Prahy po Druhé světové válce. Demografie 44, č. 4, s. 255 – 261.

RYŠAVÝ, Z. (1983): Nové obytné soubory v ČSR. VÚVA, Praha, 78 str.

Řepková, H. (1996): Hvězda bez regulace. Architekt 42, č. 3, s. 27 – 30. ← 2016 PŘEKUP

SCHMEIDLER, K. (1995): Panelová sídliště. Ochrana ovzduší 3, č. 11 – 12, s. 42 – 43.

SCHMEIDLER, K. (1998): Pohled sociologa: Co dělat s velkými obytnými soubory – panelovými sídlišti. Urbanismus a územní rozvoj 1, č. 4, s. 25 – 28.

SCHMEIDLER, K. (2000): Remodelace a humanizace bytových panelových sídlišť. Tepelná ochrana budov 3, č. 4, s. 48 – 52.

SCHMEIDLER, K. (2004): Lepší život na sídlištích. Psychologie dnes 10, č. 7 – 8, s. 17 – 19.

SÝKORA, L. (1993): Gentrifikace: měnící se tvář vnitřních měst. In: Sýkora, L., teoretické přístupy a vybrané problémy v současné geografii. Praha, Přírodovědecká fakulta UK, s. 100 – 119.

SÝKORA, L. (2001): Proměny prostorové struktury Prahy v kontextu postkomunistické transformace. In: Hampl, M. a kol., Regionální vývoj: Specifika české transformace, evropská integrace a obecná teorie. Praha, Přírodovědecká fakulta UK, s. 127 – 166.

ŠANDA, J. (2003): Paneláky v Německo. *Architekt* 49, č. 11, s. 66.

ŠNEJDOVÁ, I. (2004): Změny ve vzdělanostní struktuře pražského metropolitního areálu. [Magisterská práce.] Praha, KSGRR PřF UK.

TULLA, S. (1999): Securitisation and finance for social housing in Finland. *Urban Studies* 36, č. 4, s. 647 – 656.

TURNER, B. (1999): Social housing finance in Sweden. *Urban Studies* 36, č. 4, s. 683 – 697.

TURNER, B., Whitehead, Ch., M., E. (2002): Reducing housing subsidy: Swedish housing policy in an international context. *Urban Studies* 39, č. 2, s. 201 – 217.

ÚSTAV DOPRAVNÍHO INŽENÝRSTVÍ PRAHA (2005): Ročenka dopravy 2004. Praha.

ÚTVAR ROZVOJE MĚSTA (1999): Územní plán hlavního města Prahy.

ÚTVAR ROZVOJE MĚSTA (2001): Vyhodnocení potenciálů a rizik pražských sídlišť pro jejich regeneraci. Praha.

Velký slovník naučný (Diderot). Praha 1999.

VOTRUBEC, C. (1959): Zanikání nouzových kolonií na území Prahy. *Sborník Čs. společnosti zeměpisné* 64, č. 1, s. 6 – 12.

VOTRUBEC, C. (1965): Praha. *Zeměpis velkoměsta*. SPN, Praha, 241 str.

Vývoj bytové výstavby v ČSFR 1960 – 1989. Praha 1990.

Zkušenosti z výstavby a užívání pražských sídlišť. *Dům techniky*, Praha 1984, 117 str.

9. Přílohy

Příloha 1 Seznam v práci užitých urbanistických obvodů

Pro rok 1991:

44 Chmelnice

45 Jarov

63 Michelská

68 Pankrác I

69 Pankrác II

76 Novodvorská I

77 Novodvorská II

97 Sídliště Krč

111 Spořilov II

112 Chodovec

114 Háje – střed

116 Miličov

117 Chodov – jih

119 U Chodova

126 Jalový dvůr

128 Libuš – západ

129 Nové Dvory

130 Lhotka – západ II

132 Modřany – Na Kamýku

134 Na Beránku – sever

172 Nové Butovice – jih

178 Homolka

208 Červený Vrch

217 Petřiny I

218 Petřiny II

219 Petřiny III

244 U Bílého beránka

245 Řepy – sídliště

254 Na Dědině

308 Za Střelnicí

311 Pod Kobyliškou vozovnou

312 Pod Čimickým hájem
314 Bohnice – jih
327 Nad Mazankou
333 Bohnice – jihovýchod
342 Střížkov – Na Dlouhých
350 Za Invalidovnou
361 Hloubětín – sever
369 Nový Prosek
392 Starý Prosek
393 Střížkov – východ
394 Střížkov – Lovosická
420 Černý Most I
432 Strašnice – Na Skalce
439 Zahradní Město – východ
440 Zahradní Město – střed
441 Zahradní Město – západ
443 Průběžná
444 Rybníčky III
445 Rybníčky I – II
457 Hostivař – Na Košíku
460 Záběhlice – východ
487 Květnice
488 Nové Malešice
498 Horní Měcholupy – střed
499 Horní Měcholupy – jih
500 Petrovice – Za Hřbitovem
503 Jižní Město – Háje
504 Jižní Město – Na Větrníku
505 Jižní Město – Nad Šeberovem
506 Jižní Město – Na Hlinkách
507 Jižní Město – Hoření Opatov
508 Jižní Město – Dolní Opatov
513 V Hájku
541 Ohrada

543 Za Příkopy
544 Za humny
555 Pod Nemocnicí
558 Bílý Beránek
562 Na Farkách
563 Bendova
565 Nové Ďáblice
566 Ďáblice – východ
567 Pod Ládvím
568 Nové Letňany
578 Černý Most II – východ
579 Černý Most II – západ
595 U Stadionu
612 U Lesa
613 Kamýk – východ
615 U tvrze
624 V Pišovicích
625 Nad Roklí
634 Písnice – sídliště
650 Barrandov II
651 Barrandov III
652 Barrandov IV
675 Stodůlky – jih
677 Stodůlky – západ
694 Lehovec
697 Černý Most II – střed
701 Ve Žlíbku
707 Rohožník
715 Hornoměřolupská
717 Sídliště Hornoměřolupská

Pro rok 2001 k výše uvedeným přidány:

617 Na Lhotách

645 Nové Butovice – východ

646 Nové Butovice – západ

649 Barrandov I

653 Barrandov V

676 Stodůlky - východ

Příloha 2 Seznam pražských sídlišť dle Útvaru rozvoje města (ÚRM):

- 1 Herálecká
- 2 Antala Staška
- 3 Průběžná
- 4 Jalodvorská
- 5 Rybníčky
- 6 Chmelnice
- 7 Jarov
- 8 Petřiny
- 9 Vršovice
- 10 Invalidovna
- 11 Hloubětín
- 12 Spořilov I
- 13 Malešice
- 14 Michelská
- 15 Pankrác I
- 16 Pankrác II
- 17 Novodvorská
- 18 Červený Vrch
- 19 Spořilov II
- 20 Zahradní Město – východ
- 21 Zahradní Město – západ
- 22 Pankrác
- 23 Krč
- 24 Prosek
- 25 Na Úlehli
- 26 Skalka
- 27 Kobylisy
- 28 Hornoměřcholupská
- 29 Ďáblice
- 30 Homolka
- 31 Bohnice
- 32 Kyje – Lehovec

- 33 Břevnov
- 34 Jižní Město I
- 35 Lhotka – Libuš – sever
- 36 Lhotka – Libuš – jih
- 37 Letňany
- 38 Baba II
- 39 Chodovec
- 40 Čimice
- 41 Černý Most
- 42 Řepy
- 43 Zahradní Město – jih
- 44 Rohožník
- 45 Na Košíku
- 46 Jihozápadní Město
- 47 Petrovice
- 48 Na Dědině
- 49 Písnice
- 50 Modřany
- 51 Horní Měcholupy
- 52 Barrandov
- 53 Horní Počernice
- 54 Jižní Město II

Příloha 3 Další lokality s panelovou zástavbou v Praze

Praha 3:

Žižkov – Roháčova

Praha 4:

Hodkovičky – Pod Lysinami

Michle – Ohradní

Nusle – Družstevní ochoz

Praha 5:

Hlubočepy – Zlíchov

Košíře – Peroutkova

Radlice – Dívčí Hrady

Smíchov – sídl. Podbělohorská

Praha 6:

Dejvice – Baba

Praha 9:

Vysočany – Balabenka

Praha 12:

Komořany

Praha 14:

Kyje – sídl. Jahodnice

Horní Počernice – Chvaly

Radotín

Uhříněves

Vinoř

Zbraslav

Zličín

Příloha 4 Časová dostupnost sídlišť z centra Prahy

sídliště	čas (min)	forma	sídliště	čas (min)	forma
Bohnice	14	B+M	Stodůlky	20	M
Kobylisy	10	B+M	Nové Butovice	14	M
Ďáblice	9	M	Lužiny	17	M
Letňany	21	B+M	Ohrada	20	B+M
Prosek	13	B+M	Barrandov	20	T
Na Dědině	23	B+M	Pankrác I+II	7	M
Petřiny	18	T+M	Michelská	9	M
Červený Vrch	13	T+M	Spořilov II	18	B+T
Břevnov	12	B+M	Zahradní Město	17	B+M
Invalidovna	3	M	Hornoměřolupská	24	B+M
Chmelnice	18	T	Rohožník	24 (35)	B+Ž (B+M)
Jarov	18	T	Novodvorská	20	B+M
Malešice	12	B+M	Krč	17	B+M
Hloubětín	13	M	Jižní Město II	15	M
Lehovec	16	B+M	Chodovec	21	B+M
Černý Most I	15	M	Košík	23	B+M
Černý Most II	17	M	Petrovice-H. Měcholupy	25	B+M
Horní Počernice	26	B+M	Modřany	22 (26)	T (B+M)
Řepy	25	T	Lhotka-Libuš	21	B+M
Homolka	17	B+M	Jalodvorská	18	B+M
Vršovice	10	T	Baba II	31	B+M
Průběžná	9	M	Písnice	25	B+M
Rybníčky	9	M	Jižní Město I	19	M
Skalka	12	M			

Vysvětlivky: B – autobus, T – tramvaj, M – metro, Ž – vlak

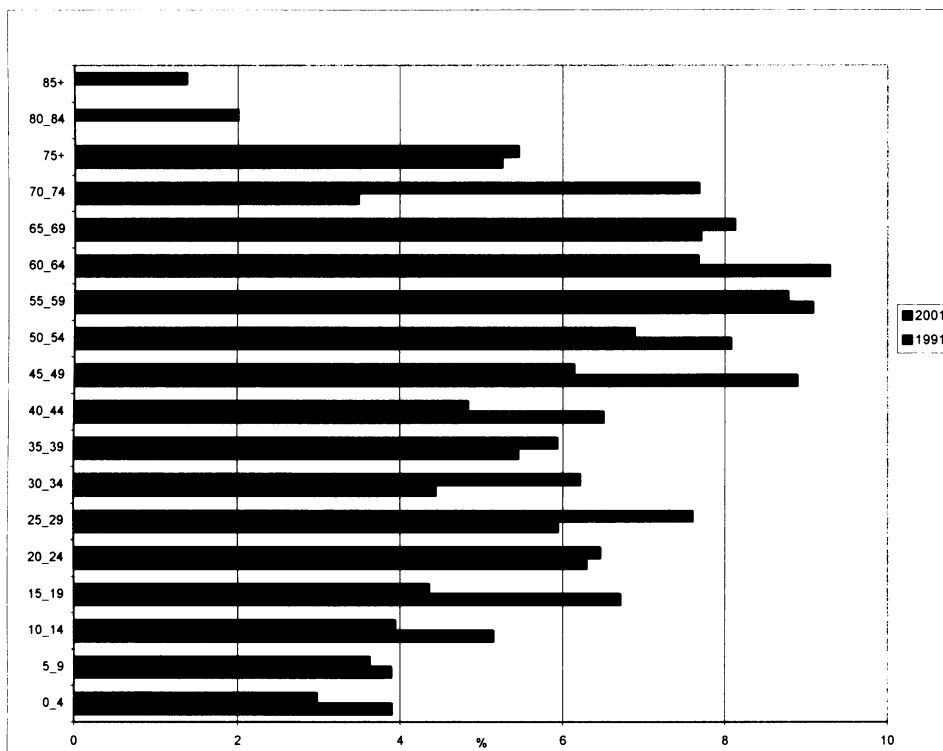
Zdroj dat: Jízdní řády MHD a vlastní výpočty

Za centrum je považován trojúhelník přestupních stanic metra (Florenc, Můstek, Muzeum), u tramvají pak stanice I. P. Pavlova, Hlavní nádraží, Masarykovo nádraží nebo Karlovo náměstí. Časy uvedené výše jsou pak dobou potřebnou k jízdě ze sídliště do uvedených stanic. Doba pro přestup mezi jednotlivými prostředky není započtena.

PRECL

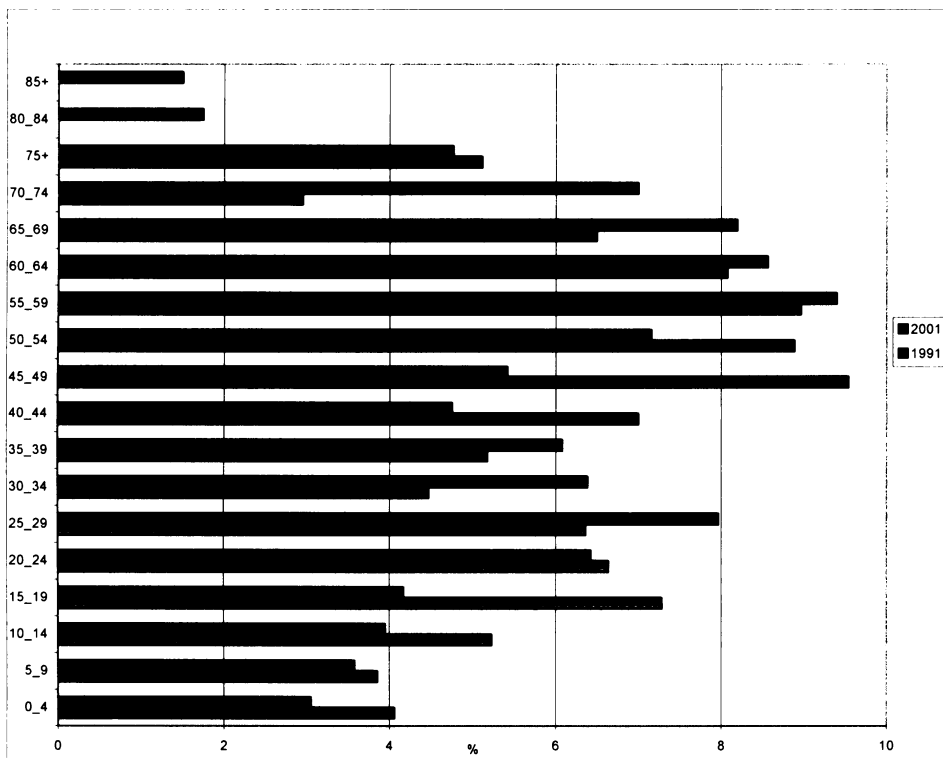
Příloha 5 Grafy věkových skupin obyvatel pražských sídlišť

Graf A1 Věková struktura malých starých sídlišť

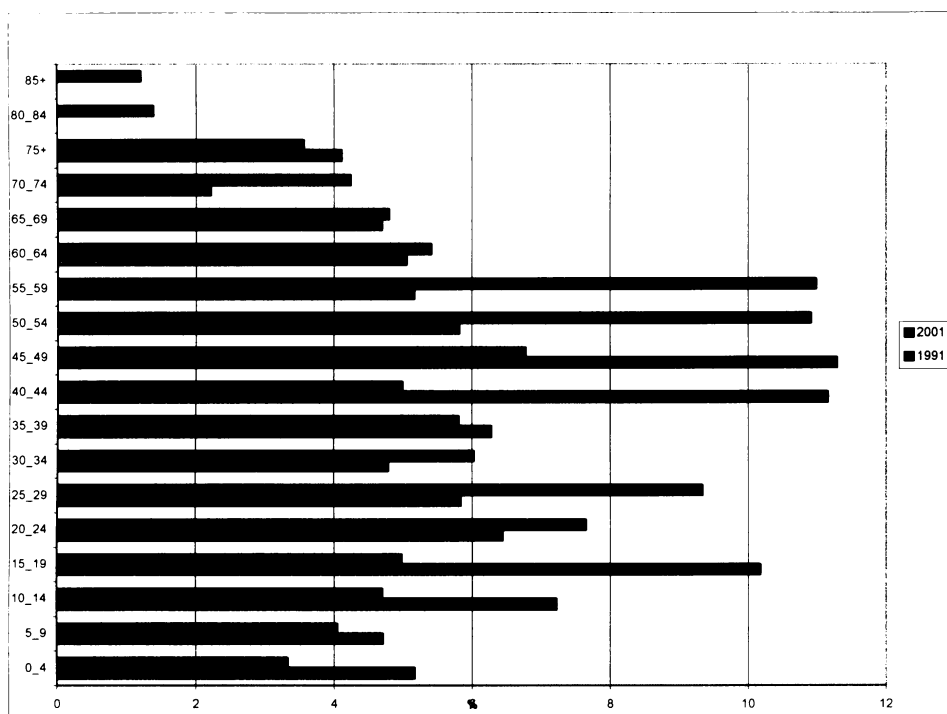
Upraveno podle: SLDB 1991 a 2001

Graf A2 Věková struktura velkých starých sídlišť

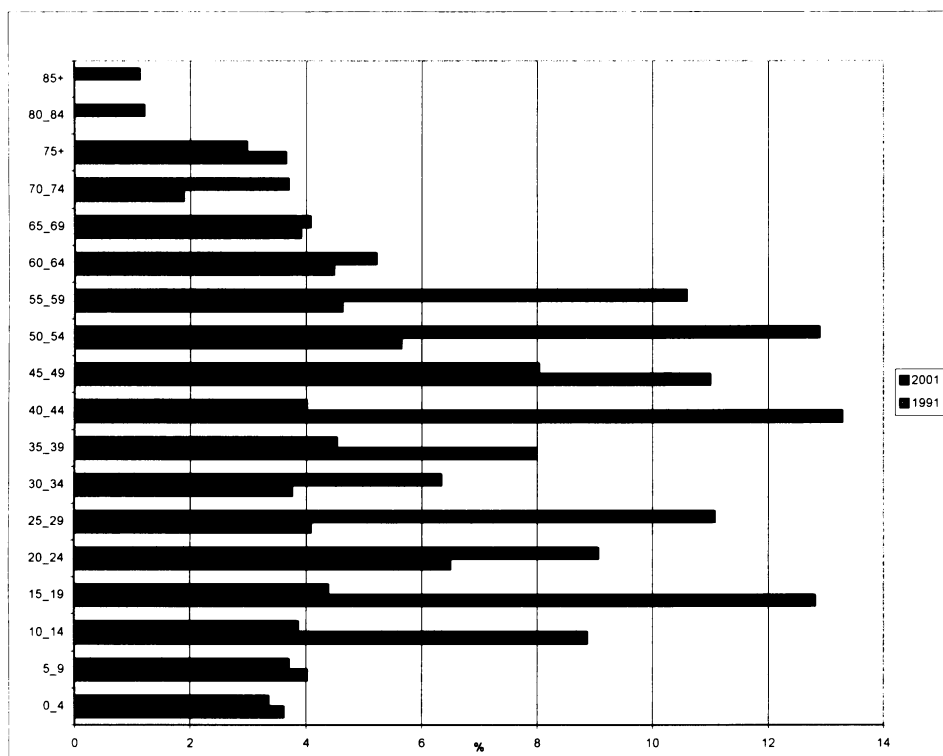
Upraveno podle: SLDB 1991 a 2001

Graf B1 Věková struktura malých sídlišť 70. let

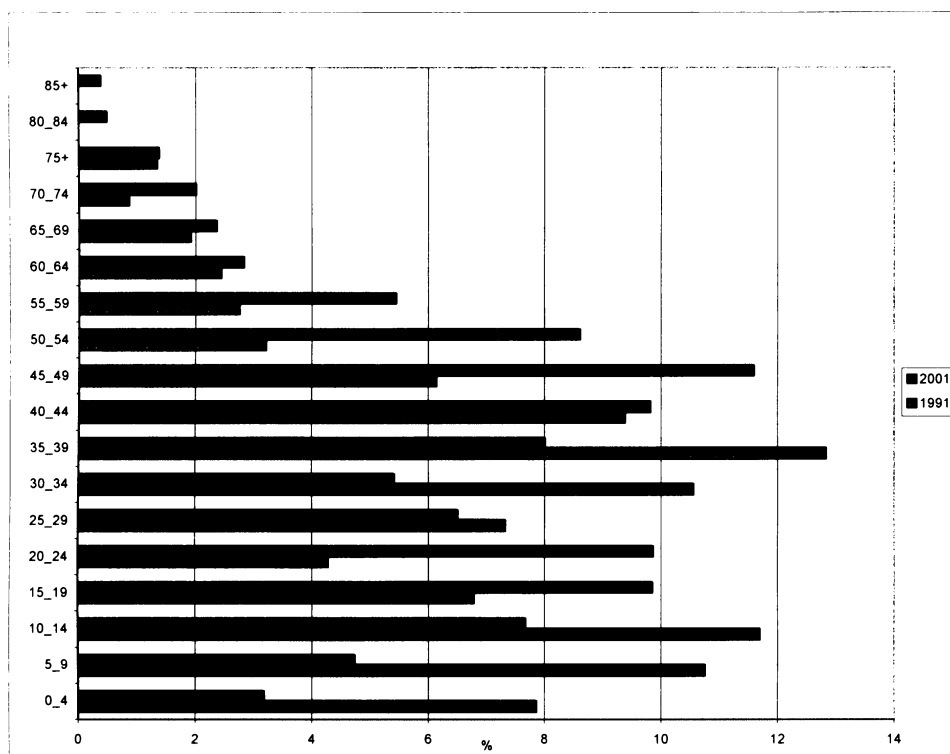
Upraveno podle: SLDB 1991 a 2001

Graf B2 Věk. struktura velkých sídlišť 70. let

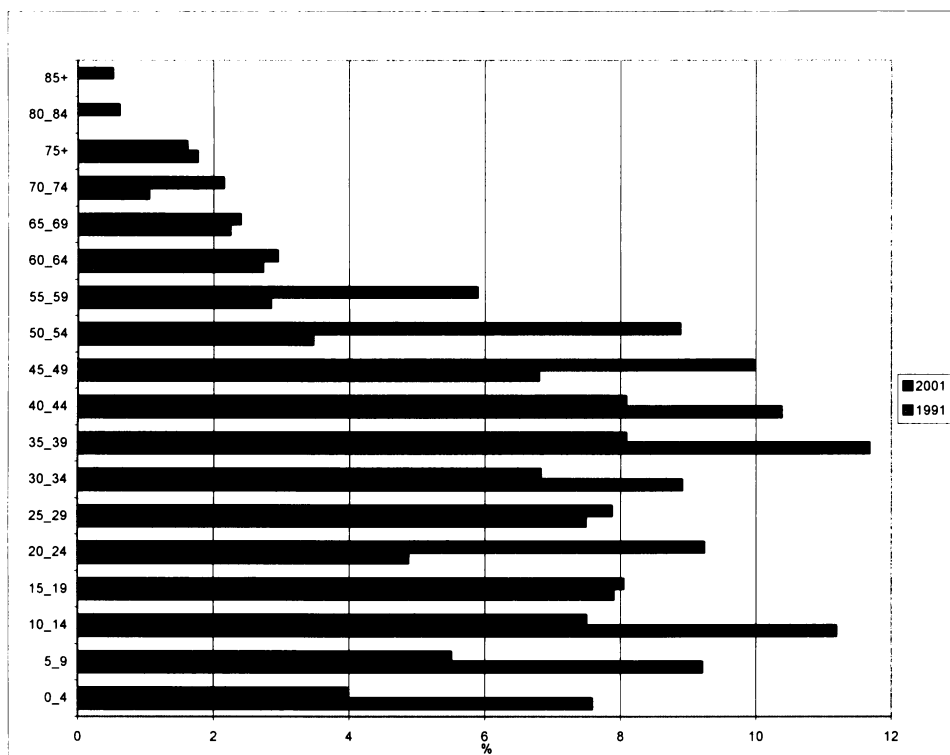
Upraveno podle: SLDB 1991 a 2001

Graf C1 Věková struktura mladých malých sídlišť

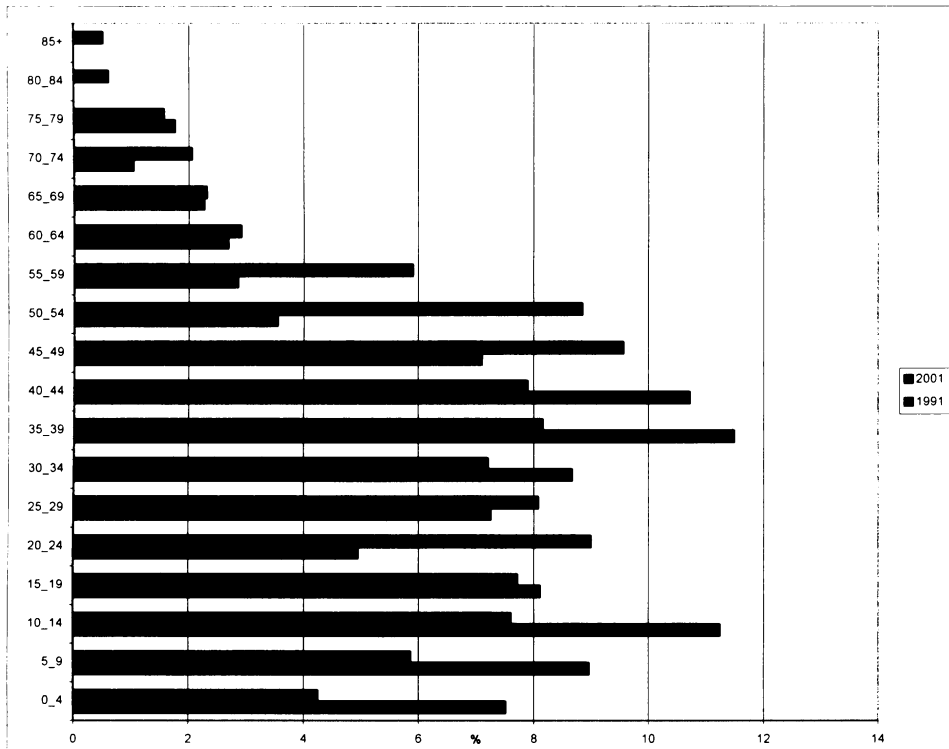
Upraveno podle: SLDB 1991 a 2001

Graf C2 Věková struktura velkých mladých sídlišť

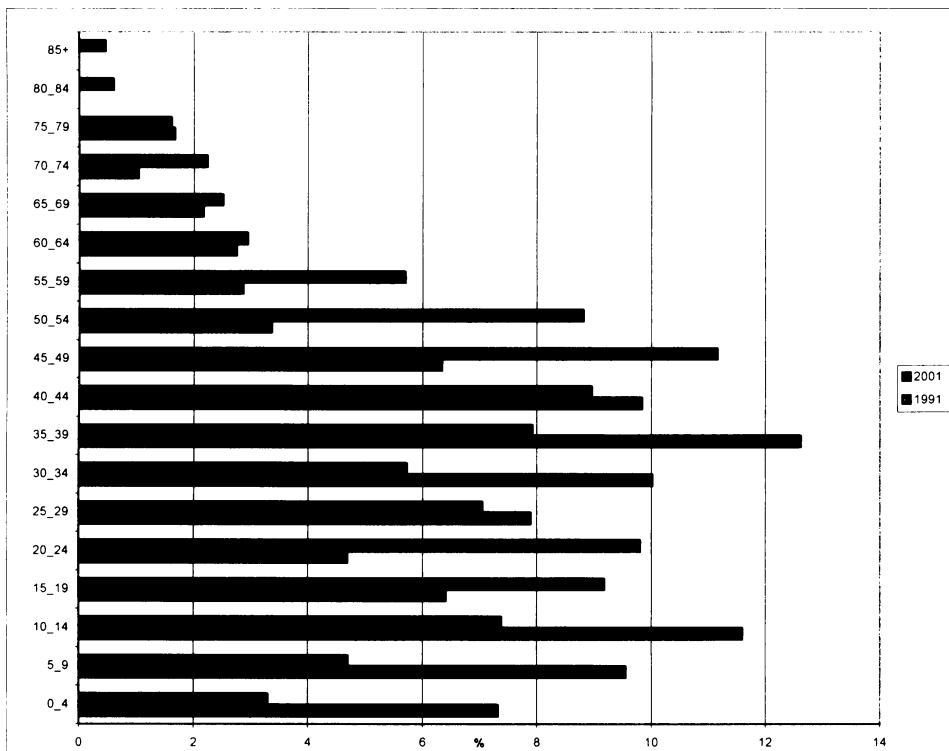
Upraveno podle: SLDB 1991 a 2001

Graf D1 Věková struktura mladých sídlišť s dobrou dopr. dostupností

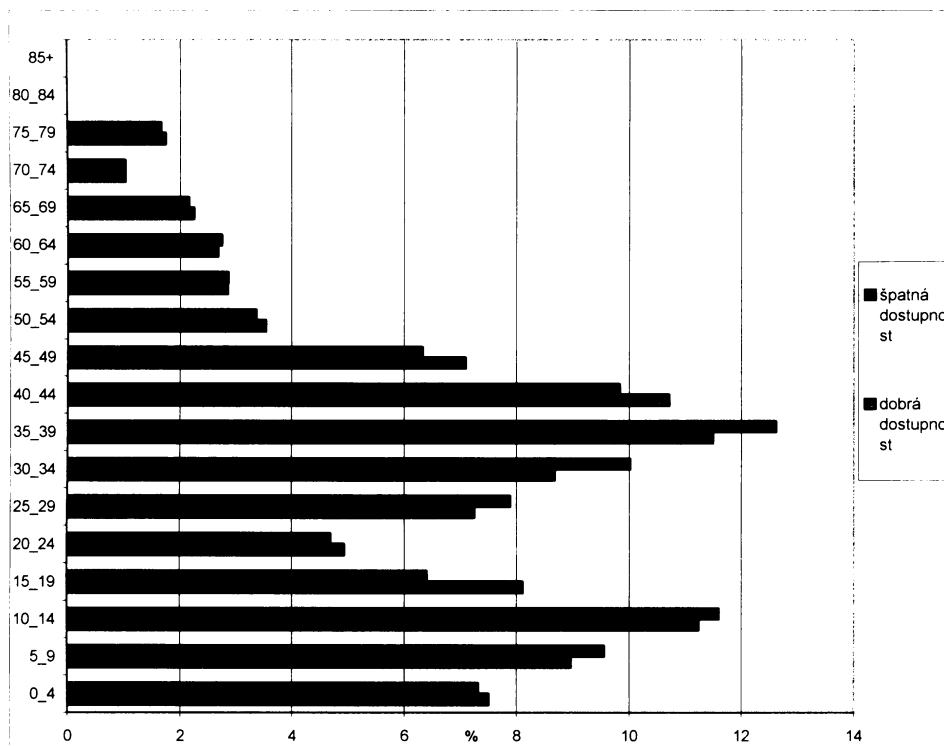
Upraveno podle: SLDB 1991 a 2001

Graf D2 Věková struktura mladých sídlišť se špatnou dopr. dostupností

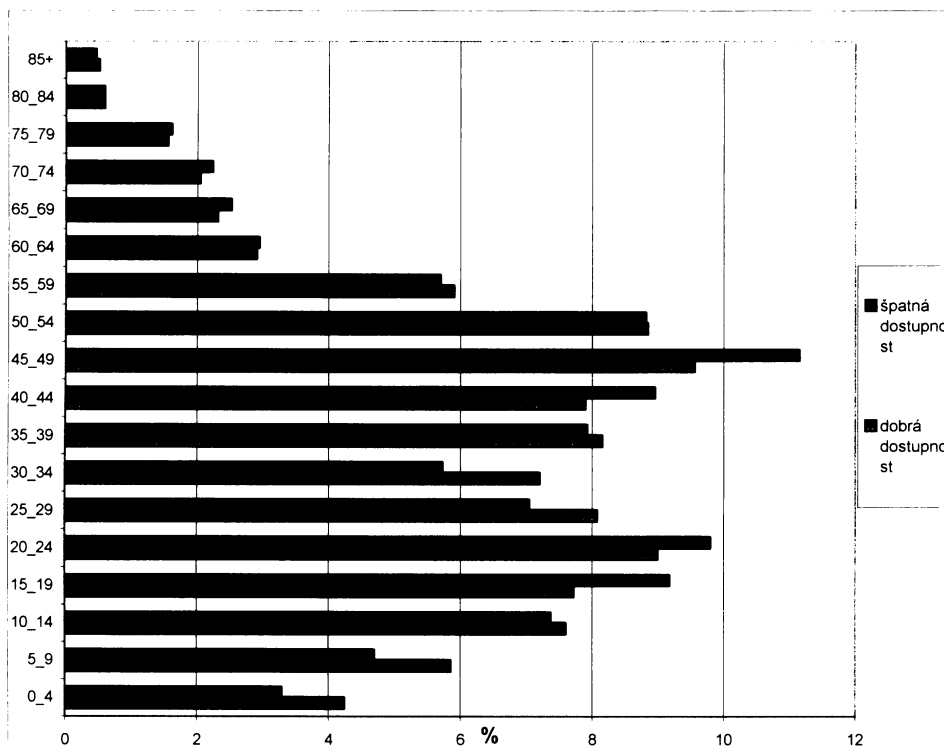
Upraveno podle: SLDB 1991 a 2001

Graf E1 Věk. struktura mladých sídlišť s dobrou a špatnou dopr. dostupností v roce 1991

Upraveno podle: SLDB 1991

Graf E2 Věk. struktura mladých sídlišť s dobrou a špatnou dopr. dostupností v roce 2001

Upraveno podle: SLDB 2001